

อนุสรณ์

ธมฺมวิตกฺโกภิกฺขุ

พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิง

พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก

มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์

วัดเทพศิรินทราวาส

นครหลวงกรุงเทพ—ธนบุรี

วันอังคารที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๕

ในการขึ้นกุฏิสมเด็จพระอุปัชฌาย:
ณวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ,ศ, ๒๔๗๒

"ความสงบเป็นสุขจริงหนอ !"
ขณะใดที่ตั้งความระลึกรู้อยู่เฉพาะหน้า เพ่งพินิจ
พิจารณาสังเกตดูอารมณ์ภายในที่ผ่านใจ ไม่เห็น
มีอะไรเป็นแก่นสารมั่นคง ผ่านมาแล้วก็ล่วงเลย
ลับดับหายไปทุกๆ ขณะ ทำให้รู้สึกเมื่อหน่าย
ปล่อยวางเป็นกลางไม่เข้าไปพัวพันรักใคร่ชอบ
ชังติดข้องอยู่ในอารมณ์ใดๆ ขณะนั้นกายใจเบา
สบายชุ่มชื่นเยือกเย็นสงบสงัดอยู่ภายใน
เป็น สุขวิหารธรรม ที่ได้อาศรัยอยู่ทุกวันนี้ ฯ.
ขอประทานน้อมจิตต์ถวายกุศลสนองพระคุณ
ธมฺมวิตกฺก

คำเขียนแผ่นนี้ คุณตริ จินตยานนท์ ได้นำมาให้ข้าพเจ้าเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ บอกว่า ได้จากบนกุฏิเมื่อไปทำความสะอาด

เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านและพิจารณาดูแล้วเห็นว่ามีค่าสูงยิ่งทางจิตใจผู้แสวงหาความสงบ ขอให้อ่านแล้วคิดพิจารณาด้วยปัญญาของตนเองจะเห็นแสงสว่างทางสุขสงบอันหาค่ามิได้.

ท. เลียงพิบูลย์

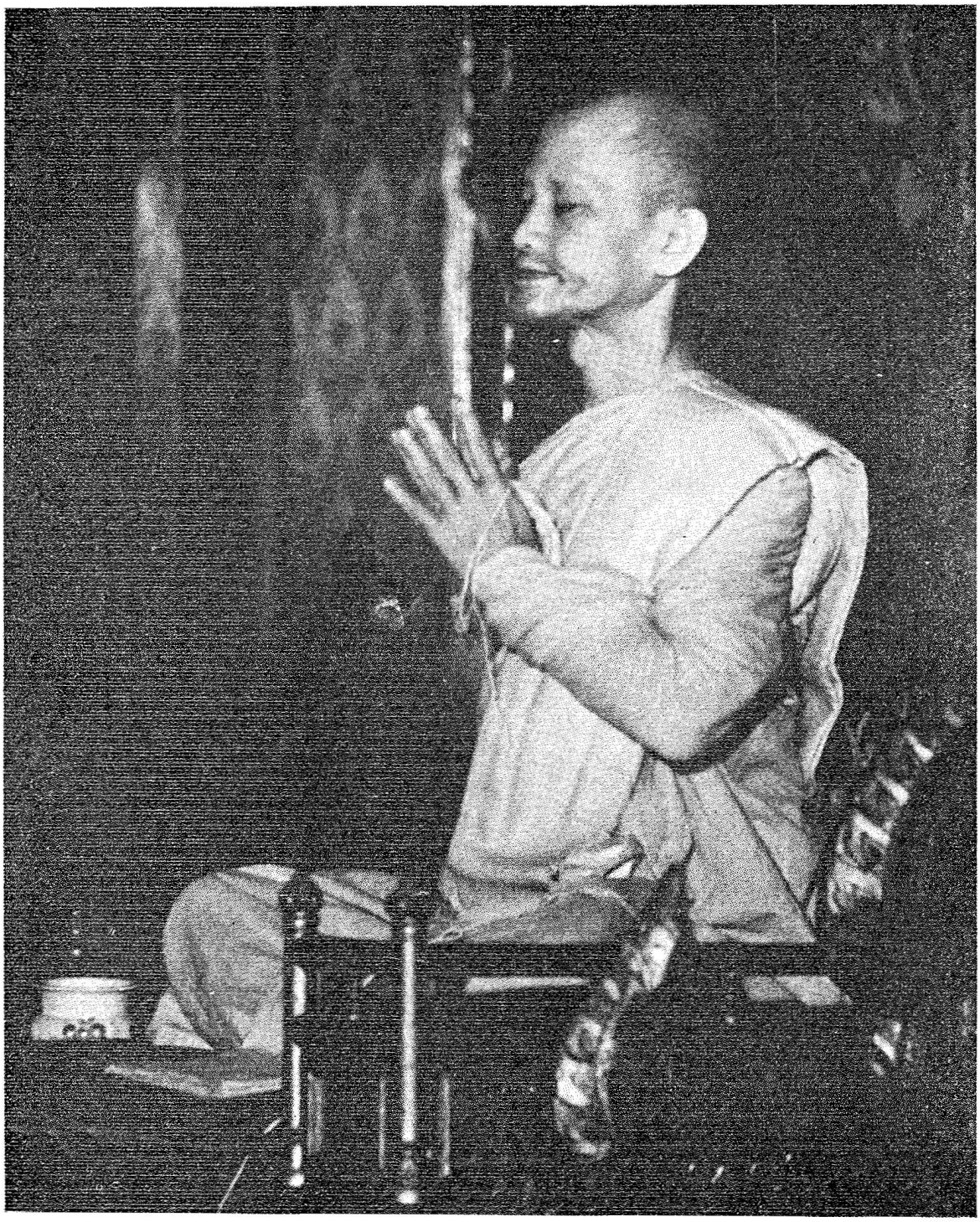

ท่านพระธมฺมวิตกฺโก

วัดเทพศิรินทราวาส

พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

รูปอพที่ปีนัง, วันที่ ๕ ตุลาคม, พ.ศ. ๒๔๖๗,
ให้พระยานรรตันรพมานิตเปนที่ระลึกที่ไกไปด้วยกัน.

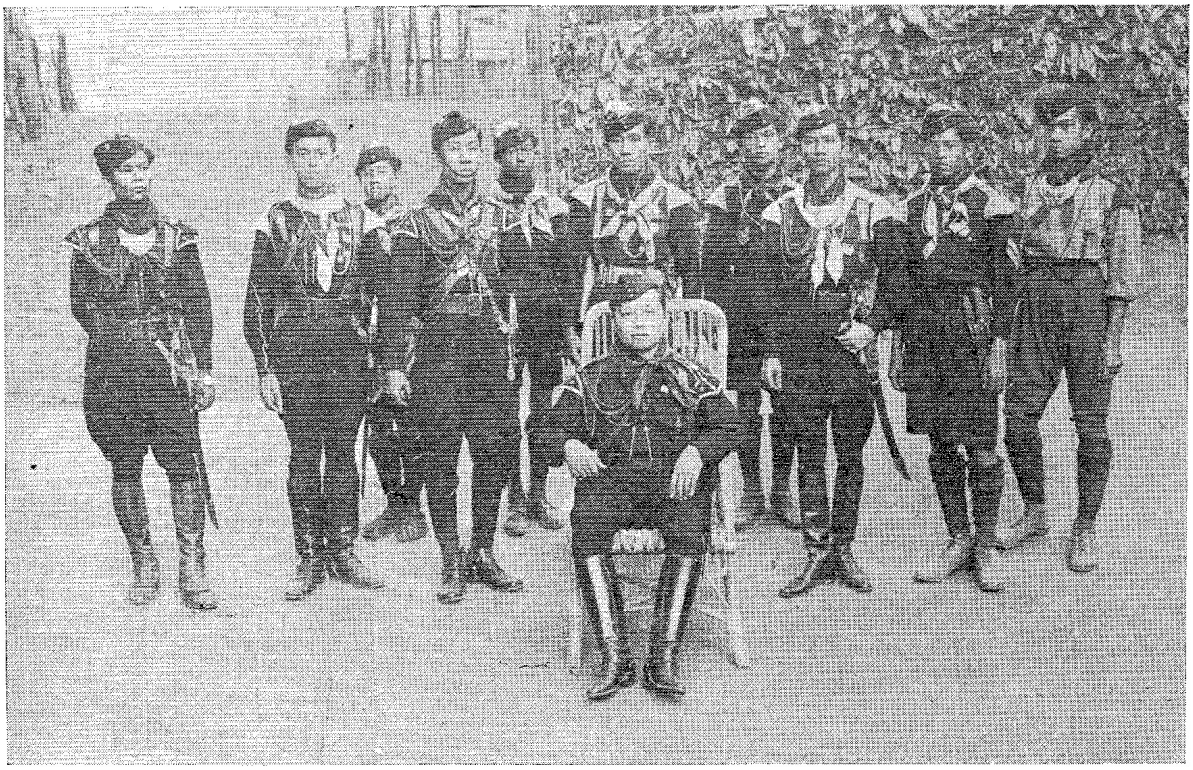

ทรงถ่ายเมื่อมีการซ้อมรบเสือป่าที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง
จากซ้ายหมู่ คนที่ ๗ (พระยานรรัตนราชมานิต) จากขวา คนที่ ๔
ครั้งแรกที่ได้รับเลือกเข้าไปเป็นมหาดเล็กรับใช้

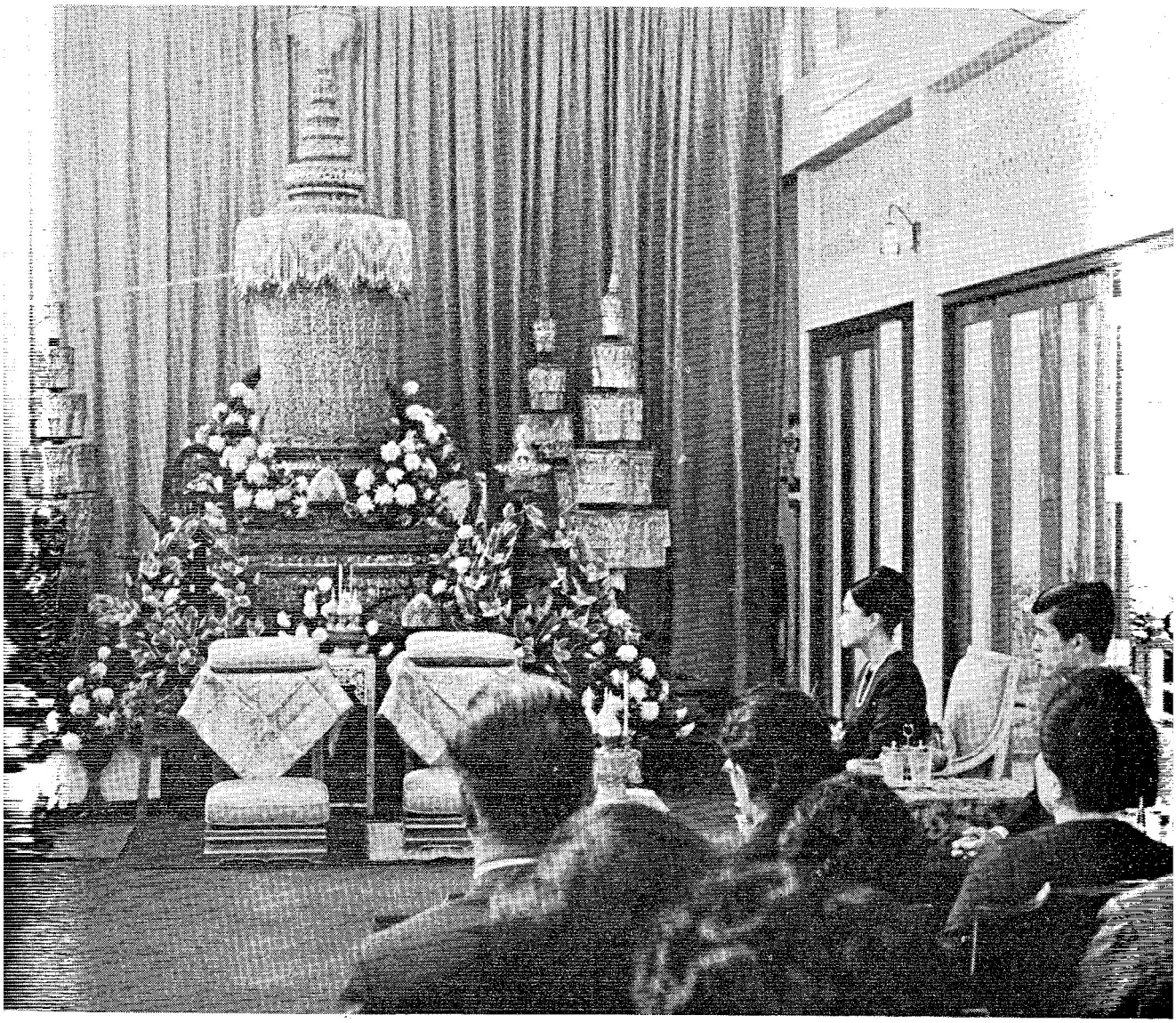

เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

ศพพระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก *(พระยานรรัตนราชมานิต)*

๗ ธันวาคม ๒๕๑๔

รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) ครั้งนี้ ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และทรงรับเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพด้วย

พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณมาโดยตลอด สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมในระหว่างอาพาธ เป็นการส่วนพระองค์ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินทรเทพรัตนสุดา และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๓ และครั้งที่สองเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๓ ต่อมาเมื่อพระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก ถึงแก่มรณภาพแล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการศพโดยตลอด และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลครบรอบ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ยิ่งกว่านั้น เมื่อวันอังคารที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นระยะเวลาห่างจากวันมรณภาพเกือบ ๑ ปี ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ มาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อีกครั้งหนึ่ง

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองผู้เป็นน้องพร้อมทั้งบรรดาญาติของ พระภิกษุธมฺมวิตกฺโก ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบถวายบังคมใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยความรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่นี้ เป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และขอเทอดทูนไว้เหนือเกล้า ฯ เป็นสรรพสิริมงคลแก่วงศ์สกุลชั่วกาลนาน.

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า นางเลื่อน ปัทมะสุนทร
(นางเลื่อน ปัทมะสุนทร)

ข้าพระพุทธเจ้า
(นายตรึ จินตยานนท์)

ขอเดชะ
กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

๙๒ ตรอกโสมนัส ๒ อ. ป้อมปราบ ฯ
พระนคร โทร. ๘๑๒๙๖๙

๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

เรื่อง ขอพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตน ราชมานิต และขอพระราชทานอญเชิญเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ

เรียน ราชเลขาธิการ

ตามที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์แก่ศพพระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต มาโดยตลอดนั้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่กระผมผู้เป็นน้องและบรรดาญาติ ตลอดจนผู้เคารพนับถือท่านธมฺมวิตกฺโก เป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

โดยที่ พระภิกษุ พระยานรรัตนราชมานิต เป็นผู้ที่ได้ประกอบคุณงามความดีไว้เอนกประการ เป็นมิ่งขวัญแก่สกุลวงศ์และญาติมิตร เมื่อท่านมาถึงมรณภาพเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความอาลัยเป็นอย่างยิ่ง กระผมจึงได้เก็บศพท่านไว้ ณ วัดเทพศิรินทราวาส บัดนี้ จะครบกำหนด ๑ ปี ในวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๑๕ นับเป็นเวลานานพอสมควรที่จะรับพระราชทานเพลิงศพได้ กระผมจึงใคร่ขอพระมหากรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบการรับพระราชทานเพลิงศพพระภิกษุ พระยานรรัตนราชมานิต ในวันใดวันหนึ่งภายหลังวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๑๕ แล้ว ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส และเพื่อเป็นเกียรติในวาระสุดท้ายแก่ พระภิกษุ พระยานรรัตนราชมานิตกระผมใคร่ขอพระราชทานอัญเชิญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพในครั้งนี้ด้วย ส่วนอัฐิของท่าน กระผมได้จัดสร้างเจดีย์สีทองแดง รูปทรงพระปฐมเจดีย์ สำหรับเก็บอัฐิของท่านรวมไว้เป็นที่แห่งเดียว ตามความประสงค์ของท่านที่ได้สั่งไว้ก่อนมรณภาพ และจะได้เก็บไว้ที่วัดเทพศิรินทราวาส ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทในโอกาสอันสมควรด้วย จักขอบพระคุณอย่างยิ่ง ทั้งนี้ การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายตรี จินดายานนท์)

(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ๙๑๐

สำนักพระราชวัง

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) ป.ม.,ท.จ. ที่เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันอังคาร ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เวลา ๑๗.๐๐ น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พลับพลาอิศริยาภรณ์ ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปบังสุกุล แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง-สมควรแก่เวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว ไว้ทุกข์.

ปิยะ พิมพ์
๑๐ มีนาคม

วัน	หน้าที่ หนังงานพระราชพิธี
	ชำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดย

หน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๒๐๕ สำนักพระราชวัง

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) ป.ม., ท.จ. ที่เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ดังตนหมายรับสั่งที่แนบมาพร้อมนี้.

นิยะ/พิมพ์/๕๑๖/ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

ที่ รล ๐๐๐๒/๖๓๕๖ สำนักราชเลขาธิการ

๙ ธันวาคม ๒๕๑๔

เรื่อง ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

เรียน นายตรี จินตยานนท์

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

ตามที่ท่านขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบการรับพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ในวันใดวันหนึ่งภายหลังวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๑๕ แล้ว กับขอพระราชทานอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพในครั้งนี้ด้วย ส่วนอัฐิของท่านได้จัดสร้างเจดีย์สีทองแดง รูปทรงพระปฐมเจดีย์ สำหรับเก็บอัฐิของท่านรวมไว้เป็นที่แห่งเดียว ตามความประสงค์ของท่านที่ได้สั่งไว้ก่อนมรณภาพ และจะได้เก็บไว้ที่วัดเทพศิรินทราวาสต่อไป ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระราชทานพระบรมราชานุญาต และทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนิน ตามที่ขอพระราชทานพระมหากรุณา

ขอได้โปรดติดต่อกับสำนักพระราชวังและแผนกรักษาความปลอดภัยพิเศษ ประจำกรมราชองครักษ์ เพื่อร่วมกันพิจารณากำหนดวันและจัดทำกำหนดการ แล้วส่งไปยังสำนักราชเลขาธิการโดยด่วนด้วย

(หม่อมหลวงหวิสันต์ ลดาวัลย์)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๓๒๔

สำนักพระราชวัง

๒๕ มกราคม ๒๕๑๔

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก (จินตยานนท์) ป.ม.,ท.จ. ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง โดยทลอก.

ปิยะ พิมพ์
ทาน

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ พระภิกษุ ธมฺมวิตกฺโก มหาเสวกตรี พระยานรรัตนราชมานิต เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

ประวัติย่อของคุณพ่อคุณแม่

เขียนโดย "ธมฺมวิตกฺโก"

(พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต)

ในงานบำเพ็ญบุญอายุครบ ๕ รอบ ของ

สทฺธมฺมวิจาโร พระภิกษุพระนรราชภักดี (ตรอง จินตยานนท์)

ผู้เป็นบิดา ณ วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๗๒

ลูกขอประทานเล่าประวัติย่อ ๆ ของคุณพ่อคุณแม่

ไว้เป็นที่เคารพระลึกดังต่อไปนี้

วัยต้น

คุณพ่อนามเดิม "ตรอง" เกิด ณ วัน ๖ฯ๔ ปีมะเส็ง เวลา ๖ น. จุลศักราช ๑๒๓๑ ตรงกับวันที่ ๒๕ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๑๒ ณ ตำบลบางซื่อ จังหวัดพระนคร เป็นบุตรขุนบำเรอราชา (อ้น) สังกัดกรมมหาดเล็กพระราชวังบวร ฯ นามมารดา "กลัด" แรกเข้าเรียนหนังสือไทยและขอมอยู่ในสำนักพระอธิการ สุด วัดแคคลองสามเสน แล้วย้ายไปเรียนในสำนักพระพุทธาจารย์เจ้าอาวาสวัดจักรวรรดิ์ และได้อุปสมบทอยู่สำนักนั้น ๓ พรรษา พระโพธิวงศาจารย์เป็นพระอุปัชฌาย์ พระ-พุทธาจารย์กับพระวินัยกิจโกศล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครั้นลาอุปสมบทแล้วได้เข้ารับราชการ เริ่มมีครอบครัวเมื่อมีอายุ ๒๗ ปี

คุณแม่นามเดิม "พุก" เกิด ณ วัน ๗ฯ๗ ปีมะแม เวลา ๒๔ น. จุลศักราช ๑๒๓๓ ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๑๔ ณ บ้านหลังวัดโสมนัสวิหาร ตำบลนางเลิ้ง จังหวัดพระนคร นามมารดา "นิล" นามบิดา "แหกระแสเสวตร์" รับราชการสังกัดกรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ คุณแม่ได้เริ่มมีครอบครัวเมื่ออายุ ๒๕ ปี

วัยกลาง

คุณพ่อเริ่มแรกเข้ารับราชการ เป็นเสมียนข้าหลวงเก็บเงินส่วยมณฑลนครราชสีมา เป็นเสมียนกองข้าหลวงเกษตราธิการมณฑลราชบุรี เป็นเสมียนเวรเงินกระทรวงธรรมการ เป็นสมุหบัญชีอำเภอบางปลา ย้ายเป็นผู้ช่วยข้าหลวงสรรพากรมณฑลนครชัยศรี รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์ตรี เลื่อนเป็นนายอำเภอเมืองนครชัยศรี แล้วย้ายไปบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์โท ขุนชาญสุพรรณเขตร์ ย้ายไปเป็นนายอำเภอบ้านบ่อ จังหวัดสมุทรสาคร รับพระราชทานเหรียญรัชมังคลาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อเสด็จประพาสจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นนายด่านภาษีมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเศก เปลี่ยนบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิพัฒน์ศุภผล ผู้ช่วยสรรพากรแผนกผืนจังหวัดสมุทรสาคร รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา

ฝ่ายราชการเสือป่า ได้เป็นจ่าตรีถึงจ่าเอกราชนาวีเสือป่า

ราชการพิเศษ เคยจัดการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และสมเด็จพระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง ได้รับพระราชทานเสมาพระบรมนามาภิธัยย่อ ลูกดุม ว.ป.ร. ลงยาและเหรียญ ส.ผ.

เริ่มรับราชการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๙ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ รวมเวลารับราชการได้ ๓๕ ปีบริบูรณ์ คุณพ่อมีอายุได้ ๕๒ ปี ความชราพยาธิก็เข้าเบียดเบียน บุตรธิดาเห็นว่าเป็นกาลสมควรที่คุณพ่อจะพักผ่อนได้แล้ว จึงได้ขอร้องให้ท่านกราบถวายบังคมลาออกจากราชการ ท่านก็อนุโลมตาม

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เลื่อนขึ้นเป็นพระนรราชภักดี

คุณพ่อได้อยู่กับคุณแม่เป็นคู่ทุกข์คู่ยากกรากกรำลำบากมาด้วยกันตั้งแต่หนุ่มสาวจนย่างเข้าวัยสุดท้าย มีความมั่นคงซื่อสัตย์สุจริตมิได้แตกร้าว ได้ช่วยกันบำเพ็ญบุญกุศลและบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอนบุตรธิดาจนเติบโต มีกำลังกายใจแข็งแรงเป็นที่พึ่งเลี้ยงตนเองได้ อยู่ในจำพวกพลเมืองดี ต่างได้สนองคุณชาติพระศาสนาพระมหากษัตริย์

ตามสติปัญญาความสามารถของตน ๆ พอสมควรกับฐานะ รวมบุตรชายหญิง ๕ ถึงแก่กรรมเสียตั้งแต่วัยต้น ๒ ยังคงมีชีวิตอยู่ ๓ ดังต่อไปนี้

๑. ธมฺมวิตกฺโก พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต ตรึก จินตยานนท์ (เกิดที่บ้านหลังวัดโสมนัสวิหาร ณ วัน ๗ ๑๕ ๓ บีระกา เวลา ๗.๔๐ น. ตรงกับวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๐ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แผนกรัฐประศาสตร์ ให้เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็กเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ฯ ได้รับพระมหากรุณาพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นโต๊ะทอง พานทอง และสายสพายมงกุฎสยามยศชั้นมหาเสวกตรี ตำแหน่งเจ้ากรมห้องที่พระบรรทม ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้กราบถวายบังคมลาอุปสมบทน้อมเกล้า ฯ อุทิศกุศลถวายพระเพลิงที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ) วัดเทพศิรินทราวาส (เมื่อครั้งยังเป็นพระสาสนโสภณ) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระพุทธวิริยากร (จนฺทกนฺตเถระ) วัดโสมนัสวิหาร กับพระอุดมสีลคุณ (อคฺคิทตฺตตฺเถระ) วัดเทพศิรินทราวาสเป็นพระกรรมวาจาจารย์)

๒. หญิง สมบุญ (ถึงแก่กรรมตั้งแต่อายุ ๗ ปี)

๓. เลื่อน (นางสรรพกิจโกศล ภรรยารองอำมาตย์เอกขุนสรรพกิจโกศล กิมไล้ ปัทมสุนทร นายอำเภอเมืองชัยภูมิ)

๔. ชาย ยังไม่มีนามถึงแก่กรรมเสียตั้งแต่เล็ก

๕. นายตรี จินตยานนท์ ได้อุปสมบทแล้ว ณ วัดเทพศิรินทราวาส เวลานี้รับราชการสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

วัยสุดท้าย

บุตรได้ปรารภว่า "ชีวิตของคุณพ่อคุณแม่ที่ผ่านโลกมาได้ประสบความสุขกระทบความทุกข์ของโลกชัดเจน และได้อบรมบำรุงเลี้ยงบุตรธิดาจนเติบโตมีกำลังกายใจแข็งแรงเป็นที่พึ่งเลี้ยงตัวเองได้ทุก ๆ คนแล้ว นับว่าคุณพ่อคุณแม่ได้บำเพ็ญทิฏฐ-ธัมมิกัตถและสัมปรายิกัตถประโยชน์ไว้แล้วพอสมควรกับฐานะแลวัย คุณพ่อคุณแม่มี

อุปนิสัยสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมตามพระบรมพุทโธวาทอยู่เนืองนิตย์ การที่กายใจยังหมกมุ่นคลุกคลีอยู่ในคฤหัสถเพศ ถึงจะปฏิบัติธรรมตามพระบรมพุทโธวาทได้บ้างก็จริง แต่ไม่บริบูรณ์เหมือนเพศบรรพชิต ควรหาโอกาสหลีกกายใจออกจากกิจธุระกังวลทั้งปวง จะได้มีเวลาสงบสงัดเจริญกรรมฐานภาวนาเพิ่มพูนอุปนิสัยวาสนาบารมี เพื่อปรมัตถประโยชน์ต่อไป" ความปรารภของบุตรนี้ ตรงกับความมุ่งหมายของคุณพ่อซึ่งตั้งสัจจาธิษฐานไว้เสมอว่า "เมื่อบุตรธิดาเติบโตมีกำลังกายใจแข็งแรงเป็นที่พึ่งเลี้ยงตัวเองได้ทุก ๆ คนแล้วเป็นอันหมดห่วง จะขอบวชเพื่อพยายามสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติบูชา ให้ตรงกับพระพุทธประสงค์" ด้วยความปีติปราโมทย์คุณพ่อได้ทำหนังสือขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกราบถวายบังคมลาอุปสมบท ครั้นได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้วได้อุปสมบทที่วัดโสมนัสวิหาร เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ เจ้าพระคุณพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ณ วัดราชบพิธทรงโปรดประทานพระกรุณาเป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ) ณ วัดเทพศิรินทราวาส (เมื่อครั้งยังเป็นพระสาสนโสภณ) กับ เจ้าพระคุณพระพุทธวิริยากร (จนฺทกนฺตเถระ) ณ วัดโสมนัสวิหารโปรดประทานกรุณาเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ฯ

บรรดาบุตรธิดารู้สึกปีติปราโมทย์ เมื่อระลึกถึงประวัติชีวิตของคุณพ่อคุณแม่ที่ได้ผ่านวัยทั้งสามมาด้วยความสงบเรียบร้อย ต่างฝ่ายต่างตั้งตนไว้ชอบเป็นอัตตสัมมาปณิธิ ช่วยกันบำเพ็ญทิฏฐธัมมิกัตถ แลสัมปรายิกัตถประโยชน์พอสมควรกับฐานะได้อาศัยพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเหมือนประทีปส่องทางสว่างมา ครั้งถึงวัยสุดท้ายต่างแยกย้ายกันพากเพียรผึกฝนอบรมปฏิบัติดัดกาย วาจา ใจ และความเห็นให้ถูกต้องดำเนินตรงตามพระอริยมรรคา เพิ่มพูนอุปนิสัยวาสนาบารมีเป็นบั่จจัยเพื่อปรมัตถประโยชน์ได้อาศัยพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเหมือนประทีปส่องทางสว่างไป ชีวิตของคุณพ่อคุณแม่ได้ผ่านโลกมาแล้วดี และกำลังผ่านไปดี สมควรเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างที่บรรดาบุตรธิดาแลญาติมิตรทั้งหลายผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา จะพยายามปฏิบัติดำเนินตามตัวอย่างนี้ต่อไปชั่วกัลปาวสาน ฯ.

ความรู้สึก

เมื่อข้าพเจ้าได้ไปพบท่านพระครูปัญญาภรณ์โศภน (ท่านอาจารย์มหาอำพัน บุญ—หลง) กับ คุณตริ จินตยานนท์ ที่กุฏิท่านอาจารย์ในวัดเทพศิรินทราวาส ในบ่ายวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ เราได้พูดกันถึงเรื่องประวัติบางตอนของท่าน "ธมฺมวิตกฺโกภิกขุ" ภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

ข้าพเจ้าพิจารณาดูก็เห็นว่า ท่านอาจารย์เป็นพระภิกษุที่มีอารมณ์เย็นตลอดเวลา เป็นที่น่าเคารพแก่ผู้ได้พบเห็นและสนทนา คุณตริ จินตยานนท์ ก็มีความกตัญญูสูง แม้จะได้สนทนาและคุ้นเคยกันไม่นาน ก็เหมือนว่าได้คุ้นเคยกันมานานแรมปี เพราะข้าพเจ้าเคารพนับถือผู้ที่มีอารมณ์เย็นเกิดโทสะยาก และยกย่องผู้สูงด้วยความกตัญญูอยู่แล้ว จึงเป็นผู้ต้องนิสัยยิ่งขึ้น

ทั้งท่านอาจารย์และคุณตริ จินตยานนท์ ได้ให้ความรู้ในเรื่องประวัติบางตอนที่ข้าพเจ้าไม่เคยรู้มาก่อน ได้ประโยชน์ไม่น้อย การสนทนาก็มีความรู้สึกเป็นกันเองตลอดเวลา ทั้งคุณตริ จินตยานนท์ ได้มอบประวัติที่ได้ใช้เวลาพยายามเขียนความทรงจำไว้ปึกใหญ่ เพื่อจะให้ข้าพเจ้านำไปพิจารณา

ข้าพเจ้ารู้สึกว่า คุณตริ จินตยานนท์ ผู้นี้มีความเคารพนับถือบูชาและสูงด้วยความกตัญญูต่อพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต และเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดท่านเจ้าคุณผู้พี่ตลอดมา เป็นน้องชายผู้ที่เคารพบูชารักพี่ผู้มีคุณธรรมสูงยิ่ง แสดงออกถึงความรู้สึกอยากจะสร้างสิ่งที่เกิดประโยชน์ส่วนรวม เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมทั่วไป เป็นอนุสรณ์แก่ท่านเจ้าคุณผู้พี่

ข้าพเจ้าอดนึกไม่ได้ว่า คุณตริ จินตยานนท์ สมกับเป็นน้องชายคนเดียวของท่านเจ้าคุณพระยานรรัตนราชมานิต ชาติเชื้อไม่ทิ้งแถว ชาติแนวไม่ทิ้งลาย เพราะสูงด้วยความกตัญญูซึ่งหายาก เมื่อได้รับข้อความบันทึกของคุณตริ จินตยานนท์ แล้ว ความที่เคยหนักใจของข้าพเจ้าที่จะเขียนเรื่องนี้ก็คลายลง

ข้าพเจ้าอยากจะพูดว่า หนังสือเล่มนี้สำเร็จด้วยข้อความบันทึก เกือบจะพูดได้ว่าข้อความทั้งหมดในประวัตินั้น เป็นความพยายามของคุณตริ จินตยานนท์ ส่วนข้าพเจ้าก็เพียงแต่เขียนเล็ก ๆ น้อย ๆ ตอนต้น ๆ และตอนปลาย ๆ เท่านั้น ทั้งท่านอาจารย์ก็ยังช่วยแนะนำเรื่องและข้อความบันทึกอีกหลายข้อ โปรดอย่าเข้าใจว่าข้าพเจ้าเขียน มิฉะนั้นจะทำให้ข้าพเจ้าละอายใจที่เป็นคนชุบมือเปิบ ในบันทึกของ คุณตริ จินตยานนท์ สูงเกินค่ามาก เพราะบันทึกขึ้นด้วยแรงน้ำใจเกิดจากศรัทธาและความกตัญญูต่อท่านเจ้าคุณผู้เป็นพี่ ทั้งยังมีความตั้งใจจะพิมพ์ไว้อาลัยต่อเจ้าคุณพี่เป็นอนุสรณ์ครั้งสุดท้ายในงานพระราชทานเพลิงศพ

ข้าพเจ้าได้พิจารณาอ่านบันทึกนี้แล้ว มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายตอนที่ทำให้ซาบซึ้งและประทับใจในความรู้สึก เช่นตอนหนึ่งท่านเจ้าคุณนรรัตนราชมานิตได้นำหญ้าแพรกมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วเอามาเคี้ยวกิน หลังจากล้นเกล้า ฯ สวรรคตแล้ว ทั้งได้ประกาศกับผู้ที่มารู้เห็นว่า "เมื่อสิ้นในหลวงแล้วจะไม่ง้อใคร กินหญ้าก็ไม่ตาย ช้างม้าวัวควายกินหญ้าก็มีชีวิตอยู่ได้อย่างแข็งแรง" ซึ่งเวลานั้นมีผู้เข้าใจว่าท่านเจ้าคุณเป็นบ้า แต่เมื่อได้พิจารณาหาเหตุผลแล้วข้าพเจ้าก็เข้าใจว่าท่านเจ้าคุณพูดออกมาเป็น "ปริศนา" เพื่อให้รู้ถึงความตั้งใจเด็ดเดี่ยวของท่าน หมายถึงว่าเมื่อล้นเกล้า ฯ สวรรคตแล้ว ท่านจะยอมอดตายแต่ไม่ยอมรับใช้ผู้ใดต่อไป หรือไม่ยอมเป็นข้าสองเจ้าบ่าวสองนาย สมดังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า "สำหรับพระยานรรัตนราชมานิต ฉันขอบอก ไม่ว่าใครอย่าไปรบกวนแกเป็นอันขาด เพราะแกตั้งใจจะรับใช้แต่ฉันผู้เดียว" จะเห็นได้ว่า ต่อมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตให้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี แม้จะเพิ่มศักดินาให้สูงขึ้นขอให้ท่านสึกออกมารับราชการ แต่ท่านได้มองเห็นเข้าถึงแก่นของหลักสัจธรรมทางศาสนา เห็นแจ้งความจริงแล้ว จึงไม่ยินดีด้วยตำแหน่งใดในทางโลก แม้ตำแหน่งจะใหญ่โตเพียงใดก็ยังต้องอยู่ในกองทุกข์หนีไม่พ้น ฉะนั้นท่านจึงได้ตัดกิเลสใน ลาภ ยศ สรรเสริญ สิ้นลงแล้ว อุทิศชีวิตตั้งหน้ารักษาพรหมจรรย์อยู่ในสมณะเพศปฏิบัติธรรม หาความสุขในทางสงบตลอดมาถึง ๔๖ พรรษา บันทึกฉบับนี้มีหลายตอนที่ซึ้งใจเมื่อได้อ่านและได้คิด ข้าพเจ้าหยิบยกบางตอนขึ้นมากล่าวตามความรู้สึก

หนังสือเล่มนี้ ผู้บันทึกได้พยายามระบายออกด้วยจิตใจเปี่ยมไปด้วยความรักเคารพบูชา ทั้งแรงกตัญญูผั่งลึกแน่นเข้าไปในจิตใจอย่างไม่รู้ลืมต่อพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต คงจะเกิดประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลังและผู้ได้อ่านต่อกันไป คงจะเป็นอนุสรณ์ที่จะอยู่ยั่งยืนตลอดกาลนานตามความประสงค์ของผู้บันทึกที่ได้เจตนาไว้

เมื่อได้พิจารณาถึงความรู้สึกในหนังสือเล่มนี้ จะเห็นได้ว่าคนเราทุกคนเกิดมาไม่มีผู้ใดจะพาสังขาวร่างกายหนีพ้นจากความเสื่อมโทรม ความแก่ชรา เกิดความเจ็บความตายไปได้ แม้นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญชำนาญมีความสามารถทางวิทยาการสมัยใหม่รักษาโรคภัยมีชื่อเสียง หรือหมอสมัยก่อนหรือสมัยพุทธกาลมีวิชาความรู้จนมีผู้ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นหมอเทวดา ได้ใช้ความรู้ความสามารถรักษาการเจ็บป่วย ช่วยชีวิตผู้อื่นทั่วไปให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยให้มีชีวิตให้ยั่งยืนอยู่ได้ในขอบเขตของอายุขัย แต่เมื่อถึงกาลเวลาเกิดขึ้นกับตัวเอง ก็ผืนไม่ได้ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือ สังขารร่างกายก็ต้องดับเป็นธรรมดาทั่วไป ไม่มีใครมีอำนาจสามารถมีชีวิตอยู่เหนือธรรมชาติ อยู่คู่กับโลกตลอดไปโดยไม่เจ็บไม่แก่ไม่ตายนั้นไม่มี ฉะนั้นเมื่อพิจารณาให้ดีแล้วก็จะสอนเราว่า จงอย่าประมาท ควรทำความดีสร้างบุญกุศล ละเว้นความชั่วอย่าสร้างกรรมทำบาป จิตใจเราก็จะสะอาดเกิดสุขสงบในทางธรรม เพราะหลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง จะเป็นความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม คือ ความสบายทางใจ มีความสงบเพราะไม่มีกิเลส

ข้าพเจ้าได้ขออนุญาตคุณตริ จินตยานนท์ ว่าหลังจากงานพระราชทานเพลิงศพพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตแล้ว ข้าพเจ้าจะได้นำเรื่องนี้เข้าในชุด "กฎแห่งกรรม" หรือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ต่อไป.

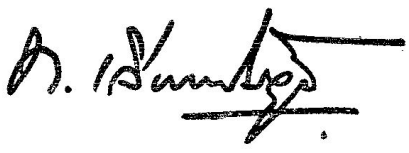

๕๕๒ ถนนเพชรบุรี
พระนคร

(ท. เลียงพิบูลย์)

บันทึกประวัติจากความจำ

(ของตรี จินตยานนท์)

หลังจากท่าน ธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ (พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต) ท่านเจ้าคุณพี่ได้มรณภาพลงเมื่อวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔

มีท่านส่วนมากที่คุ้นเคยเคารพนับถือเลื่อมใสในเจ้าคุณพี่ ท่านอยากทราบถึงชีวประวัติรายละเอียด ได้ขอให้เขียนประวัติของท่านไว้ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นน้องชายคนเดียวของท่านที่ใกล้ชิดสนิทสนม การเขียนประวัติของท่านเพื่อให้ผู้ที่เคารพเลื่อมใสในตัวท่านเจ้าคุณพี่และอนุชนรุ่นหลังจะได้รู้ เพื่อเป็นเกียรติของชาติศาสนาในเมืองไทย เพราะท่าน "ธมฺมวิตกฺโกภิกฺขุ" เป็นผู้ที่มีผู้เคารพนับถือของบรรพชิตและฆราวาสและอุบาสกอุบาสิกาและชาวต่างประเทศและประชาชนทั่วไปที่รู้เรื่องของท่านตลอดมา ทั้งอยากจะให้ประวัตินี้ได้อยู่ยืนยงอยู่ต่อไปตลอดกาล

ข้าพเจ้าก็ยังลังเลใจอยู่นานเพราะยังไม่สันทัดการเขียน ยังไม่แน่ใจว่าความทรงจำจะได้รายละเอียดเพียงพอหรือไม่ แม้ข้าพเจ้าเป็นน้องชายของเจ้าคุณพี่คนเดียวก็จริง แต่เกิดภายหลังท่านเกือบหนึ่งรอบ เพราะท่านเกิดปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐ แต่ข้าพเจ้าเกิดปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๑ ห่างกันถึง ๑๑ ปี เมื่อเวลาเป็นเด็กความใกล้ชิดข้าพเจ้ากับเจ้าคุณพี่มีน้อยเพราะเวลานั้นข้าพเจ้ายังเล็กมาก คุณแม่จึงต้องคอยเลี้ยงดูยังช่วยตัวเองไม่ได้ และคุณแม่ก็ต้องติดตามไปอยู่กับคุณพ่อซึ่งรับราชการเป็นนายอำเภออยู่หัวเมือง ส่วนเจ้าคุณพี่นั้นเติบโตมากับคุณยายจึงอยู่บ้านหลังวัดโสมนัสตลอดมา ฉนั้นเจ้าคุณพี่จึงอยู่ใกล้ชิดกับคุณยายมาก ส่วนข้าพเจ้าเมื่อเด็กอยู่ใกล้ชิดคุณพ่อคุณแม่มากเพราะเป็นลูกคนสุดท้อง

ยังจำได้ว่าเมื่อข้าพเจ้าได้เข้ามาเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ เวลานั้นเจ้าคุณพี่ก็ได้เข้าไปรับราชการอยู่ในวังหลวงแล้ว เวลานั้นข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๖ ขวบเท่านั้น

เจ้าคุณพี่เมื่อรับราชการก็ค้างคืนอยู่แต่ในวังตลอดอายุราชการ จะมีเวลากลับบ้านก็เพียงแต่เวลาออกเวรกลางวันกลับมากินอาหารเย็นที่บ้านแล้วก็กลับเข้าวัง ถวายอยู่งานล้นเกล้า ฯ เมื่อล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตแล้วต่อมาก็อุปสมบท เพื่อถวายพระราชกุศลต่อล้นเกล้า ฯ ตลอดมาจนมรณภาพ

ฉะนั้นความจำที่ได้เขียนขึ้นนี้อาจมีขาดตกบกพร่องไม่สมบูรณ์ตามที่คิดไว้ แต่ก็ได้พยายามเขียนเท่าที่ความสามารถและความจำได้นึกได้ ทั้งที่ได้รู้ได้เห็นด้วยตนเองและได้รับคำบอกเล่าจากผู้ใหญ่ในวงญาติ และได้เคยซักถามท่านบ้าง ท่านเล่าให้ฟังบ้าง ฉะนั้นหากท่านที่รู้ดีกว่าที่ข้าพเจ้าได้เล่าได้เขียนขึ้นนี้ หากมีข้อบกพร่องตอนใดข้อใดอาจมีอยู่ไม่น้อย ก็โปรดให้อภัยด้วยจะเป็นพระคุณยิ่ง

ข้าพเจ้าจำวันเกิดของเจ้าคุณพี่ได้ดีเพราะท่านผู้ใหญ่เคยพูด และคุณยายก็มีความรักและภูมิใจในตัวหลานชายเจ้าคุณพี่ตั้งแต่เล็ก ๆ และพูดยกย่องเจ้าคุณพี่และพูดถึงวันเกิด ข้าพเจ้าจึงจำวันเกิดของเจ้าคุณพี่ได้ดีว่าเกิดในวันมาฆบูชา เป็นวันสำคัญในทางพุทธศาสนา เจ้าคุณพี่เกิดเวลาเช้า พระสงฆ์กำลังออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ คือไม่เช้าไม่สายจวนเวลากลับวัด วันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๕๙ คือตรงกับวันเสาร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๐ คืนนั้นเป็นวันเพ็ญจันทร์เต็มดวง เจ้าคุณพี่เกิดที่บ้านตำบลหลังวัดโสมนัส ท้องที่อำเภอบ้อมปราบศัตรูพ่าย จังหวัดพระนคร คุณยายเลี้ยงดูตลอดมาจนเติบโต และชื่นชมยินดีในหลายชายของท่านผู้นี้มาก เคยพูดเสมอตามธรรมเนียมของผู้ใหญ่สมัยนั้นว่า หลานของยายคนนี้จะต้องได้พึ่งฝากผีฝากไข้ เพราะมีความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ไม่มีวันตกต่ำ เมื่อครั้งคุณพ่อรับราชการเป็นนายด่านภาษีอยู่ที่มหาชัย ลูกชายเพื่อนของคุณพ่อได้ไปซ้อมรบเสือป่าด้วยและขากลับมาแวะส่งข่าวให้คุณยายทราบว่า ในหลวงท่านได้รับเจ้าคุณพี่ไปไว้ใช้ในวัง พอคุณยายทราบข่าวก็ตกใจมาก เข้าใจว่าในหลวงจับเอาตัวหลานชายไป ถึงกับบนบานศาลกล่าวกันยกใหญ่ ต่อมาจึงเข้าใจดี เมื่อเจ้าคุณพี่รับราชการเวลาจะออกจากบ้านเข้าวัง ก็ไปกราบเท้าคุณยายปฏิบัติเช่นนี้ตลอดเวลา แม้จะติดตามเสด็จล้นเกล้าฯไปประทับแรมไกลห่างจากพระนคร เจ้าคุณพี่ก็เป็นห่วงคุณยายตลอดเวลาที่อยู่ห่าง ต้องคอยมีจดหมาย

มาขอร้องให้ข้าพเจ้าและคนทางบ้าน ช่วยกันเอาใจใส่ดูแลปฏิบัติคุณยายเพราะท่านแก่แล้ว ให้ท่านมีความสุขสบาย ดังจดหมายถึงข้าพเจ้าหลายฉบับเมื่อครั้งยังเป็นจ่ายงสมกับความรักและความเป็นห่วงที่คุณยายมีต่อเจ้าคุณพี่ และเจ้าคุณพี่ก็รักและกตัญญูต่อคุณยายเช่นกัน

ข้าพเจ้าขอลำดับญาติดังต่อไปนี้

คุณพ่อ — สทฺธมฺมวิจาโร ภิกฺขุ พระภิกษุพระนรราชภักดี (ตรอง จินตยานนท์)

คุณแม่ — อุบาสิกา นางนรราชภักดี (พุก จินตยานนท์)

คุณตา — แห รับราชการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

คุณยาย — นิล

คุณปู่ — ขุนบำเรอราชา (อ้น) สังกัดกรมมหาดเล็กพระราชวังบวร ฯ

คุณย่า — กลัด

คุณพ่อ—คุณแม่ มีลูก ๕ คน

๑. เจ้าคุณพี่พระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์)

๒. พี่สมบุญ (หญิง) ถึงแก่กรรมเมื่ออายุราว ๖—๗ ขวบ

๓. พี่เลื่อน (หญิง) นางสรรพกิจโกศล (เลื่อน บัทมะสุนทร)

๔. เด็กชาย ถึงแก่กรรมแต่ยังเล็ก ยังไม่มีชื่อ

๕. นายตรี จินตยานนท์

เจ้าคุณพี่เริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดโสมนัส ไปต่อจบมัธยมที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ต่อจากนั้นไปเรียนวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย (ศึกษาภาษาอังกฤษพิเศษกับคุณครูเพลิน ซึ่งต่อมาได้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษกลางคืนชื่อโรงเรียน "เศนีเศรษฐดำริ" อยู่ที่นางเลิ้ง สำเร็จก่อนเข้าจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย) ในปีนั้นมีผู้สำเร็จพร้อมกัน ๑๒ นาย คือ

๑. นายฮกไถ่ พิศาลบุตร ๒. พระตราชบุรี (จำรัส)
๓. นายตรึก จินตยานนท์ ๔. นายปริก
๕. นายสวัสดิ์ ๖. นายชั้น วรคามิน
๗. นายชุบ สุขรูป ๘. นายแฉล้ม สุมิตมาน
๙. นายแจ่ม นารายนมิน ๑๐. นายจำรัส รัตนประทีป
๑๑. นายกิมไล้ บัทมะสุนทร ๑๒. นายสาย นทิคามิน

(คัดจากหนังสือ "รัฐศาสตร์อนุสรณ์" เนื่องในงานประชุมรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๐๑)

ในปีที่สอบไล่ได้แล้วนี้ ภายหลังการสอบไล่แล้วนักเรียนต้องไปซ้อมรบเสือป่าที่จังหวัดนครปฐม ในฐานะนักเรียนเสือป่ารักษาพระองค์ เมื่อกลับจากราชการซ้อมรบแล้วจึงจะได้รับการบรรจุเข้ารับราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทยเพื่อเป็นนายอำเภอต่อไป จำได้ว่าท่านเจ้าคุณพี่เป็นนักเรียนเสือป่าหลวงเหล่าสื่อสาร ขี่รถจักรยาน ๒ ล้อ (มีหลักฐานรูปถ่ายหมู่ร่วมกับล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ แต่งนักเรียนเสือป่าที่บ้านโป่งในปีที่ได้รับเลือกเข้าไป) ในระหว่างซ้อมรบอยู่นี้ ล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ มีพระราชประสงค์จะได้นักเรียนเสือป่าเข้าไปเป็นมหาดเล็กรับใช้ (นักเรียนปีสุดท้าย) จึงให้ข้าราชบริพารไปคัดเลือกเด็กหน้าตาดี ๆ คล่องแคล่วเข้ามาสัก ๔—๕ คน (สำหรับจำนวนนี้จำไม่ได้แน่นัก) ซึ่งในจำนวนนี้เจ้าคุณพี่ได้รับเลือกเข้าไปด้วย

ในตอนแรกจะเขียนระยะชีวิตแต่เด็ก เริ่มรับราชการ ออกจากราชการและอุปสมบท กระทั่งมรณภาพ ส่วนต่อไปจะเขียนรายละเอียดอื่น ๆ เท่าที่จำได้ สำหรับประวัติรับราชการได้คัดมาจากเอกสารของสำนักพระราชวัง ซึ่งได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดี ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ต่อไปนี้เป็นประวัติรับราชการจนถึงกับมรณภาพ

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ โปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการในกรมมหาดเล็ก แผนกตั้งเครื่อง ยศมหาดเล็กวิเศษ

๑ เมษายน ๒๔๕๘ เงินเดือน เดือนละ ๔๐ บาท

๑๐ พฤศจิกายน	๒๔๕๘	ยศ บรรดาศักดิ์ รองหุ้มแพร นายรองเสนองานประภาษ เงินเดือนเพิ่ม ๒๐ บาท รวม ๖๐ บาท
๑ เมษายน	๒๔๕๙	ย้ายไปอยู่กองห้องที่พระบรรทม
๓๐ สิงหาคม	๒๔๕๙	บรรดาศักดิ์ หุ้มแพร นายเสนองานประภาษ
๑ กันยายน	๒๔๕๙	เงินเดือนเพิ่ม ๔๐ บาท รวม ๑๐๐ บาท
๓๑ ธันวาคม	๒๔๖๐	ยศ บรรดาศักดิ์ จ่า นายจ่ายง
๑ มกราคม	๒๔๖๐	เงินเดือนเพิ่ม ๑๐๐ บาท รวม ๒๐๐ บาท
๓๑ ธันวาคม	๒๔๖๑	ยศ บรรดาศักดิ์ รองหัวหมื่น หลวงศักดิ์นายเวร
๑ มกราคม	๒๔๖๑	เงินเดือนเพิ่ม ๑๐๐ บาท รวม ๓๐๐ บาท
๑ เมษายน	๒๔๖๓	เงินเดือนเพิ่ม ๔๐ บาท รวม ๓๔๐ บาท
๑๐ พฤศจิกายน	๒๔๖๔	ยศ บรรดาศักดิ์ หัวหมื่น เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี
๑ เมษายน	๒๔๖๕	เงินเดือนเพิ่ม ๑๖๐ บาท รวม ๕๐๐ บาท
๑ ธันวาคม	๒๔๖๕	เจ้ากรมห้องที่พระบรรทม
๓๐ ธันวาคม	๒๔๖๕	บรรดาศักดิ์ พระยานรรัตนราชมานิต
๑ กรกฎาคม	๒๔๖๗	องคมนตรี ร. ๖
๑ มกราคม	๒๔๖๗	ยศ จางวางตรี
๑ เมษายน	๒๔๖๘	เงินเดือนเพิ่ม ๒๐๐ บาท รวม ๗๐๐ บาท
๔ เมษายน	๒๔๖๙	องคมนตรี ร. ๗
๑ เมษายน	๒๔๖๙	โปรดเกล้า ฯ ให้ยุบเลิกตำแหน่งหน้าที่ราชการกรมมหาดเล็กหลวง ได้รับพระราชทานบำนาญเดือนละ ๘๔ บาท ๖๖.๒/๓ สตางค์
๒๔ มีนาคม	๒๔๖๙	วันถวายพระเพลิงพระบรมศพล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้อุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส มีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวร ครั้งยังเป็นพระศาสนโสภณเป็นพระอุปัชฌาย์

พระพุทธวิริยากร เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร และพระอุดมสีลคุณ วัดเทพศิรินทราวาส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ บรรพชาอุปสมบทเสร็จแล้ว ไปถวายพระเพลิงล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พร้อมด้วยพระพระอุปัชฌาย์

๘ มกราคม ๒๕๑๔ ถึงมรณภาพ ด้วยความชรา (บันทึก ส.น.ว. ที่ ๓๑๔ ล.ว. ๑๑ ม.ค. ๒๕๑๔)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และสิ่งของที่ได้รับพระราชทาน

๒๑ มกราคม	๒๔๕๗	เหรียญราชรุจิทอง
๒ มกราคม	๒๗๕๘	เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๕
๓๑ ธันวาคม	๒๔๕๙	ตรามงกุฎสยามชั้น ๕
๑๘ เมษายน	๒๔๖๐	ตราวชิรมาลา
๓๑ ธันวาคม	๒๔๖๐	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก ๕
๓๑ ธันวาคม	๒๔๖๑	ตรามงกุฎสยามชั้น ๔
๑๐ พฤศจิกายน	๒๔๖๔	เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓
๑๑ พฤศจิกายน	๒๔๖๕	ตราตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ
๑๑ พฤศจิกายน	๒๔๖๖	ตราทุติยจุลจอมเกล้า
๑๐ พฤศจิกายน	๒๔๖๘	ตรามงกุฎสยามชั้น ๑ (ปถมาภรณ์มงกุฎสยาม)
๒๕ กุมภาพันธ์	๒๕๖๘	เหรียญบรมราชาภิเษกทอง (รัชกาลที่ ๗)
๔ เมษายน	๒๔๗๕	เหรียญเฉลิมพระนคร ๑๕๐ ปี เงินกาไหล่ทอง

ปรากฏตามประวัติรับราชการว่า เริ่มเข้ารับราชการแผนกตั้งเครื่องเมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ รับราชการอยู่ ๑ ปีกับ ๑ เดือนเศษ ก็โปรดเกล้า ฯ ให้ไปอยู่ห้องที่บรรทม

สกุล "จินตยานนท์" ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ โดยพระราชทานให้แก่เจ้าคุณพี่ ดังนี้

ปิยมุข ปร.

ขอให้นามสกุลของ มหาดเล็กวิเศษ ตรึก (บุตร ขุนชาญ สุพรรณเขตร) ประจำกรมมหาดเล็กตั้งเครื่อง ว่า "จินตยานนท์" (เขียนเป็นตัวอักษรโรมันว่า "Chintayânonda") อันเป็นมงคลนาม

ขอให้สกุลจินตยานนท์ มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน

พระที่นั่งพิมานปฐม

วันที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗

จงอ่านให้จบ แลอ่านช้าๆ อ่านให้สำรวยสำราญ ฟังด้วย แล้วเอาเก็บไว้ให้ดี อย่าฉีกทิ้งเสีย นานๆ เอาออกมาอ่านเสียครั้งหนึ่ง เผื่อจะลืมเสีย.

น้องตรี

เปนอย่างไรบ้างสบายดีหรือ คิดถึงพี่บ้างหรือเปล่า พี่คิดถึงน้องมาก เรียนภาษาอังกฤษไปถึงไหนแล้ว พูดได้หรือยัง เขียนหนังสืออังกฤษส่งไปให้พี่ดูบ้างซิ พี่อยากดูเหลือเกิน ที่บางปอินมีเด็กอยู่คนหนึ่ง ตัวโตเท่ากับน้อง แต่เขียนหนังสือสวยมาก เขียนได้ดีเท่ากับพี่ หนังสืออังกฤษก็เขียนได้ พูดได้บ้าง เขียนรูปภาพก็เก่ง พี่ชอบเด็กคนนี้มาก เพราะเขาเรียนเก่งกว่าน้องมาก เขาไม่ขี้เกียจแลไม่ชนเหมือนน้อง ทั้งอ่านอนสอนง่าย ถ้าน้องอยากจะให้พี่รักน้องมากๆ น้องต้องหมั่นเรียนจริงๆ อย่าเห็นแก่เล่นให้มากนัก จะได้เก่งเหมือนเขาบ้าง พี่จะได้รักมากๆ ถึงเวลาเรียนน้องต้องเรียนจริงๆ อย่าเปนห่องเล่น เมื่อเลิกเรียนแล้วกลับบ้าน จงช่วยคุณแม่แลคุณยายทำงานบ้าน เช่นหุงเข้า กวาดเรือนเปนต้น เพราะคุณแม่แลคุณยายแก่มากแล้ว เรี่ยวแรงท่านก็หมดลงไปๆ ทุกทีๆ น้องสิจวนจะเปนหนุ่มแล้ว กำลังแขงแรง จงช่วยท่านทำงาน หรือทำงานแทนท่านบ้าง

เพราะเมื่อหนังเสร็จๆ ลงห้องต้องนอนอยู่ในฝาผ้าม่าน
นั่งก็ไม่ได้ ยืนก็ไม่ได้ เดินก็ไม่ได้ วิ่งก็ไม่ได้ เหงื่อ
ที่มันออกแม่นั่งแรงแรง ท่านต้องสำบากกายากใจ ลืมบ่
ห้องมาจนนั่งได้ ยืนได้ เดินได้ วิ่งได้ คุนนิ่งโตถึงเทียงนี้ ดีดอกหนอ เลี่ยงมากว่าจะโตก่งเท่าที่
กินเวลาถึง ๑๗ ปี ท่านเสียค่าบาก ต้องเฮียรอ้ง
กลอกลม จะเห็ม จะอ้อ ต่างๆนานา ร้อยสีร้อยอย่าง
เป็นห่วงเป็นใย ทุกความสุขก็ไม่ได้ เลย ยังบ่ทันที่
เปรียมมิได้ บัดนี้ท่านแก่สังแล้ว ทำอะไรก็ไม่ดีอยากให้
แต่ห้องนี้มันก็จะเป็นหนุ่ม โตขึ้น แรงแรงขึ้นทุกที
อย่าเก็บแรงไว้เปล่าๆ หรืออย่าเก็บแรงไว้ซนเลย เอาแรง
ไปช่อย ท่านทำงานตอบแทนท่านดีกว่า น้องต้องทำ
ตามที่พี่บอกนี้ คิงจะได้บุญว่าคนดี รู้จักคุณของผู้มีคุณ
ที่ผู้ใดไม่รู้จักคุณของผู้มีคุณแล้ว เขาไม่เรียกว่าคนดี
คนๆนั้นเขาว่าสัตว์เดียรฉานนั่นดีก พ้องดูแต่หมาชั
มันยังช่อยเจ้าของบ้านเฝ้าจะไม่ย ตอยเห่าเวลาคืกๆ
ทำให้จะไยไม่หาขึ้นบ้าน นั่นแหละมันตอบแทนคุณ
เจ้าของๆมัน ที่ให้ท้าวมันกิน มันรู้สึกบุญคุณ
เมื่อมันเห็นเจ้าของมันก็ระดิกหาง เสียงก็ดังครางอย
ให้เจ้าของที่เลี่ยงมัน แต่มันพูดไม่ได้ ถ้ามันพูดได้มันจ
องพูดจอยอกจอยใจมากที่เดียว นี่แหละที่น้องไม่
ช่อยคุณแม่แลคุณเฮยทำงานแล้ว ก็เรียกว่าน้องไม่
ไม่รู้คืนบุญคุณของคุณแม่แลคุณเฮย ที่ได้ให้เจ้าหนู
กินทุกวันนี้ เรียงไงนให้เรียนหนังสือ ให้รู้ทางโลกินี
ศาสนาสวรรค์ ดูต่อเดี๋ยวเกิดสิ่งร้อน ปากไม่ยกปาก
แซะ ให้น้อยกว่าเท่านี้ก็ได้ เพื่อหวังจะให้ดี น้องจ

ดูซิ ท่านต้องเหนื่อยปากเหนื่อยบือต่างๆ นาๆ ถ้าน้อง
ไม่ช่วยท่าน ก็เท่ากับไม่ตอบแทนคุณท่าน ไม่รู้จักบุญ
คุณของท่าน เช่นนี้แล้ว น้องจะมีเลวยิ่งกว่าหมา
ไปหรือ พี่คิดว่าน้องคงไม่อยากเลวกว่าหมาเปนแน่
เพราะน้องเปนคน น้องคงอยากเปนคนดี อยากเปน
ขุนนางเหมือนพี่ เมื่อน้องอยากเปนคน แลอยาก
เปนขุนนางเหมือนพี่แล้ว น้องต้องหมั่นเล่าเรียน
อย่าเกียจคร้าน ตั้งใจฟังคำสั่งสอนของคุณแม่แลคุณ
ยาย ตลอดทั้งครูมาอาจารย์ แลผู้ใหญ่ แล้วประ
พฤติตามคำสั่งสอนนั้นๆ ทุกอย่าง เมื่อทำอะไรผิด
ครั้งหนึ่ง ต้องถูกดุถูกด่าพรำบ่นจงอย่าโกรธ ผิด
แล้วต้องจำ จำไว้ให้แม่นยำอย่าได้ลืมเลย ว่าเรา
เคยถูกดุถูกด่า เพราะทำสิ่งนั้นผิด ภายหลังจงแก้
ตัวทำให้ดีขึ้น เมื่อเวลาถูกดุจงนั่งฟังแลจดจำไว้
อย่าทำหลบหลีกไปเสียหรือ ทำหน้าเง้าหน้างอ
ตุบปัดตุบป่อง กระทบกระแทกเปนอันขาด เพระ
ที่ท่านดุด่านั้น ไม่ใช่ท่านเกลียด ท่านรัก ท่าน
อยากจะให้เราดี ท่านจึงดุจึงด่า ถ้าท่านเกลียด
แล้ว ท่านไม่มานั่งด่าให้เหนื่อยปากเปล่าๆ ไม่เห็น
สนุก นอนเสียดีกว่า น้องจงอุส่าห์ถนอมน้ำใจ
คุณแม่แลคุณยาย อย่าทำให้ท่านต้องปากเปียก
ปากแฉะ เกิดโมโหโทโษ ท่านจะได้รับความสุข
บ้าง น้องก็โตจนจวนจะเปนหนุ่มอยู่แล้ว

พลิก

อย่าให้เขาเรียกว่าโตอย่างควาย ไม่รู้จักดีไม่รู้จักชั่ว ไม่รู้จักจดจำ ต้องให้เขาเอาเชือกร้อยจมูกดึงให้เจ็บ แลต้องเฆี่ยนตีกันอยู่เสมอ ไม่รู้จักจำตีเท่าใด ดูเท่าใด ก็ไม่รู้จักเข็ด เมื่อคุณแม่แลคุณยายต้องการให้ช่วยทำอะไร หรือใช้ให้ทำอะไรอย่านิ่งเฉยหรือทำไม่ได้ยิน ต้องรีบทำทันทีอย่าเปนห่วงเล่น เมื่อเสร็จการเล่าเรียน แลช่วยคุณแม่แลคุณยายทำงานเสร็จแล้วจึงค่อยเล่น ถ้าน้องอยากจะให้ คุณแม่ คุณยาย แลพี่ รักน้องแลน้องอยากจะเปนคนดีต่อไปแล้ว จงทำตามคำสั่งสอนของพี่ทุกประการ ถ้าน้องขืนดื้อไม่ทำตามคำสั่งสอนของพี่แล้ว ถ้าพี่กลับมาจากบางปอินพี่จะเอาไม้เรียวมาฝากน้อง เอาไหมล่ะ ระวังนะ

ในที่สุดนี้ ขออวยพรให้น้อง จงมีศุขไม่รู้จักเจ็บจักไข้ มีปัญญานิยบแหลม เรียนอะไรจงจำได้โดยว่องไว แม่นยำ ให้ได้เลื่อนชั้นเร็วๆ ทำอะไรให้เปนที่ถูกใจของครูบาอาจารย์ ตลอดถึงคุณแม่แลคุณยาย ทุกเมื่อเทอญ ฯฯ

บอกสำรวย สำราญ เป็ง อีกสองคนพี่จำชื่อไม่ได้ บอกด้วยว่าพี่คิดถึงทุกคน

ขอได้รับความรัก แลคิดถึงของพี่ด้วย

(จากพี่) [signature]

(ป.ล) ขอให้น้องเขียนจดหมาย ตอบที่สักฉบับหนึ่ง น้องต้องคิดเอง เขียนเอง และเขียนอังกฤษมาด้วยสักสองสามคำ ที่อยากดูเหลือเกิน ขอให้พยายามเขียนไปให้พี่ชมให้ชื่นใจสักหน่อยเถิด.

อ้อ! ลืมไป น้องต้องหมั่นทาน้ำมัน นี้ คุณแม่ และคุณยายนะ อย่าขี้เกียจ

บอก สำราญ สำรวย ให้ช่วยกันปฏิบัติคุณยายมากๆ สักหน่อยนะ ท่านแก่แล้ว รีบตอบแทนคุณท่านเสียในบัดนี้ ให้ทันตาเห็นเถิด จึงจะเรียกว่าคนดี เลี้ยงมาไม่หนักแรง ไม่เสียเข้าสูกเปล่าๆ

พี่ [signature]

อ้อ! น้องจงนำจดหมายของพี่ไปให้ครูเพลินด้วย บอกว่า พี่ส่งลงมาจากบางปอิน:

ท่านผู้ให้แสงสว่างทางปฏิบัติ

วันหนึ่งเพิ่งจะผ่านวันต้นปีใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๑๔ ไปได้ไม่กี่วัน อยู่ในเขตของต้นเดือนมกราคม จำได้ว่าเป็นบ่ายวันเสาร์ วันนั้นข้าพเจ้าอยู่บ้าน เสียงโทรศัพท์ดังขึ้น เมื่อยกขึ้นมาแนบหูฟังก็ทราบว่าคุณประยงค์ ดาวมณี เป็นผู้พูดมา และเมื่อรู้ว่าข้าพเจ้าเป็นผู้รับ ก็ได้ยินพูดอย่างร้อนรนละล่ำละลักว่า

"คุณได้ทราบข่าวหรือยังว่าท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ ท่านสิ้นเสียแล้ว" (คำว่าเจ้าคุณนรรัตน ฯ ซึ่งเป็นที่เจนหูเพราะเราสนใจท่านมาก่อน เป็นผู้ที่เราเคารพนับถือทั้งบูชาในความกตัญญูอันสูงยิ่ง และยกย่องในการปฏิบัติหลักธรรมอย่างบริสุทธิ์สะอาดของท่านอยู่ก่อนแล้ว เป็นที่ชื่นใจของเราตลอดมา จึงไม่มีข้อสงสัยจะเป็นอื่นไปได้นอกจากภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต) เป็นข่าวที่ใหญ่สำหรับข้าพเจ้า ทำให้ตื่นเต้นและขนลุก รีบบอกไปว่า "ผมยังไม่ทราบข่าว ท่านสิ้นเมื่อไหร่" เสียงคุณประยงค์ ฯ ตอบอย่างเร่งร้อนมาว่า "ผมเองก็เพิ่งรู้ก่อนหน้านี้จึงรีบโทรศัพท์มาบอกให้รู้ก่อน ทราบว่าท่านสิ้นเมื่อวันศุกร์ที่ ๙ นี่เอง บ่ายวันพรุ่งนี้จะมีการพระราชทานรดน้ำศพ (วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔) ที่ศาลาละมูนนิรมิต เวลาบ่าย ๔ โมง" ข้าพเจ้าได้รับฟังด้วยความเศร้าสลด ใจคอหดหู่ คิดว่างานรดน้ำศพต้องมีเจ้านายผู้ใหญ่และข้าราชการพ่อค้ามากมายเข้าไม่ถึง เพราะท่านเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป ที่ทราบถึงการสละกิเลสของท่าน ข้าพเจ้าอาลัยท่านมาก ต่อมาข้าพเจ้าได้ทราบว่ามีผู้เสียน้ำตาเพราะยังปลงไม่ตก ว่าตามธรรมชาติของสังขารย่อมแตกดับเป็นธรรมดาไม่มีผู้ใดอยู่ได้ตลอดไปไม่รู้ดับ แต่เพราะท่านเป็นตัวอย่างปฏิบัติทางหลักธรรมที่ดียิ่งเท่าที่ข้าพเจ้ารู้ ในยุคปัจจุบันนี้หาได้ยาก ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาย่อม

จะมีความรู้สึกเสียดายแทนส่วนรวมทั่วไป ข้าพเจ้าคิดว่าพุทธจักร์ได้สูญเสียครั้งยิ่งใหญ่เป็นประวัติศาสตร์ของเมืองไทย เพราะความดีของท่านที่ปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องไม่มีราคี ซึ่งการปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งสมควรแก่พระภิกษุสงฆ์ชาวพุทธอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย และจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนที่กำลังจะศึกษาการปฏิบัติธรรมต่อไป

แม้ว่าตัวข้าพเจ้าจะไม่คุ้นเคยและรู้จักท่านมาก่อนก็ดี แต่ความดีของท่านที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว ทำให้ผู้รู้ผู้เห็นต่างก็ยกย่องสรรเสริญทั่วไป แม้ท่านจะไม่เคยเทศน์สั่งสอนเผยแพร่ทางธรรมให้แพร่ออกไปก็ดี แต่ท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติหลักธรรมซึ่งเป็นตัวอย่างที่หาได้ยาก เพราะท่านพูดน้อยแต่ท่านปฏิบัติมาก อันผู้ปฏิบัติตนด้วยศีลสมาธิปัญญา ปลดเปลื้องรูป รส กลิ่น เสียง แลดับความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังเช่นพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ นี้ แม้จะไม่เคยรู้จักคุ้นเคยมาก่อน แต่เมื่อรู้ถึงการปฏิบัติหลักธรรมที่ท่านได้เสียสละหมดทุกสิ่งทุกอย่างแล้วก็มีความศรัทธาเกิดขึ้นทางใจ ทำให้เกิดความเคารพนับถือ ผิดกับบางท่านแม้จะยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เคยรู้จักมาก่อน เมื่อได้ยินข่าวความชั่วร้ายของมนุษย์ใจบาปหยาบช้ามัวเมาหลงอยู่ในกิเลสตัณหา เราก็นึกรังเกียจไม่อยากพบเห็นเกิดขึ้นทางใจเช่นกัน

สำหรับข้าพเจ้าเป็นผู้สนใจในกรรมดีของผู้ทำความดี อยากจะเทิดทูนเขียนไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้รู้ และมีสิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าชอบพิจารณาถึงนิสัยแต่ละท่าน แม้ท่านผู้นั้นจะเป็นบรรพชิต หรือจะเป็นฆราวาสอาจารย์ผู้ทรงความรู้เชี่ยวชาญเป็นปราชญ์ที่มีผู้ยกย่องนับถือทั่วไป เป็นผู้สอนธรรม ข้าพเจ้าก็มักชอบพิจารณาทดลองพิสูจน์

หากได้รู้ได้เห็นท่านผู้นั้นยังมีอารมณ์ฉุนเฉียวโกรธง่าย แสดงกิริยาออกท่าทางหรือทางระบายอารมณ์ออกมาทางคำพูดหรือหนังสือก็ดี ข้าพเจ้าหมดความสนใจ เพราะถือว่าท่านผู้นั้นรู้เพียงทฤษฎีเท่านั้น ยังปฏิบัติไม่ได้ เมื่อยังไม่สามารถจะดับอารมณ์ข่มความโกรธของตนเองลงได้ แม้จะมีความรู้ความสามารถเพียงใดก็ถือว่าผู้นั้นยังอยู่ในกิเลสหนา เพราะทางพระศาสนาท่านให้ดับความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้ แต่ความโกรธเป็นกิเลสหยาบ ๆ ไม่ละเอียดอ่อนตามอารมณ์รุนแรงนั้น เป็นสิ่งเดียว

ที่จะแสดงให้เห็นได้ง่าย เมื่อโกรธแล้วส่วนมากจะระงับอารมณ์อัดไว้ไม่อยู่ย่อมจะระเบิดออกมาทางกิริยาและคำพูดตลอดทั้งตัวอักษร ส่วนความโลภความหลงนั้นละเอียดอ่อนมองเห็นช้า แต่เมื่อต่านแรกสำคัญคือ ความโกรธระงับไม่อยู่แล้ว สิ่งต่อไปก็ไม่ต้องพูดถึง นี่เป็นความรู้สึกของข้าพเจ้า แต่ผู้อื่นจะเห็นอย่างใดนั้นแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน หากจะกระทบกระเทือนผู้ใดโดยข้าพเจ้าไม่เจตนาก็ต้องขออภัยด้วย

ขอย้ำความรู้สึกอีกครั้งว่า พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต ท่านมีความบริสุทธิ์ในศีลสมาธิ กำจัดความโลภ โกรธ หลง ห่างไกลจากรูปรสกลิ่นเสียง สละทรัพย์สินสมบัติทางโลกตลอด ตัดขาดจากตัณหาราคะกิเลสทำลายความลุ่มหลงงมงายออกไปได้ เป็นเหตุจูงใจให้พวกเราและศาสนิกชนทั้งหลายพากันนิยมยกย่องเคารพบูชานับถือด้วยกาย วาจา ใจ เกิดศรัทธาขึ้นมาเอง แม้ท่านจะไม่ได้ออกจากวัดไปเที่ยวเผยแพร่เทศนาสั่งสอนอบรมศีลธรรมประชาชนชาวพุทธทั้งหลาย เช่นสงฆ์ที่ท่านออกเผยแพร่พระศาสนาทั่วไปอย่างปัจจุบันนี้ แต่การปฏิบัติของท่านเป็นตัวอย่างประเสริฐยิ่ง ในยุคนี้หายาก ควรแก่การที่บรรพชิตผู้บวชแต่กายจิตใจยังอยู่ทางโลกและฆราวาสอุบาสกอุบาสิกาที่สนใจในหลักปฏิบัติควรที่จะนำมาพิจารณาศึกษา

ข้าพเจ้ายังรู้สึกเสียดายที่ยังไม่เคยไปพบเห็นและนมัสการท่านมาก่อน ฉะนั้นจึงได้ระลึกถึงคุณความดีของท่านอยู่แต่ภายในความรู้สึก ข้าพเจ้าไม่กล้าพอที่จะอุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านได้ เพราะรู้ดีว่าท่านมีทุกสิ่งซึ่งได้บรรลุธรรมอย่างเพียบพร้อม เมื่อเปรียบเทียบแล้วตนเองก็คือยาจกไม่สามารถจะมีสิ่งใดอุทิศ เมื่อท่านอยู่เหนือทุกข์ทั้งปวงทางโลก ข้าพเจ้าก็ได้แต่ขอน้อมกายวาจาใจขอนมัสการท่านผู้บริสุทธิ์สะอาด ผู้ซึ่งหลุดพ้นจากความโลภ รัก โกรธ หลง ห่างไกลจากกิเลสตัณหาไปสู่ความสุขสงบอันสูงยิ่ง ความรู้สึกของข้าพเจ้าเคยคิดไว้ก่อนว่า ทุกยุคทุกสมัยย่อมจะมีผู้บรรลุพระ-อรหันต์ ฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติของธัมมวิตักโกภิกขุแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าท่านอาจได้ถึงซึ่งความสุขสงบสุดยอดในทางพระศาสนาแล้ว นี่เป็นความรู้สึกของข้าพเจ้าผู้อ่อนทั้งความรู้ทางพระศาสนาและทั้งปัญญา อาจผิดถูกประการใดที่ในความเห็นไม่ตรงกับผู้อื่น ข้าพเจ้าก็ขออภัยด้วย

เมื่อข่าวการสูญเสียท่านผู้ปฏิบัติหลักธรรมด้วยความบริสุทธิ์สะอาดได้แพร่ออกไป ทำให้พุทธศาสนิกชนพากันเศร้าสลดใจ และต่อมาข้าพเจ้าก็ได้รับโทรศัพท์จากคุณนายน้อม พูดถึงเรื่องของท่าน "ธมฺมวิตกฺโก" ท่านผู้ปฏิบัติหลักธรรมบริสุทธิ์สะอาด กำจัดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง และหลุดพ้นจากรูป รส กลิ่น เสียง ในสิ่งที่ก่อให้เกิดตัณหา สละทั้งทรัพย์สินสมบัติถวายวัดเพื่อบำรุงพระศาสนาต่อไป

ที่สุดคุณนายน้อมก็ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนประวัติของท่าน ข้าพเจ้าจึงเรียนคุณนายน้อมให้ทราบว่า ข้าพเจ้าคงไม่สามารถที่จะเขียนประวัติของท่านได้ เพราะท่านได้ปฏิบัติธรรมชั้นสูงเกินความรู้ความสามารถของข้าพเจ้าที่จะเข้าถึง อาจทำให้ประวัติอันดีงามมัวหมองเป็นมลทินในการเขียนของข้าพเจ้า คุณนายน้อมรับว่าจะนำรายละเอียดมาให้ ข้าพเจ้าก็หนักใจเพราะรู้ความสามารถของตนเองยังไม่ถึงขนาดที่จะอาจเอื้อมไปเขียนประวัติท่านผู้ปฏิบัติธรรมขาวสะอาดไม่มีราคี ซึ่งมีพุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้ทรงความรู้สูงยกย่องท่านว่าเป็นเหมือนพระอรหันต์องค์หนึ่ง ฉะนั้นข้าพเจ้าก็ยังแบ่งรับแบ่งสู้ รู้ว่าคุณนายน้อมท่านเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในท่านภิกษุพระยานรรัตน ฯ และทั้งคุณนายน้อมยังเป็นพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสในหลักธรรม และสร้างบุญบริจาคทานมีชื่อผู้หนึ่ง

เมื่อข้าพเจ้าพูดทางโทรศัพท์กับคุณนายน้อมแล้ว ก็ต้องใช้ความคิดว่าควรจะทำอย่างใดในความหวังดีและให้เกียรติอันสูงแก่ข้าพเจ้า แต่แล้วต่อมาจำได้ว่าเป็นปลายเดือนมกราคมปีนั้นข้าพเจ้าก็ได้รับโทรศัพท์จากคุณณรงค์ สุทธิกุลพาณิชย์ จากธนาคารกรุงเทพ บอกกับข้าพเจ้าว่า "ธนาคารกรุงเทพได้จองสวดศพเจ้าคุณนรรัตน ฯ วัดเทพศิรินทราวาส ในนามของธนาคารกรุงเทพกับคณะ ท. เลียงพิบูลย์ เป็นเจ้าภาพร่วมกัน ผมไม่ได้บอกคุณ ท. ให้ทราบล่วงหน้า เพราะกลัวจะจองไม่ทัน" ข้าพเจ้าได้ฟังก็ตื่นเต้นเพราะมีความศรัทธาเคารพท่านเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และบอกไปกับคุณณรงค์ สุทธิกุลพาณิชย์ ทางโทรศัพท์ว่า "ผมขอขอบคุณที่ได้กรุณาให้เกียรติอันสูงที่ได้พ่วงไปด้วย ผมยินดีมากเพราะผมและเพื่อน ๆ ทุกคนก็เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ อยู่แล้ว คืนไหนที่จองเป็นเจ้าภาพ ผมจะได้จดไว้"

เสียงคุณณรงค์ สุทธิกุลพาณิชย์ ตอบมาทางโทรศัพท์ว่า "วันที่ ๑๓ มีนาคม" ข้าพเจ้ามาคิดดูยังมีเวลาอีกเกือบสองเดือน จึงถามไปว่า "ทำไมจึงช้านักกว่าจะถึงเวลาอีกนาน" เสียงคุณณรงค์ฯ ตอบมาว่า "ระยะใกล้ๆ จองไม่ได้เพราะมีผู้จองหมดแล้ว ถ้าไม่รีบจองก็ต้องช้าไปกว่านี้อีกมากต้องรอคิว"

หลังจากนั้นวันคืนได้ผ่านไป เมื่อถึงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๔ ข้าพเจ้ากับเพื่อนๆ ก็ไปร่วมเป็นเจ้าภาพกับธนาคารกรุงเทพ เมื่อข้าพเจ้าไปถึงก็เห็นมีท่านที่มาก่อนหน้าข้าพเจ้ามากท่าน คุณณรงค์ สุทธิกุลพาณิชย์ ได้แนะนำให้รู้จักคุณชินโสภณพานิช และมากท่านที่ยังไม่รู้จักและจำไม่ได้หมด ข้าพเจ้าขึ้นบนศาลาเห็นโกษฐ์ตั้งแต่หลังโกษฐ์มีโลงบรรจุศพของท่านพระภิกษุเจ้าคุณนรรัตนฯ แทนที่จะอยู่ในโกษฐ์เห็นจะเป็นเพราะท่านสร้างโลงไว้ก่อนแล้วและสั่งไว้ ข้าพเจ้าตรงเข้าไปจุดธูปแล้วก็กราบลงน้อมจิตนมัสการด้วยกายวาจาใจ ระลึกถึงท่านผู้พ้นจากความโลภ รัก โกรธ หลง ห่างไกลจากรูป รส กลิ่น เสียง ซึ่งก่อกวนให้เกิดกิเลสทั้งหลาย ได้สุดสิ้นลงแล้ว เป็นตัวอย่างผู้ปฏิบัติแสวงหาแสงสว่างแห่งดวงธรรม เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ซึ่งมนุษย์อีกมากมายในโลกยังอยู่ในห้วงแห่งความหลง เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่อนุชนผู้ที่จะได้ตัวอย่างปฏิบัติตามต่อไป

คืนนั้นข้าพเจ้าได้ทราบว่ามีหลายท่านร่วมงานสวด และบางท่านก็อุตส่าห์มาจากต่างจังหวัด มีหลายท่านซึ่งข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสรู้จักในคืนนั้น

ข้าพเจ้ามีโอกาสได้รับเกียรติสนทนากับท่านเจ้าคุณใหญ่ พระธรรมธัชมุนี ท่านเจ้าอาวาสและท่านเจ้าคุณอุดมสารโสภณ ท่านได้มอบพระเครื่องแก่ข้าพเจ้า ซึ่งเป็นความกรุณาอย่างสูง และคุณลิ้นจี่ได้กรุณามอบของหลายสิ่งพร้อมทั้งพระเครื่อง ข้าพเจ้าต้องกราบขอบพระคุณ และมีมากท่านที่สนใจในกฎแห่งกรรม ท่านเหล่านี้ข้าพเจ้าเพิ่งรู้จักในคืนนั้น ความจริงข้าพเจ้ารู้จักชื่อเสียงของท่านมานานแต่ยังไม่เคยพบตัวท่าน คืนนั้นหลังจากพระสวดเสร็จแล้ว เพื่อนได้พาข้าพเจ้าไปแนะนำให้รู้จักกับท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน (มหาอำพัน บุญ–หลง) ผู้ซึ่งข้าพเจ้าเคารพนับถือมาก่อนที่จะพบและท่านผู้หนึ่งที่ข้าพเจ้าได้เคารพนับถือ อาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน

(มหาอำพัน บุญ—หลง) ซึ่งพวกเรามีจำนวนไม่น้อยได้เป็นศิษย์ของท่านมาก่อน แต่ข้าพเจ้าก็เพิ่งจะรู้จักตัวท่านในคืนนั้น และได้พบทั้งคุณตริ จินตยานนท์ ซึ่งเป็นน้องท่านเจ้าคุณนรรตน ฯ ซึ่งอยู่ในที่นั้นกับท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน ข้าพเจ้าได้มีโอกาสกราบนมัสการท่านอาจารย์ในคืนนั้น ความจริงท่านอาจารย์มหาอำพัน บุญ—หลง ซึ่งชื่อนี้ข้าพเจ้าได้เรียกจนติดปาก ข้าพเจ้ารู้จักท่านแต่ชื่อและมีความเคารพนับถือตั้งแต่ยังไม่เคยพบตัวท่านมาก่อน เคยมีแต่จดหมายและเคยพูดโทรศัพท์บางครั้งเท่านั้น ทั้งได้ทราบว่าท่านเกิดในตำบลเดียวกับข้าพเจ้า เมื่อได้ทราบได้พบท่านอาจารย์ก็เกิดความปีติยินดีขึ้นทางใจคืนนั้นข้าพเจ้าได้สนทนากับท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน คุณตริ ฯ และเพื่อนอีกหลายท่าน หลังจากเสร็จจากงานสวดแล้วเราก็ยังอยู่สนทนากันอีกนาน

มีหลายท่านทั้งอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน และ คุณตริ จินตยานนท์ ได้ปรารภอยากให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องของพระภิกษุพระยานรรตน ฯ และคุณตริ จินตยานนท์ ซึ่งเป็นน้องชายผู้ใกล้ชิดกับท่านเจ้าคุณผู้พี่ยินดีร่วมให้ข้อความอย่างละเอียดพอที่จะหยิบยกขึ้นมาเขียน

ข้าพเจ้ากล่าวขอบคุณทุกท่านที่ได้สนับสนุนให้ข้าพเจ้ารับเขียนเรื่องนี้ นับว่าเป็นเกียรติอันสูงยิ่งที่ข้าพเจ้าได้รับ ที่ได้มีโอกาสเขียนในความเป็นอยู่ของพระภิกษุที่ชาวบ้านชาวเมืองตลอดจนชั้นเจ้านายและพระสงฆ์ชั้นสูง ทั้งชาวต่างประเทศเคารพนับถือยกย่องว่าท่านได้ปฏิบัติดีพร้อมทั้งสูงด้วยความกตัญญูกตเวที ท่านเป็นผู้มักน้อย หลุดพ้นจากความโลภรักโกรธหลง ตัดสิ้นสุดจากรูปรสกลิ่นเสียงสละทรัพย์สินสมบัติจนสิ้นไม่มีสิ่งใดห่วงกังวลต่อไป สละทุกสิ่งไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสมบัติของตน

ข้าพเจ้าจึงไม่กล้าที่จะรับปากแน่นอนว่าข้าพเจ้าจะสามารถเขียนเรียบเรียงเรื่องเหล่านี้ได้เพียงไหน เพราะรู้สึกหนักใจ หากข้าพเจ้าเรียบเรียงเขียนขึ้นได้เพียงครึ่งหนึ่งที่ความดีของท่านได้ทำไว้ข้าพเจ้าก็พอใจแล้ว ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงรับว่าจะพิจารณาดูตัวเองเสียก่อน เหตุการณ์เหล่านี้ก็ผ่านมา ข้าพเจ้าก็มีภาระที่จะต้องทำอีกมาก

จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ คุณประยงค์ ดาวมณี โทรศัพท์มาถามว่าว่างหรือยังท่านอาจารย์อยากจะพบ บังเอิญเวลานั้นข้าพเจ้าต้องรีบเขียนเรื่อง

สำหรับ ส.ค.ส. ปีใหม่ ๒๕๑๕ จะต้องเร่งส่งต้นฉบับไปให้โรงพิมพ์ เร่งให้ทางโรงพิมพ์เข้าเล่มให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเดือนธันวาคม ก่อนถึงวันปีใหม่อย่างน้อยหนึ่งเดือน จึงตอบไปว่าเมื่อหนังสือพิมพ์ตรวจแก้เสร็จเรียบร้อยแล้วจะรีบไปนมัสการท่านอาจารย์

เมื่อข้าพเจ้าได้นัดไปพบท่านอาจารย์ที่วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน เวลา ๑๔.๐๐ น.

วันนั้นท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน (มหาอำพัน บุญ—หลง) และคุณตรี จินตยานนท์ และคุณประยงค์ ดาวมนี ได้คอยอยู่ก่อนแล้ว

เรามีเวลาสนทนากันเพียงได้ทราบงานที่จะจัดพระราชทานเพลิงศพ พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตกำลังใกล้เข้ามาแล้ว จะเริ่มตกลงวันงานในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕ นี้ คุณตรี จินตยานนท์ ได้กรุณาให้ความรู้รายละเอียดข้าพเจ้ามากมายที่จะเป็นประโยชน์ในการเขียนครั้งนี้ แต่วันนั้นเวลาบ่ายข้าพเจ้ามีเวลาไม่มากนัก เราก็นัดต่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ครั้งนี้ได้รายละเอียดพอที่จะนำมาเล่ามาเขียนเป็นคำให้สัมภาษณ์ของคุณตรี จินตยานนท์ และข้าพเจ้าจะนำเอาคำของเพื่อน ๆ และท่านที่เคารพนับถือที่เคยสนทนากับท่านพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ ที่เกิดประโยชน์ในข้อคิดรวบรวมลงไปด้วย

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อถึงวันเวลาข้าพเจ้าก็ได้มาพบกับ คุณตรี จินตยานนท์ ที่กุฏิท่านอาจารย์ เราก็เริ่มสนทนาถึงเรื่องการงานเพื่อไม่ให้เวลาเสียไป คุณตรี จินตยานนท์ ได้เล่าถึงความจำในเรื่องอดีตของพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต ครั้งเมื่อท่านเริ่มเข้ารับราชการครั้งแรกจนใกล้ชิดพระยุคลบาท ล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเป็นที่โปรดปรานไว้วางพระราชหฤทัย เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ถ้าจะนับย้อนหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๔ ก็ประมาณ ๕๗ ปีผ่านมา นับว่าเป็นประวัติในอดีตที่น่ารู้น่าศึกษา

เมื่อพิจารณาดูแล้ว ก็จะรู้ว่าอันดวงชตาชีวิตของมนุษย์เรานี้ แต่ละบุคคลย่อมจะมีสิ่งที่ผิดแปลกแตกต่างแล้วแต่กรรมดีกรรมชั่วในอดีตจะหนุนนำ บางครั้งดวงชตา

ชีวิตก็เล่นตลกขบขันกลับพาชีวิตให้ไปสู่ความรุ่งโรจน์อย่างนึกไม่ถึง ซึ่งเวลานั้นพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตยังเป็นนายตรึก จินตยานนท์ อยู่ในวัยหนุ่ม ได้รับตำแหน่งหน้าที่เชิญเครื่องโต๊ะเสวยครั้งแรกรับใช้เมื่อในหลวงทรงร่วมโต๊ะเสวยพร้อมกับข้าราชการผู้ใหญ่หลายท่าน นายตรึกฯ มีหน้าที่เปิดน้ำโซดารินใส่แก้วถวายในหลวงและรินให้ข้าราชการผู้ใหญ่ทั่วกันในที่นั้น

จะเป็นเพราะความไม่ชำนาญหรือประหม่าเมื่ออยู่ต่อหน้าเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน จึงเปิดน้ำโซดาที่บรรจุขวด สมัยนั้นขวดโซดาหรือน้ำมะเน็ดใช้แบบเดียวกัน ใช้ขวดทำพิเศษ คอขวดคอดข้างหนึ่งและโป่งออกมาข้างหนึ่ง สีขวดแก้วไม่ขาวเป็นสีค่อนข้างเขียวอ่อน ๆ แต่ความหนาเป็นพิเศษ มีลูกแก้วกลม ๆ แทนจุกขวดอัดขึ้นมาดันแหวนยางตอนปากขวดไว้แน่น เวลาเปิดใช้ไม้สำหรับเปิดกดดันลูกแก้วให้ลงไป หรือมือแข็งก็ใช้หัวแม่มือกดดันลูกแก้วให้ลงไป ก็จะเกิดเสียงดังพุ่ดด้วยแรงดันของลมอัดไว้ภายในพุ่งขึ้น จะเป็นฟองเมื่อเวลาเทน้ำในขวดไหลลงแก้ว แต่ก็ต้องตะแคงขวดให้ลูกแก้วลงไปค้างอยู่ในช่องทำไว้โดยเฉพาะ มิฉะนั้นเวลารินน้ำในขวดลูกแก้วก็จะตกลงมาปิดปากขวดเทน้ำไม่ออก

นายตรึก จินตยานนท์ ในเวลานั้นจะขาดความชำนาญหรือความประหม่าเมื่อเปิดแล้วยกขวดโซดารินลงแก้วตะแคงผิดทาง ลูกแก้วก็กลับตกลงมาอุดปากขวด แล้วยกขวดขึ้นตั้งตรงลูกแก้วก็ตกลงแล้วเทใหม่แต่ก็เข้าแบบเก่า นายตรึกฯ ตกใจกลัวมากทำอะไรไม่ถูก คนเรายิ่งกลัวก็ลนลานก็ยิ่งผิด ไม่รู้จะทำอย่างไรดีก็เอานิ้วชี้อีกมือหนึ่งแหย่เข้าไปในปากขวดดันลูกแก้วไว้ไม่ให้ปิด แล้วก็รินน้ำโซดาออกมา แต่ลงในแก้วไม่มากไหลกระจายไปข้าง ๆ แก้ว ทำให้บริเวณนั้นเปียกแฉะ โซดาหกเลอะผ้าปูโต๊ะ นายตรึก จินตยานนท์ มีความหวาดกลัวในหลวงจะทรงกริ้วยิ่งนัก นึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคยเคารพนับถือยึดมั่นเวลานั้นในพระพุทธรูป ๓ องค์ คือ หลวงพ่อพระแก้วมรกต วัดพระแก้ว หลวงพ่อพระพุทธชินสีห์ วัดบวรนิเวศน์ และหลวงพ่อพระพุทธชินราช วัดเบญจมบพิตร เมื่อคับขันไม่มีทางออกก็นึกถึงพระเป็นที่พึ่ง จึงได้นึกอธิษฐานจิตอยู่ในใจ ขอความช่วยคุ้มครองจากหลวงพ่อทั้งสามองค์ จะเป็นด้วย

บารมีของพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ หรือบารมีของกรรมดีที่เคยสร้างสมไว้แต่อดีต จะเป็นวาสนามีความรุ่งเรืองใกล้ชิดพระยุคลบาท จึงทำให้ในหลวงทรงเอ็นดู

ตามปกติธรรมดาแล้วในหลวงท่านจะต้องทรงกริ้วมาก แต่เมื่อเห็นกิริยาท่าทางของนายตรึก จินตยานนท์ ตื่นกลัว พระองค์ท่านกลับทรงพระสรวลเห็นเป็นเรื่องขบขัน ทรงหันไปรับสั่งกับเจ้าพระยาราม ๑ ว่า **"เจ้าเด็กคนนี้มาจากไหน"** เจ้าพระยารามราชพกราบบังคมทูลว่า **"เป็นนักเรียนเสือป่าที่ทรงโปรดเกล้าให้คัดเลือกมาเมื่อคราวซ้อมรบ พระเจ้าข้า"** ต่อจากนั้นมาในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้ย้ายนายตรึก ฯ เข้าไปประจำห้องที่พระบรรทม นี่ก็เห็นได้ว่าชตาชีวิตนี้เป็นสิ่งลี้ลับ การทำสิ่งใดลงไปจะเป็นการบกพร่องเพราะไม่สันทัดมิได้เจตนาจะให้บกพร่อง พยายามทำดีที่สุด บางครั้งก็ทำให้ผู้ใหญ่เห็นความซื่อและให้ความเอ็นดู บางครั้งก็ถูกตำหนิโทษ ไม่มีสิ่งใดแน่นอน ชตาชีวิตได้ผลักดันให้นายตรึก จินตยานนท์ เข้าไปรับใช้อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทจนเป็นที่โปรดปรานเจริญในหน้าที่ราชการ จนเป็นเจ้ากรมห้องที่พระบรรทม ทรงไว้วางพระราชหฤทัย เป็นตำแหน่งสำคัญและสูงในราชสำนัก จนได้บรรดาศักดิ์ตามลำดับมาถึงเป็นพระยานรรัตนราชมานิต เป็นชั้นพระยาพานทองเมื่ออายุยังน้อย ตลอดเวลาราชการใกล้ชิดพระยุคลบาทไม่เคยถูกในหลวงทรงกริ้วเลย พระยานรรัตนราชมานิตสูงด้วยความกตัญญู มีความจงรักภักดีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดามารดา และคุณยายผู้เลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ทนุถนอมรักใคร่มาแต่เล็กจนเติบใหญ่ เพราะคุณแม่ติดตามคุณพ่อซึ่งไปรับราชการอยู่ตามหัวเมือง ดังที่คุณตริ จินตยานนท์ ได้บันทึกความทรงจำ นับแต่เริ่มแรกเท่าที่รู้จนบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ และศึกษาธรรมจนมองเห็นทุกข์เวทนาของสัตว์โลกที่ยังหลงงมงายติดอยู่ในวัฏฏไม่สิ้นสุด ท่านได้ศึกษาปฏิบัติจนบรรลุธรรมชั้นสูงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนชาวพุทธทั่วไป ดังที่ข่าวของผู้รู้ธรรมทั้งหลายลือกันว่าท่านสำเร็จเป็นองค์อรหันต์ตลอดเวลาการปฏิบัติ ท่านรู้ถึงเวลามรณภาพ นี่เป็นความรู้สึกของผู้เขียนและจากคำบอกเล่าของคุณตริ จินตยานนท์ แต่ข้อความที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นบันทึกความทรงจำของ คุณตริ จินตยานนท์ โดยตรง ดังต่อไปนี้

ตามปกติเจ้าคุณพี่เป็นคนมีรูปร่างผอมบาง ไม่แข็งแรง แต่เมื่อเข้าไปประจำทำงานในห้องที่พระบรรทม มีหน้าที่ถวายอยู่งานนวดเวลาในหลวงบรรทมเป็นประจำจนกว่าจะบรรทมหลับ ซึ่งกินเวลาเป็นชั่วโมง ๆ บางวันถ้ามีพระอาการทรงประชวรเล็กน้อยก็ต้องนวดอยู่ตลอดเวลาวางมือไม่ได้ ถ้าวางมือก็จะตื่นบรรทม การมีร่างกายอ่อนแอไม่แข็งแรงทำให้เจ้าคุณพี่ต้องปรับปรุงตนเอง เพื่อได้สนองพระเดชพระคุณล้นเกล้า ฯ ให้ได้เต็มที่ โดยการฝึกออกกำลังกายใช้เครื่องช่วยประกอบ เช่น ซันดาวน์ ดัมเบล กริ๊บ อินเดียนคลับ บาร์ จนมีร่างกายแข็งแรงผิดกว่าเดิมเป็นคนละคน ยิ่งกว่านั้นโดยที่ล้นเกล้า ฯ ทรงมีพระวรกายอ้วน เส้นสายอยู่ลึกจะต้องขับนวดแรง ๆ จึงจะถูกเส้น การบีบขยำสุ่มไปก็ไม่ถูกเส้นสายย่อมไม่ได้ผล เจ้าคุณพี่จึงพยายามหาทางที่จะศึกษาในเรื่องสรีระวิทยาเกี่ยวกับเส้นเอ็นในร่างกายของคน จึงไปหาเจ้าคุณดำรงแพทยาคุณ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ในสมัยนั้น เพื่อขอศึกษาโดยดูการผ่าศพพยายามไปพิจารณาศึกษา จนพอจะเรียนรู้เส้นเอนต่าง ๆ ในร่างกายมนุษย์บ้างจนสามารถนำความรู้มาเป็นประโยชน์ได้ ถวายการนวดเพ้นล้นเกล้า ฯ จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยและโปรดปรานได้รับพระมหากรุณาธิคุณเป็นพิเศษ ความจงรักภักดีของเจ้าคุณพี่ที่ถวายต่อล้นเกล้า ฯ นั้นเป็นผลสนองทำให้ล้นเกล้า ฯ ทรงมีพระเมตตาห่วงใยเป็นพิเศษ มักจะรับสั่งกับผู้ใกล้ชิดว่า “สำหรับพระยานรรัตน ฯ ฉันขอใครอย่าไปรบกวนแกเป็นอันขาด เพราะแกตั้งใจปฏิบัติรับใช้ฉันแต่ผู้เดียว”

ระหว่างรับราชการอยู่นี้ เจ้าคุณพี่ค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องการดูลายมือตามตำราต่างประเทศ อ่านตำราโยคี และใช้เวลาว่างราชการศึกษาวิชาสกดจิตเพ่งกสิณ ซึ่งการเพ่งกสิณนี้เป็นเรื่องที่คุณพ่อศึกษาอยู่แล้ว เจ้าคุณพี่เห็นว่าจะทำความสงบให้กับจิตใจได้ก็ศึกษาบ้าง ปรากฏว่าห้องพักของเจ้าคุณพี่บางคราวที่มีคนรบกวนติดต่อบ่อย ๆ จึงติดป้ายเขียนไว้หน้าห้องว่า “เจ้าของห้องต้องการความสงบ ไม่มีราชการห้ามติดต่อ” การศึกษาในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ล้นเกล้า ฯ ทรงทราบ รับสั่งเตือนด้วยความเป็นห่วงว่า พระยานรรัตน์ ฯ อย่าหมกมุ่นกับวิชาเหล่านี้นักเลย จะเป็นบ้า หาเวลาพักผ่อนควรหาความสุขสำราญเสียบ้าง แต่เจ้าคุณพี่ก็ยังคงใช้เวลาว่างจากราชการ พอมี

เวลาก็ศึกษาในเรื่องดังกล่าวอยู่เรื่อย ๆ ตามนิสัยชอบ เจ้าคุณพี่มีความรู้ความชำนาญภาษาต่างประเทศมาก

เรื่องการขอพระราชทานที่ดินและบ้าน เจ้าคุณพี่ก็มิได้กระตือร้อร้นที่จะขอพระราชทานแต่อย่างใด จนกระทั่งในหลวงรับสั่งว่า "เขาขอที่ดินกันทั้งนั้น ทำไมแกไม่ขอไว้สำหรับลูกหลานจะได้อยู่ต่อไป" เจ้าคุณพี่ก็ปล่อยเรื่อยมาจนในตอนสุดท้ายก็นึกถึงที่ดินของหลวงหลังวัดโสมนัสวิหารซึ่งเป็นที่เดิมเคยอยู่มาก่อน ย้ายมาอยู่ข้างวัดจึงถวายหนังสือกราบบังคมทูลขอที่โต๊ะเสวย ซึ่งมีเจ้าคุณราม ฯ นั่งรวมอยู่ด้วย ในหลวงทรงรับหนังสือแล้วก็ส่งให้เจ้าคุณราม ฯ พิจารณาถวายความเห็นเช่นรายอื่น ๆ ตามปกติ เจ้าคุณราม ฯ กราบบังคมทูลว่า ที่ดินแปลงที่ขอนี้เป็นมรดกของพระองค์เจ้าดิลก ฯ พระราชทานให้ผู้ใดมิได้ เป็นอันว่าเจ้าคุณพี่ไม่สนใจจะขอพระราชทานอีก เรื่องเลยมาอีกระยะหนึ่ง ต่อมาในหลวงทรงพระกรุณาพระราชทานที่ดินอยู่สี่แยกราชเทวี เชิงสะพานหัวช้างเนื้อที่ ๕ ไร่ พร้อมกับพระราชทานเงินปลูกบ้านหนึ่งหมื่นสองพันบาท โดยไม่ได้กราบทูลขอแต่อย่างใด

ก่อนที่คุณพ่อจะรับแต่งตั้งบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระนรราชภักดีนั้น แต่เดิมคุณพ่อรับราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย มีบรรดาศักดิ์ชั้นประทวนโดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงแต่งตั้งเป็นขุนชาญสุพรรณเขตร ภายหลังย้ายสังกัดไปอยู่กรมสรรพากรกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิพัฒน์ศุภผล ในการไปซ้อมรบสนามจันทร์นครปฐม ล้นเกล้า ฯ รับสั่งกับเจ้าคุณพี่ว่าจะเลื่อนยศจากบรรดาศักดิ์เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้ากรมมหาดเล็กห้องที่พระบรรทม จะทรงแต่งตั้งให้เป็นพระยา ฯ แต่เจ้าคุณพี่กราบบังคมทูลว่าสูงเกินกว่าผู้บังเกิดเกล้ามาก เพราะผู้บังเกิดเกล้ายศเพียงขุน ล้นเกล้า ฯ รับสั่งว่า ลูกเป็นพระยา พ่อเป็นขุนเท่านั้นหรือ ทรงรับสั่งให้คุณพ่อเข้าเฝ้าแล้วรับสั่งกับเจ้าคุณพี่ว่า ข้าจะแต่งตั้งพ่อเจ้าเป็นพระนรราชภักดี ลูกเป็นพระยานรรัตน-ราชมานิต กลับไปคราวนี้ให้ไปรับสัญญาบัตรที่ในวังเป็นพิเศษ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ (คุณพ่อเล่าว่าเมื่อเข้าเฝ้าที่สนามจันทร์ คุณพ่อไว้หนวดเพราะเป็น

ข้าราชการมาแต่แผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งนิยมไว้หนวด ในหลวงรับสั่งว่า อ้อ ไว้หนวดด้วยหรือ แต่พอเข้าเผ้ารับสัญญาบัตร คุณพ่อโกนหนวดออก พอเงยหน้าขึ้นจากถวายบังคม ในหลวงรับสั่งว่า อ้าว ตัดหนวดทิ้งเสียแล้วหรือ)

เมื่อคุณพ่อออกจากราชการแล้ว ข้าพเจ้าพบแบบ ส. ขอรับบำนาญอยู่ที่ใต้โต๊ะเขียนหนังสือ จึงถามคุณพ่อว่า ทำไมแบบ ส. เขียนไว้แล้วไม่ได้ยื่น คุณพ่อบอกว่าเจ้าคุณพี่ของเจ้าเขาไม่ให้ยื่น โดยให้เหตุผลว่าในหลวงอุปการะเลี้ยงดูเจ้าคุณพี่ของเจ้าแล้ว พี่เจ้าเขาจะจ่ายค่าเลี้ยงดูให้พ่อเอง ไม่จำเป็นต้องรบกวนขอให้สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์อีกจำนวนหนึ่ง เรื่องนี้ก็เป็นการแสดงความจงรักภักดีในล้นเกล้า ฯ ของเจ้าคุณพี่อีกเรื่องหนึ่ง

เมื่อเจ้าคุณพี่ได้อุปสมบทที่วัดเทพศิรินทร์แล้ว ต่อมาภายหลังคุณพ่อก็อุปสมบทที่วัดโสมนัส ฯ เจ้าคุณพี่ขอร้องไม่ให้คุณพ่อไปเยี่ยมที่วัดเทพศิรินทร์ เพราะตามวิสัยสงฆ์นั้นจะแก่อ่อนอายุทางโลกนั้นไม่สำคัญ ให้ถือวันบวชก่อนหลังแก่และอ่อนพรรษา ผู้อ่อนพรรษาจะต้องเคารพผู้แก่พรรษากว่า เจ้าคุณพี่แก่พรรษากว่าจึงอยากเทิดทูนคุณพ่อบ้องกันความไม่สบายทางจิตใจ วินัยสงฆ์กับวินัยทหารทางโลกก็คล้ายกัน เคยเห็นพ่อเป็นเพียงจ่า แต่ลูกเป็นชั้นนายพัน เมื่ออยู่ในเครื่องแบบในงานต่าง ๆ พ่อก็ต้องทำความเคารพลูกตามวินัยทหารเช่นกัน

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ตั้งแต่เริ่มรับราชการจนกระทั่งล้นเกล้า ฯ สวรรคต ไม่เคยถูกกริ้วเลย ทั้ง ๆ ที่ล้นเกล้า ฯ กริ้วผู้อื่นบ่อยที่สุด เคยเล่าว่าตามปกติเวลารับสั่งหาหรือเข้าเผ้าเวลากริ้วอยู่ก่อน เจ้าคุณพี่มักอธิษฐานบนบานศาลกล่าว ส่วนมากก็อ้อนวอนขอความคุ้มครองจาก พระพุทธชินสีห์ วัดบวรนิเวศน์ พระพุทธชินราช วัดเบญจมบพิตร และพระแก้วมรกต พร้อมทั้งเพ่งกระแสจิตขอให้มีพระเมตตาไม่กริ้ว แล้วกราบลง พอเงยหน้าขึ้นสพพระเนตรก็มักจะหายกริ้ว นี่ก็เป็นกรณีหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นบุญเก่าคู่บารมีที่คงเคยสร้างสมไว้แต่ปางก่อน จึงทำให้ถูกพระราชหฤทัยไปทุกอย่าง มีเรื่องชวนขันเรื่องหนึ่ง คราวหนึ่งเสด็จไปในราชพิธีซึ่งจะต้องทรงเครื่องจอมทัพเรือ ในการนี้เจ้าคุณพี่ก็ได้จัดเครื่องทรงติดเหรียญตรากับหุ่นและถวายการตบแต่งจนเสร็จ คง

เหลือแต่การเกาะขอกระบี่กับเข็มขัดอย่างเดียว ซึ่งกระบี่ทหารเรือนี้ก็มีอยู่องค์เดียว ซึ่งเคยทรงอยู่เป็นประจำ เจ้าคุณพี่เห็นว่าส่วนสำคัญอื่น ๆ ได้จัดถวายเรียบร้อยแล้ว จึงถอยออกจากที่นั่นไปมอบภาระการติดกระบี่ไว้แก่มหาดเล็กรองลงมา พอจะพ้นห้องก็ได้ยินเสียงทรงกริ้วตวาดมหาดเล็กว่า "ทำไมสั้นต่อขึ้นมาอย่างนี้" เจ้าคุณพี่หันกลับเข้าไปด้วยความตกใจ ก้มลงกราบเพ่งจิตวิงวอนเช่นเคยปฏิบัติ แล้วก็เอามือจับสายกระบี่ดึงขึ้นดึงลงพอเป็นพิธีซึ่งไม่ทำให้สายกระบี่ยาวลงมาเลย ล้นเกล้า ฯ ก้มดูและรับสั่งว่า เออ เอาละค่อยยาวลงไปหน่อยใช้ได้แล้ว เรื่องเช่นนี้ภาษาชาวบ้านก็คงจะว่าเพราะชาตาตรงกันหรืออย่างไรแน่

ข้าราชการในราชสำนักซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทส่วนมากได้รับพระมหากรุณาพระราชทานพระราชพินัยกรรม เจ้าคุณพี่ก็ได้รับเช่นเดียวกัน ในพระราชพินัยกรรมพระราชทานไว้เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท บำนาญต่างหาก แต่เมื่อสวรรคตแล้ว อภิรัฐมนตรีรัชกาลที่ ๗ พิจารณาตัดทอนให้เหลือรวมทั้งบำนาญด้วยเดือนละ ๗๐๐ บาท เท่าเงินเดือนที่ได้รับอยู่ แต่ต่อมาเงินบำนาญซึ่งได้รับทางสำนักพระราชวัง ๘๔ บาท ๖๖ ๒/๓ สตางค์ ก็มีอานิสงค์เพิ่มขึ้นเป็น ๖๘๕ บาท ส่วนพระราชพินัยกรรมซึ่งได้รับทางสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ไม่ได้เพิ่มคงเดิม

ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อตอนเด็ก ๆ เคยไปค้างในวังกับเจ้าคุณพี่ ๒ ครั้ง ครั้งแรกตอนรับราชการใหม่ ๆ ไปค้างที่พระที่นั่งอัมพร ฯ ตอนเช้าในหลวงยังไม่ตื่นบรรทมได้ลงไปเดินดูดุสิตธานี ส่วนรายละเอียดห้องพักของเจ้าคุณพี่จำไม่ได้ว่าอยู่ใกล้ชิดกับในหลวงเพียงใด ส่วนในคราวที่ประทับอยู่วังพญาไทเคยไปกลางวันดูดุสิตธานี ซึ่งขนย้ายไปจากพระที่นั่งอัมพร ครั้งสุดท้ายจำได้แน่นอนเพราะโตมากแล้ว จำได้ว่าโรงเรียนปิดเทอมตรงกับงานเฉลิมพระชนม์พรรษา หยุดอยู่บ้านหลายวัน เจ้าคุณพี่เห็นว่ารบกวนคุณแม่มาก จึงพาไปค้างด้วยและให้อ่านภาษาอังกฤษให้ฟัง จำได้ว่าหนังสือแบบหัดอ่านภาษาอังกฤษ บีโอคาร์ดไร๊ท เจ้าคุณพี่พาไปค้างในวังหลวงพระที่นั่งบรมพิมานซึ่งเป็นที่ประทับในหลวง ห้องเจ้าคุณพี่อยู่ติดห้องพระบรรทม ตรงเฉลียงมีประตูเปิดถึงห้องพระบรรทมและห้องทรงพระอักษร เจ้าคุณพี่สั่งกำชับเป็นหนักหนาว่าอย่าเปิด

ประตูนี้เป็นอันขาด เคราะห์หามยามร้ายเปิดไปพบในหลวงเข้าพูดจาไม่เป็นจะยุ่ง ข้าพเจ้าก็ไม่กล้าเข้าไปใกล้ประตูนั้นเลย ปีนั้นเป็นระยะที่พระวรกัญญาประธาน พระองค์เจ้าวัลภาเทวี ทรงดำรงตำแหน่งพระอัครราชเทวี งานเฉลิมพระชนม์พรรษาปีนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการแต่งแฟนซี ส่วนมากแต่งแขกอินเดียแบบมหาราชา เพราะในหลวงและพระอัครราชเทวีทรงเครื่องมหาราชาและมหารานี การประกวดแฟนซีนี้จัดทำกันที่โรงโขนหลังพระที่นั่งบรมพิมาน สลับฉากกับการแสดงละคอนพระราชนิพนธ์เรื่อง "ศกุนตลา" แสดงโดยข้าราชการกรมมหรสพ จำได้ว่าหลวงยงเยี่ยมครูแสดงเป็นท้าวทุษยันต์ การแต่งกายแฟนซีคราวนี้เจ้าคุณพี่แต่งงิ้ว เป็นตัวเต๊กเซ็ง ขุนนางฝ่ายบุ๋นผู้ซื่อสัตย์ของเจ้ากรุงจีน ไปเช่าเครื่องและแต่งตัวที่ท่าน้ำราชวงศ์ การแต่งงิ้วนี้เรื่องมาก ใส่หมวกหน้ากระจังมังกร ๒ ตัวชูลูกแก้ว มีหางนกยูงยาว ๆ ติดอยู่บนหมวกสองข้างโค้งลงมา ดูรุ่มร่ามไปหมด ระหว่างเข้าเครื่องขุนนางจีนรอการเข้าประกวดนั้นหน้ากระจังซึ่งสวมศีรษะกับ มีบางส่วนบีบขมับอยู่จนทนปวดไม่ไหว เจ้าคุณพี่ถึงกับเป็นลมเหงื่อแตก คุณน้าขุนบริรักษ์พิมาน (สาหร่าย กระแสร์เศวต) ซึ่งขณะนั้นรับราชการอยู่กรมชาวที่ต้องช่วยถอดกระจังออกให้คมยาดม ตากพัดลมอยู่พักใหญ่จึงทุเลา และสวมกระจังใหม่เมื่อใกล้เวลาจะเข้าเดินผ่านถวายตัว จำได้ว่าเวลาเข้าไปถึงหน้าที่ประทับตรงไปคุกเข่า ใช้สองมือจับไม้งาโบกโค้งไปข้างหน้า ๓ ครั้ง ถวายบังคมแบบขุนนางจีน แล้วกราบบังคมทูลเป็นภาษาจีนว่า "หวาจู๊บ้วนส่วย บ้วน บ้วน ส่วย" จะแปลเป็นไทยว่าอย่างไรก็ไม่ทราบ เพราะเจ๊กเจ้าของเครื่องงิ้วสอนมาอย่างนั้น ดูเหมือนเจ้าคุณพี่ได้รับการตัดสินเป็นที่ ๒ ที่ ๓ ไม่แน่นัก เท่าที่เล่ามานี้ก็เพียงเพื่อให้ทราบความใกล้ชิดซึ่งคนสามัญธรรมดาไม่มีพวกมีพ้องสนับสนุนอย่างเจ้าคุณพี่ ได้เข้ามาใกล้ชิดพระยุคลบาทล้นเกล้า ฯ ตลอดถึงการแต่งแฟนซีซึ่งมีจุดประสงค์แสดงถึงการเป็นขุนนางฝ่ายพลเรือนตงฉิน ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

อีกเรื่องหนึ่งที่ทราบมาก็คือ เรื่องที่ตอนล้นเกล้า ฯ ทรงมีพระชายาและพระราชินี ระยะนี้ข้าราชการในราชสำนักส่วนมากก็ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแต่งงานกันเป็นส่วนมาก สำหรับเจ้าคุณพี่ก็ยังคงเป็นโสดไม่ขวนขวายในเรื่องการหา

ดูครองแต่อย่างใด จนล้นเกล้า ฯ ทรงปรารภว่า ใคร ๆ เขาก็มีเมียกันทั้งนั้น พระยาอนุรัตน์ ฯ ไม่คิดบ้างหรือ เจ้าคุณพี่ก็กราบบังคมทูลว่า จะขอถวายการปฏิบัติล้นเกล้า ฯ แด่พระองค์เดียวโดยไม่ให้มีเรื่องกังวลใจในทางครอบครัว ไม่อยากห่างล้นเกล้า ฯ เท่าที่อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาทก็มีความสุขมากเพียงพอแล้ว เรื่องนี้ถึงกับล้นเกล้า ฯ มีพระราชหัตถ์ชี้แจงเหตุผลในการที่เห็นสมควรให้เจ้าคุณพี่มีครอบครัว และเจ้าคุณพี่มีหนังสือกราบบังคมทูลเหตุผลที่ไม่สมควรจะมี เพราะเป็นการตัดทอนความสุขที่จะถวายแก่ล้นเกล้า ฯ การโต้ตอบโดยจดหมายนี้มีจำนวนหลายฉบับ ไม่ทราบว่าเจ้าคุณพี่เก็บไว้ที่ใดหรือทำลายแล้ว ข้าพเจ้าไม่ทราบ ทราบเพียงแต่ว่าตอนจบล้นเกล้า ฯ รับสั่งว่าฉันตั้งใจจะให้แกมีความสุขอย่างฉันและคนอื่นบ้าง แต่เมื่อแกไม่เห็นด้วยก็ตามใจ เรื่องนี้ก็เป็นอันยุติลงที่เจ้าคุณพี่ไม่ยอมแต่งงาน

เมื่อตอนที่ล้นเกล้า ฯ ทรงประชวรหนัก เจ้าคุณพี่มีความห่วงใยในพระอาการทรงประชวรมาก ต้องถวายการพยาบาลประจำตลอดเวลา นอกจากเช้าพอมีเวลาก็รีบปลีกตัวออกมาเข้าห้องอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้าอย่างรีบร้อน แล้วก็รีบกลับขึ้นไปถวายการพยาบาลล้นเกล้า ฯ ไม่จำเป็นไม่ยอมห่าง โดยมีกล้วยหอมหิ้วติดมือขึ้นไปวันละ ๑ หวี เพื่อกินเมื่อหิวโดยให้ทางบ้านจัดหาส่งไปให้เช่นนี้ทุกวัน เมื่อล้นเกล้า ฯ ประชวรใกล้สวรรคต เจ้าคุณพี่ทุกข์ร้อนหนักห่วงกังวลในพระอาการประชวรมาก แทบไม่เป็นอันกินอันนอน ในระยะนี้มีข้าราชบริพารไปชุมนุมกันอยู่มาก บางคนก็สูบบุหรี่ควันฟุ้งห้องพระแท่นบรรทม ทั้ง ๆ ที่แพทย์ต้องการให้ในห้องมีอากาศบริสุทธิ์ เพราะล้นเกล้า ฯ ประชวรถึงต้องเจาะพระนาภีมีกลิ่นหนองไหลออกมาต้องใช้น้ำหอมดับกลิ่น ต้องใช้สำลีชุบน้ำหอมโอเดอโคโลนค่อย ๆ เช็ดบริเวณรอบ ๆ แผลที่เจาะพระนาภี เมื่อในห้องเหม็นควันบุหรี่ทำให้อากาศในห้องไม่บริสุทธิ์ บางคนก็ลงไปหาความสนุกเฮฮาเล่นไพ่กันแถวโรงโขนข้างพระที่นั่ง แทนที่จะมาคอยเฝ้าดูพระอาการแสดงความวิตกห่วงใย ทำให้เจ้าคุณพี่อารมณ์เสีย คิดว่าล้นเกล้า ฯ ประชวรหนัก ไม่ได้ถวายความจงรักภักดีแล้วยังมาแสดงความสนุกสนานทำเสียงดังได้ยินขึ้นมาถึงห้องทรงประชวร ทั้งบางคนก็ยังเข้ามาสูบบุหรี่ในห้อง เจ้าคุณพี่โกรธมากทนไม่ไหว ถึงกับเที่ยวไล่ด่าเตะต่อยข้าราช

บริพารบางคนกระจัดกระจายไป ในเย็นวันเกิดเหตุนี้ คุณท้าวอินทร์ได้รีบมาหาคุณแม่ที่บ้าน และขอให้รีบเข้าไปในวังด่วน เพื่อปลอบใจเจ้าคุณพี่ที่กำลังเสียใจจนเป็นบ้าแล้ว คุณแม่ก็ตกใจรีบไปด่วน พอไปถึงในวังเจ้าคุณพี่เห็นคุณแม่ไปหาก็เข้ามากราบเท้าและบอกว่า ลูกไม่ได้เป็นบ้าเป็นหลังอย่างที่เล่าลือกัน เท่าที่ทำไปเพราะทนการกระทำของบางคนไม่ได้ ที่ชั่วก็มีที่ดีก็มาก เวลาในหลวงดี ๆ ก็ประจบสอพลอหาประโยชน์ส่วนตัวกัน เวลาประชวรหนักแทนที่จะแสดงความจงรักภักดีห่วงใย กลับสนุกสนานเฮฮากันทนไม่ไหวจึงต้องว่ากล่าวเอะอะเสียบ้างเพื่อให้สำนึกผิด ลูกรู้สึกตัวดีทุกอย่างเท่าที่กระทำไป เมื่อคุณแม่ทราบเช่นนั้นก็กลับบ้านมาเล่าให้ทางบ้านฟัง ในเรื่องความจงรักภักดีและห่วงใยในล้นเกล้า ฯ นี้ ในระยะหนึ่งล้นเกล้า ฯ สลบไปจนมีข่าวลือออกมาภายนอกว่าสวรรคต ต่อมาก็ทรงฟื้นขึ้นและทรงพระชนม์ต่อมาได้อีกระยะหนึ่ง ตอนฟื้นจากสลบครั้งนี้รุ่งเช้าเจ้าคุณพี่รีบปลีกเวลาด่วนมาบ้านและให้ทางบ้านกว้านซื้อพวงมาลัยเบี้ยดอกมลิสดร้อยพวงขนาดกลาง ๆ ไม่ใช่เล็กจิ๋วอย่างที่ขายกันในท้องตลาดเป็นจำนวน ๓๐๐ พวง เพื่อนำไปแก้บนพระแก้วมรกต เพราะบนไว้ตอนในหลวงสลบ เจ้าคุณพี่บนขอให้ในหลวงฟื้นขึ้นมา อย่าเพิ่งจากไปเลย จะแก้บนด้วยพวงมาลัย ทางบ้านต้องให้คนช่วยเที่ยวกว้านซื้อหลายตลาด เพราะต้องการด่วนเวลามีน้อยแต่ก็ได้ครบ ๓๐๐ พวง แล้วเจ้าคุณพี่ก็นำไปถวายพระแก้วมรกต โดยผูกเป็นราวยาวร้อยพวงมาลัยแขวนถวายหน้าพระอุโบสถพระแก้วในเย็นวันนั้น

ข่าวเรื่องเจ้าคุณพี่เป็นบ้านี้ยังมีเรื่อยมาอีก แม้หลังในหลวงสวรรคตแล้ว เจ้าคุณพี่ให้คนเก็บหญ้าแพรกมาล้างน้ำสะอาดแล้วใส่ถาดเอามาเคี้ยวกิน และบอกกับผู้ที่มาพบเห็นว่า เมื่อสิ้นในหลวงแล้วจะไม่ง้อใคร กินหญ้าก็ไม่ตาย ช้างม้าวัวควายกินหญ้าก็มีชีวิตอยู่ได้อย่างแข็งแรง จากนั้นมาเจ้าคุณพี่ก็เริ่มไม่รับประทานอาหารที่ต้องปรุงแต่งด้วยเนื้อสัตว์ เริ่มทดลองกินถั่วงาและผักให้เห็นว่าเมื่อสิ้นบุญล้นเกล้า ฯ แล้ว เจ้าคุณพี่ก็ยังนึกถึงพระมหากรุณา ไม่ยอมกินดีอยู่ดีเพื่อจะได้ระลึกถึงล้นเกล้า ฯ ตลอดเวลา จึงกินอยู่ง่าย ๆ ไม่ต้องรบกวนผู้ใด ก่อนบวชไปลาเจ้าคุณราม ฯ ท่านยังถามว่า "เจ้าคุณจิตใจปกติหายดีแล้วหรือ"

ส่วนเรื่องการหมั้นคุณครูชุบ เมนะเศวต เกิดขึ้นภายหลังเมื่อล้นเกล้า ฯ สวรรคตแล้ว เนื่องจากเวลานั้นเจ้าคุณพี่กำลังมีความเสียใจมากในการพลัดพรากจากไปของล้นเกล้า ฯ โดยทางผู้ใหญ่เห็นว่าหากให้เจ้าคุณพี่มีครอบครัวแล้วคงจะค่อย ๆ คลายความโศรกเศร้าเสียใจที่ล้นเกล้า ฯ เสด็จสวรรคตลงได้ ทั้งบ้านคุณครูชุบอยู่ใกล้กับบ้านข้าพเจ้า เจ้าคุณพี่และคุณครูได้พบปะคุ้นเคยสนิทสนมกันมาก่อน ผู้ใหญ่จึงได้ตกลงจัดการหมั้นกันไว้ ยังไม่กำหนดจะแต่ง แต่เจ้าคุณพี่ตั้งใจแน่วแน่ว่าจะบวชถวายพระราชกุศลก่อน ผู้ใหญ่คิดว่าสึกออกมาแล้วก็ตั้งใจจะจัดการให้แต่งงานกัน แต่ผลสุดท้ายเมื่อบวชแล้ว เจ้าคุณพี่ก็ผัดการสึกเรื่อยมา จาก ๑ พรรษา เป็น ๓ พรรษา และ จาก ๓ พรรษา เป็นไม่มีกำหนด ซ้ำยังอบรมสั่งสอนธรรมะชักจูงจนคุณครูชุบได้บวชชีเป็นอุบาสิกาอยู่ในบวรพุทธศาสนาระยะหนึ่ง เป็นเวลาหลายปี แต่โดยความจำเป็นของชีวิตเกิดความไม่สะดวกในการที่จะครองความเป็นชีได้โดยตลอด จึงสึกออกมาผจญกรรมในโลกต่อไป แต่ก็ยังคงครองชีวิตเป็นโสด เป็นแม่พิมพ์ของชาติ มีอาชีพเป็นครูสอนเด็กตลอดมา คงเคารพบูชาซื่อสัตย์สุจริตเด็ดเดี่ยวต่อเจ้าคุณพี่ตลอดมาไม่เสื่อมคลาย นับว่าเป็นสตรีที่น่าเคารพนับถือผู้หนึ่ง

เรื่องเกี่ยวกับในรั้วในวัง เท่าที่นึกได้และเขียนไว้ตามสติปัญญาของข้าพเจ้าเห็นจะมีเพียงนี้ ส่วนความพิสดารต่าง ๆ ที่นึกและเขียนไม่ได้ก็คงยังมีอยู่บ้าง เพราะยังนึกไม่ออก

ต่อไปนี้เป็นเรื่องทางบ้านต่อเรื่อยไปจนถึงระยะที่บวชอยู่ เขียนตามความนึกคิดและสติปัญญาของข้าพเจ้าเท่าที่นึกได้

ก่อนอื่น เพื่อกันลืม ขอเขียน เกร็ดเล็กน้อยที่จำได้ ตั้งแต่เด็ก ๆ ไว้เสียก่อน ๒ เรื่อง เรื่องแรกคือ ปกติตอนเด็ก ๆ เจ้าคุณพี่เคารพนับถือคุณยายมาก เพราะคลุกคลีอยู่กับคุณยาย คุณพ่อรับราชการอยู่หัวเมือง คุณแม่ก็ติดตามไปอยู่หัวเมืองด้วย ความคุ้นเคยอย่างใกล้ชิดนี้ทำให้เจ้าคุณพี่รักเคารพคุณยายมาก ตอนเข้าทำงานใหม่ ๆ ในหลวงประทับที่พระที่นั่งอัมพร เย็นวันหนึ่งออกเวรกลับมาบ้านและเล่าว่า เมื่อวันออกเวรกลับมาบ้านครั้งที่แล้ว ขากลับพบยายแก่นั่งขอทานอยู่ที่ข้างสะพานมัฆวาฬ

รังสรรค์ รูปร่างท่าทางเหมือนคุณยายไม่ผิดเพี้ยน ระลึกถึงพระคุณของคุณยายแล้วจิตก็เกิดความสงสารมาก เงินที่มีติดตัวอยู่เพียง ๕ บาทให้ไปหมด เมื่อเดินเลยคุณยายนั้นไปเล็กน้อย หยุดเหลียวมองดูยังได้ยินคำให้ศีลให้พรไม่หยุดปากว่า "ขอให้พ่อเจริญเป็นเจ้าคนนายคนเถิดพ่อคุณ" คงเป็นเพราะว่าการให้ทานด้วยเงิน ๕ บาทสมัยนั้นจะเป็นของยากสักหน่อยในความนึกคิดของคุณยายผู้นั้น อีกเรื่องหนึ่ง ขณะในหลวงประทับอยู่พระราชวังพญาไท เจ้าคุณพี่เล่าว่า เมื่อวันออกเวรมากินข้าวที่บ้านครั้งที่แล้ว ตามปกติเจ้าคุณพี่ไม่เคยค้างที่บ้านเลย ค้างวังตลอดมา ครั้งนั้นขากลับดึกไปหน่อย นั่งรถเจ๊ก (รถลากสมัยก่อน) พอมาถึงแถวสะพานยมราช สมัยก่อนถนนแถวนั้นขนาดทุ่มสองทุ่มก็หาคนเดินยาก จึงนึกสนุกขึ้นมาบอกให้เจ๊กวางตานลง ส่วนเจ้าคุณพี่ก็ถอดเสื้อนอกสีขี้ม้าออกถกผ้านุ่งสีกรมท่าขึ้นในลักษณะถกเขมร แล้วสั่งให้เจ๊กขึ้นไปนั่งแทน ตอนแรกเจ๊กตกใจ เจ้าคุณพี่จึงบอกว่าอั๊วลองดูว่าความรู้สึกขณะลากรถจะเป็นอย่างไร ผลที่สุดเจ๊กก็ต้องยอมขึ้นนั่งให้เจ้าคุณพี่ลากรถไปจนเกือบถึงวังพญาไท ก็วางรถจัดผ้านุ่งใหม่ แล้วขอเสื้อนอกจากเจ๊กซึ่งฝากถือไว้มาสวม ให้เจ๊กลากต่อจนถึงที่ แล้วให้รางวัลเจ๊กไป ๕ บาท เล่นเอาเจ๊กตะลึงงงนึกสงสัยคงแปลกใจเกิดมายังไม่เคยพบคนเช่นนี้เลย เข้าใจว่าคงเอาไปเล่าให้พรรคพวกพ้องเป็นของแปลกไม่ค่อยเคยปรากฏ สองเรื่องนี้แสดงอัธยาศัยอย่างหนึ่งของเจ้าคุณพี่

เจ้าคุณพี่เป็นบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทีสูงมาก โดยเฉพาะกับคุณยายและคุณแม่เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ เจ้าคุณพี่เคารพบูชาอย่างยิ่ง ทุกคราวมาถึงบ้านและกลับไปเข้าวังจะต้องกราบที่เท้าคุณแม่และคุณยายทั้งขามาและขากลับไม่ขาดเลย ปกติราชการที่ปฏิบัติอยู่ก็มักอยู่เวร ๑ วันออกเวร ๑ วัน ฉะนั้นโดยมากก็มาบ้านเย็นหนึ่งเว้นเย็นหนึ่งเป็นนิจ เมื่อมาบ้านก็ถอดเครื่องแต่งกายอาบน้ำ และรับประทานอาหารเท่าที่ชอบ เพราะเครื่องเสวยและอาหารในวังโดยมากเป็นของดี ๆ ส่วนเจ้าคุณพี่เคยรับประทานอาหารแบบชาวบ้านธรรมดา เมื่อเจอหมูเห็ดเป็ดไก่ กับข้าวฝรั่ง ของหวานแบบฝรั่ง ลูกไม้ของเมืองนอกก็ไม่ถูกปาก การไม่นิยมของนอกนี้จนกระทั่งมาบวชแล้วก็ไม่ชอบฉัน บอกว่าลูกไม้ของเมืองไทยเราดีกว่าของนอกมากนัก ราคาก็ถูกกว่า ส่วนมาก

ชอบมะละกอและส้มโอ ตอนเด็ก ๆ เมื่ออยู่บ้านก็อยู่กับคุณยายและคุณน้าชุ่ม (น้าผู้หญิงน้องสาวคุณแม่) ซึ่งเป็นคนสมัยเก่า อาหารที่ทำรับประทานก็มีแต่อาหารธรรมดา ไม่วิจิตรพิสดาร เมื่อกลับบ้านจึงมาหาของชอบรับประทาน เป็นต้นว่า แกงเผ็ดไม่ใส่กะทิ น้ำพริกกะปิ น้ำพริกปลาร้า น้ำพริกมะขามเปียก มะขามอ่อน ต้มยำปลากรอบ ต้มโคล้งปลาสลิดกับใบมะขามอ่อน น้ำปลาหวาน ผักชี พังพวย ปลาดุกย่าง น้ำปลาแมงดา ยำใบโบบก ยำกะทือ แกงขี้เหล็ก (ที่เรียกว่าแกงต้มเปอะ) แกงเรียงผักต่าง ๆ อย่างดีที่สุดก็ไข่จาระเม็ดใส่น้ำปลาหอมซอยและมังคุด สำหรับอาหารที่เจ้าคุณพี่ชอบเหล่านี้ บางคราวที่เสด็จประพาสพักแรมตามหัวเมือง เช่น พระราชวังบางปะอิน ถึงกับต้องหาคนแก่จำได้ว่าชื่อลุงสิทธิ์ ติดตามไปเป็นคนครัว มีเตาหุงต้ม หม้อแกง ครก สาก พร้อมเพื่อทำอาหารให้รับประทาน เพราะการไปพักแรมนานวันไม่ได้มารับประทานอาหารที่บ้านทำให้ต้องขวนขวายจัดหาอาหารที่ถูกปากรับประทาน

การแต่งกายก็แต่งอย่างมัสยัสถ์ธรรมดา ปกติทำงานในวังก็นุ่งกางเกงผ้าขาว เหน็บผ้าเช็ดหน้าขาว เสื้อผ้าขาวเป็นประจำ เมื่อออกจากวังกลับบ้านก็นุ่งผ้าพื้นสีกรมท่า เสื้อนอกสีขี้ม้า (สีทหารรุ่นเก่า) ถ้าสวมหมวกก็สวมหมวกฟางนักเรียน รองเท้าหนีบอย่างรองเท้าพระ โดยมากใช้รองเท้าพม่าทำด้วยหนังแพะไม่มีเชือกเย็บใช้หนังเย็บไปในตัว แม้จะมีผ้าม่วงหางกระรอกและเสื้อแพรสำรองไว้ก็ไม่ค่อยได้ใช้เลย เพราะตามปกติไม่ยอมทิ้งงานไปไหน มีหน้าที่แต่งองค์และถอดเครื่องถวายอยู่งานนวดและมารับประทานอาหารเย็นที่บ้าน ไม่เคยเห็นเจ้าคุณพี่ไปงานรับเชิญเลี้ยงที่ใด ๆ เลย แม้แต่ตามเสด็จในพิธีต่าง ๆ ก็ไม่เคยเห็น นอกจากตามเสด็จเวลาไปประทับต่างจังหวัด ซึ่งจะต้องเป็นผู้ถวายการปฏิบัติในหลวงเท่านั้น จำได้แน่นอนว่าเคยเห็นนุ่งผ้าม่วงหางกระรอกสีชมพู สวมเสื้อนอกแพร ถุงน่องรองเท้าขาว เมื่อไปทอดกฐินที่วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแคนางเลิ้ง)

วันหนึ่งเจ้าคุณพี่เล่าว่า กำลังเดินจากวังหลวงจะมาบ้าน ระหว่างทางถนนราชดำเนินเลยสะพานผ่านพิภพมาทางสี่แยกตึกดิน ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนหนึ่งแต่งตัวภมิฐาน นุ่งผ้าม่วง สวมถุงน่องรองเท้านั่งรถยนต์ผ่านมาพบ ก็หยุดรถทันทีลงมายก

มือไหว้ถามว่า ท่านเจ้าคุณจะไปไหน เจ้าคุณพี่ตกใจบอกว่า เวลาพบผมนอกเวลาราชการในลักษณะเช่นนี้คราวหลังอย่าได้ทักทายเลย ดูสาระรูปคุณกับผมแตกต่างกันมากมาย ใครที่เขาได้เห็นเข้าคุณจะอายเขา เวลาที่อยู่ในวังจึงค่อยเป็นนายเป็นบ่าวเป็นพระเป็นพระยากัน ขอแต่ในหน้าที่ราชการเถิด ขอตัวเวลานอกหน้าที่ราชการ ผมแต่งตัวอย่างนี้ คุณแต่งตัวโก้ นั่งรถยนต์ คราวหน้าขอเสียที

สำหรับเครื่องยศที่ได้รับมานั้นไม่เคยเห็นเคยแต่งเลย นอกจากเครื่องเสือป่าที่ตามเสด็จหัวเมืองบางคราวและถ่ายรูปมาให้เก็บไว้ที่บ้านโดยมากเท่าที่เห็นก็เป็นรูปหมู่ สำหรับเครื่องยศตามปกติเมื่อได้รับพระราชทาน ทางห้างผู้ตัดเครื่องแบบก็ตัดใส่หีบมาให้ เพราะข้าราชการในราชสำนักวัดตัวไว้แล้วทุกคน ใครได้ยศอะไรใหม่ก็ตัดส่งมาให้เท่าที่จำได้ก็มี ห้างฮารี แบดแมน แอนด์โก (กรมประชาสัมพันธ์เดี๋ยวนี้) ห้างยอนต์ แซมสัน แอนด์ซัน (กรมโยธาเทศบาลเดี๋ยวนี้) ห้างไวท์ อะเวย์ เล็ดลอ และ สุนทรภัณฑ์วิกิยะสถาน เมื่อรับมอบมาก็เอามาเก็บไว้บ้านไม่เคยเห็นเคยแต่งเลย คุณแม่ก็เป็นผู้เก็บรักษา ขยายออกมาตากเดือนละครั้ง

ในคราวได้รับสายสพายและทำพิธีรับพระราชทานที่วัดพระแก้ว เจ้าคุณพี่เล่าว่า มีข้าราชการผู้ใหญ่สูงอายุเดินคุยกันมาข้างหลัง แต่เสียงดังมากไปหน่อย บอกว่าดูซิ ในหลวงทำไมจึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศถึงสายสพายให้เด็ก ๆ วานซืนนี้ได้ เจ้าคุณพี่ได้ยินเข้าจึงหันกลับไปยกมือไหว้ท่านข้าราชการผู้นั้นและบอกว่า กระผมเองไม่ได้ดิ้นรนขอร้องให้ในหลวงท่านพระราชทานดอกขอรับ แต่เมื่อท่านโปรดเกล้าก็ไม่ทราบว่าจะทัดทานประการใด กระผมเพียงรับราชการสนองพระเดชพระคุณ และจงรักภักดีโดยเต็มความสามารถเท่านั้น โปรดอภัยแก่กระผมด้วยเพราะมิได้ตั้งใจจะทะเยอทะยานทำให้ข้าราชการสูงอายุ ๒ ท่านนั้นเห็นใจ วันเดียวกันนั้นเมื่อเสร็จพิธีแล้วก็ถอดเครื่องลงหีบที่ในวัง ขนมาบ้านในตอนเย็น พอเปลื้องเครื่องผ้าพื้นสีกรมท่าและเสื้อนอกสีขี้ม้าออก นุ่งผ้าขาวม้าแล้วก็เปิดหีบเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานใหม่ในวันนั้นออก หยิบสายสพายออกมาคล้องให้คุณแม่ดู และบอกว่าสายสพายนี้ได้รับพระราชทานวันนี้ ถ้าผมคล้องอย่างนี้ออกไปข้างนอกตำรวจคงจับฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพแน่

เป็นอันว่าทางบ้านไม่เคยเห็นเจ้าคุณพี่แต่งเครื่องยศที่ได้รับพระราชทานเลย เห็นก็เพียงรูปถ่ายแต่งเสือป่าธรรมดาและแต่งเครื่องสากลและเอามาให้เก็บไว้ที่บ้าน ไม่เคยเห็นที่แต่งตัวจริง ๆ เลย หรือจะมีงานสำคัญนาน ๆ แต่งครั้งก็ได้ที่ข้าพเจ้าไม่เห็น

โดยที่เจ้าคุณพี่ถือว่าคุณแม่เป็นที่เคารพสูงสุด ตั้งแต่เริ่มทำงานเงินเดือนที่ได้รับจะนำมามอบให้คุณแม่ครบจำนวนทุกเดือน แล้วขอไปใช้ส่วนตัวเท่าที่จำเป็น จะทำบุญทานอะไร ก็มอบภาระความเป็นใหญ่ในเรื่องการเงินทั้งหมดไว้กับคุณแม่ สุดแต่จะเห็นควร ตลอดระยะเวลาที่รับราชการจนออกจากราชการกระทั่งมาบวช

สำหรับผู้มีอุปการะคุณแต่เด็ก ๆ มี คุณยาย คุณน้าชุ่ม (น้าผู้หญิง) คุณน้าขุนบริรักษ์พิมาน เมื่อทำงานมีเงินเดือนก็อุปการะโดยสม่ำเสมอผ่านทางคุณแม่ มีอยู่รายหนึ่งชื่อหม่อมปราง (ดูเหมือนจะเป็นหม่อมละครเจ้าพระยามหินทร์ ฯ) เรียกกันตามปกติทั่วไปที่บ้านข้าพเจ้าว่า หม่อมยาย บวชเป็นชีอยู่ข้างบ้าน เคยเลี้ยงดูเจ้าคุณพี่มาแต่เล็กตลอดมาจนถึงข้าพเจ้า โดยมาช่วยคุณแม่เลี้ยงทุกวันจนเย็นค่ำ พอเจ้าคุณพี่เริ่มทำงานได้เงินเดือนก็ขอให้คุณแม่จ่ายเงินเดือนให้หม่อมยายเดือนละ ๔ บาท ตลอดมา จำได้ว่าเช้า ๆ ข้าพเจ้าจะต้องเป็นคนเอากับข้าวไปให้หม่อมยายทุกวันเป็นประจำจนกระทั่งท่านถึงแก่กรรมด้วยความชรา นี่เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีส่วนหนึ่งของเจ้าคุณพี่

เรื่องเกี่ยวกับของหลวง ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นของหลวงมีในบ้านแม้แต่ชิ้นเดียว เจ้าคุณพี่กำชับเด็กรับใช้ที่อยู่ด้วยในวังเป็นหนักหนามิให้นำอะไรติดมือมาบ้านเลย ตอนหลังเมื่อในหลวงสวรรคตแล้ว พบช้อนกาแฟมีตรา ร.ร. ๖ อยู่ที่บ้าน ๑ คัน เจ้าคุณพี่ถึงกับสอบสวนหาคนที่เอามาและให้รีบเอาไปคืนทันที

นึกขึ้นได้อีก เจ้าคุณพี่ติดบุหรี่มาแต่เด็ก เพราะได้รับการควบคุมน้อยห่างพ่อห่างแม่ก็ถลำสูบจนติด สมัยนั้นสูบบุหรีตรานกอินทรีย์ สูบเรื่อยมาจนกระทั่งไปทำงานในวังจึงได้พยายามอดแต่ก็อดยากเพราะสูบมานาน ต้องใช้วิธีขบเม็ดแตงโมแข่งกัน คือซื้อเม็ดแตงโมมาไว้มาก ๆ พออยากสูบบุหรี่ก็เรียกเด็ก ๆ คนใช้ในวังของตนเองบ้าง ของคนอื่นบ้าง มาขบเม็ดแตงโมแข่งกันว่าใครจะขบได้กองโตกว่ากัน พอให้

ลืมอยากบุหรี่ ทำอย่างนี้อยู่ไม่นานจึงอดบุหรี่ได้ เรื่องการอดบุหรี่นี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไม่ต้องการให้ขึ้นชื่อว่า ทำงานในวังสูบบุหรี่ของหลวง เพราะบุหรี่ที่ในหลวงทรงนั้นมีมากมายหลายอย่าง มีบริษัทบุหรี่ชื่อ ซีปาปายาโนบูโร้ส ตั้งอยู่ที่ถนนสี่พระยาเป็นผู้สั่งผ่านเข้ามา บุหรี่ซิกาแรตตัวแบน ๆ ก้นหุ้มแพรสีแดงจำชื่อได้ชนิดหนึ่ง ชื่อ "ชวนชื่น" ส่วนบุหรี่ซิก้าก็มีปลอกตราครุธ ตรามงกุฎ และตราคิงยอร์ช เคยเห็นเด็กเก็บปลอกมาให้ดู โดยที่เป็นผู้อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท ถ้าจะซื้อสูบของตนเองตามชนิดที่ชอบในท้องตลาด ก็คงบ่องกันการครหานินทาไม่ได้ว่าสูบบุหรี่ของหลวง เจ้าคุณพี่จึงเลิกสูบแต่นั้นมา เจ้าคุณพี่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์มั่นคงไม่ยอมเห็นประโยชน์ส่วนตัว อุทิศชีวิตเพื่อราชการ ภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดมามิได้หาความสุขส่วนตัวเป็นใหญ่ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ขึ้นเสวยราช ทรงพิจารณาเห็นว่าพระยานรรัตนราชมานิตเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์มั่นคงทั้งสูงด้วยความกตัญญูกตเวที ทั้งมีความรู้สูงสมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย จึงได้ทรงแต่งตั้งให้เข้ารับราชการดังที่ข้าพเจ้าได้อัญเชิญบางตอนในสัญญาบัตรตอนหนึ่งมีใจความว่า "ขอประกาศแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงฤาผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งจะได้พบอ่านคำประกาศนี้ให้ทราบว่า เราได้ตั้งให้จางวางตรีพระยานรรัตนราชมานิต (ตรึก จินตยานนท์) ป.ม., ท.จ., ว.ม.ล., ว.ป.ร. ๓ ซึ่งเป็นที่รักใคร่ไว้วางใจของเราเป็นองคมนตรีรับปรึกษาราชการในตัวเราเพิ่มศักดินาขึ้นอีก ๑,๐๐๐ เพื่อจะได้ช่วยเราคิดทำนุบำรุงแผ่นดินให้เป็นคุณเป็นประโยชน์มีความเจริญสมบูรณ์ ฯลฯ" แต่เจ้าคุณพี่ยึดมั่นในทางสัจธรรมหลักพุทธศาสนา อุทิศกายถวายตัวถวายชีวิตแก่ทางศาสนาเสียแล้ว จึงไม่ได้ยินดีลาภยศสรรเสริญในทางโลก แม้จะใหญ่โตเพียงใดก็ยังต้องอยู่ในกองทุกข์หนีไม่พ้น นอกจากทางหลักสัจธรรมมีศีลสมาธิปัญญาที่สามารถจะหลุดพ้นความทุกข์ไปได้ เพราะตัดขาดทางโลกไม่ยินดียินร้ายในสิ่งใด จึงไม่ได้รับตำแหน่งตามพระราชประสงค์ที่ทรงพระกรุณาแต่งตั้งตามสัญญาบัตร

เจ้าคุณพี่มีนิสัยมัธยัสถ์ โดยเฉพาะสำหรับตนเองแล้วไม่ยอมให้สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ เคยสอนว่า การกินข้าวต้องกินให้หมด ไม่ให้เหลือติดช้อนชามแม้แต่

เมล็ดเดียว สำหรับมื้อหนึ่งถ้าทุกคนเห็นว่าเล็กน้อย ถ้ามากคนลองคิดดู อาหารก็เหมือนกันทำให้เหมาะกับคนกิน อย่ามาก อย่าน้อย อย่าต้องให้สิ้นหมดเปลืองไป เพราะเรากินทิ้งกินขว้าง ต้องทำพอกินให้หมดอย่าเหลือทิ้งเป็นเศษอาหาร อย่างน้อยก็ให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่นแม้แต่สัตว์ก็ยังดี หากคนทั้งชาติไม่ประหยัด ทำอย่างเดียวกันนานเข้าเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี จะเพิ่มปริมาณเป็นทวีคูณ ลองคิดดูว่าจะเป็นจำนวนเท่าใด เจ้าคุณพี่เมื่อบวชแล้วก็ทำตัวอย่างให้ญาติพี่น้องเห็นการปฏิบัติในเรื่องประหยัด เช่นของที่ส่งไปกับอาหารมี ไม้กลัด ใบตอง เชือกกล้วย เป็นต้น ไม้กลัดก็ส่งกลับไปและชี้แจงว่า ไม้กลัดมีปลายแหลมใช้กลัดได้ ๒ ทาง ถ้ายังไม่ทู่ก็ขอให้ใช้เรื่อยไปจนกว่าจะแทงไม่เข้า ส่วนเชือกกล้วยนั้นถ้ากรอบชุบน้ำก็จะเหนียวขึ้น ใช้ผูกต่อไปจนกว่าจะเปื่อย สำหรับใบตองที่ล้างส่งกลับไปถ้ายังไม่แตกถึงกับแห้งกรอบก็ให้ใช้ห่อส่งกลับมาได้อีก สิ่งเหล่านี้จะเห็นว่าท่านปฏิบัติอย่างเห็นประโยชน์ของความประหยัด ไม่ควรเสียก็อย่าให้เสีย ของขบฉันที่ส่งไปถวายก็กำหนดไปให้พอดีไม่ให้เหลือทิ้ง ท่านบอกว่าอาหารที่ท่านฉันบางอย่างเหลือให้หมายังไม่กิน เพราะฉะนั้นให้ทำไปเท่าที่สั่งไปพอดี อย่าต้องให้เหลือทิ้งสิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ ตัวอย่างนี้ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าทุกคนได้ปฏิบัติก็จะมีคุณค่าช่วยประเทศชาติได้มากมาย ซึ่งมนุษย์ในยุคนี้การกินอยู่อย่างสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายในสิ่งไม่จำเป็น เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจของชาติ

นิสัยมานะอดทนพยายามของเจ้าคุณพีมีมาก ทำอะไรทำจริงไม่ท้อถอย ร่างกายอ่อนแอผอมก็พยายามปรับปรุงให้แข็งแรงตามต้องการ ไม่เคยเป็นหมอนวดก็หัดนวดจนเก่ง สามารถถวายการนวดแก่ล้นเกล้า ฯ จนเป็นที่โปรดปราน หัดเป็นหมอดูจนเก่งเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไปในสมัยนั้น เว้นมาแต่บวชแล้วก็งดไม่ดูให้ใครเลย ตอนข้าพเจ้าบวชเจ้าคุณพี่ให้ท่องปาฏิโมกข์ ข้าพเจ้าท่องไปได้หน่อยเดียวไม่ทันจบก็สึก ต่อมาระยะหนึ่งข้าพเจ้าไปฟังเทศน์วันอาทิตย์ที่โบสถ์วัดเทพศิรินทราวาสได้พบเจ้าคุณพี่ ท่านบอกว่าฉันท่องแทนให้เรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระอุปัชฌาย์ประทานไตรแพรให้ ๑ ไตร ถวายพระอื่นไปแล้ว สำหรับการท่องสวดมนต์จนแตกฉาน (สวดมนต์ ๑๒ ตำนาน)

ประกอบการเพ่งจิตซึ่งเจ้าคุณพี่ผึกจากตำราโยคี เมื่อเจ้าคุณพี่ไปเผาศพคุณยายที่วัดมกุฎกษัตริยาราม ในงานศพคราวนี้ได้ถวายเงินวัดไป ๕๐๐ บาท ท่านเจ้าคุณพระศาสนโสภณ (แจ่ม) เจ้าอาวาสถวายหนังสือสวดมนต์แปล ซึ่งท่านจัดแปลและพิมพ์ขึ้นเองให้มา ๑ เล่ม เจ้าคุณพี่เริ่มท่องจนจบ เมื่อจบแล้วก็ส่งหนังสือไปเก็บที่บ้านโดยบอกว่า "หนังสือสวดมนต์ที่เจ้าคุณศาสนโสภณประทานมา ได้พยายามท่องบ่นจนจบทุกตัวอักษร เก็บไว้ในสมองแล้ว จึงส่งมาเก็บไว้ในตู้พระไตรปิฎก" การท่องทบทวนในเวลากลางคืนโดยที่ในกุฏิไม่ได้ใช้ไฟฟ้าถ้าเกิดท่องติดตอนใดก็จุดเทียนดู เมื่อดูแล้วก็ดับเทียนท่องทบทวนต่อไป นับว่าเป็นความพยายามที่ทำได้ไม่ง่ายนัก แต่เจ้าคุณพี่ท่านเก่งจำแม่นและลืมยาก

การฉันอาหารซ้ำซากไม่เปลี่ยนแปลงหลังจากงดอาหารเจต่อมา ๒๕ ปี เท่าที่ข้าพเจ้าทำนำไปถวายตลอดมา เจ้าคุณพี่บอกว่าต้องใช้ความพยายามถึง ๓ เดือน จึงสำเร็จ เพราะร่างกายกับจิตใจทะเลาะกัน ใจจะกลืนแต่ความรู้สึกทางร่างกายไม่ยอมรับ ต้องพยายามทำใจให้เข้มแข็งตลอดเวลา ไม่ยอมอ่อนแอให้ความรู้สึกเอาชนะทางร่างกายภายใน โดยการพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาจนทางร่างกายกับจิตใจเข้ากันได้สำเร็จ จึงฉันได้เป็นปกติเรื่อยตลอดมา จากนั้นมาท่านได้ถวายพระราชกุศลคือ ในวันสำคัญในทางพุทธศาสนาท่านจะงดเว้นไม่ฉันอาหารตลอดวัน คือในวันมาฆะบูชา วิสาขบูชา และวันถวายเพลิงพระพุทธสรีระ ตัดกังวลในเรื่องกินในวันนั้น มุ่งจิตใจให้บริสุทธิ์และนั่งพังเทศน์อยู่ในอุโบสถตลอดคืน โดยนั่งอยู่ท่าเดียวไม่เปลี่ยนอิริยาบถจนรุ่งแจ้งวันใหม่จึงฉันอาหาร สำหรับวันพระต่อมาท่านฉันแต่กล้วยน้ำว้าสุกอย่างเดียว ไม่ฉันอาหารอื่น บอกว่าต้องการเพื่อล้างท้องในระยะ ๗ วันต่อครั้ง

ระยะหนึ่งที่กรามข้างแก้มบวมเป็นแผลในปาก เจ้าคุณพี่บอกว่าอาจเป็นมะเร็ง เพราะคุณย่าเป็นมะเร็งกรามช้าง เป็นกรรมพันธุ์ แต่ก็ไม่ขาดลงโบสถ์ไหว้พระสวดมนต์เลย ระหว่างกลัดหนองยังไม่แตก มีอาการทรมานมาก พูดสวดมนต์ลำบากอ้าปากไม่ขึ้น เวลาสวดมนต์กว่าจะอ้าปากเป็นเสียงออกมาได้ก็กินเวลานาน แต่ก็พยายามโดยไม่ขาดลงโบสถ์เลย เมื่อแผลแตกมีหนองออก อาหารที่ส่งไปถวายก็ให้เอากลับไม่ฉัน

หลายวัน ๕–๗ วัน โดยสั่งว่าหนองแตกแล้ว ถ้าฉันอาหารก็จะพาเอาหนองลงไปในกระเพาะอาจเกิดโทษต้องงดฉัน แต่ก็ให้นำเอาอาหารไปทุกวันเพราะไม่รู้ว่าหนองจะแห้งเมื่อใด ในระยะที่แผลแตกมีหนองไหลนั้น นอนไม่ได้ต้องนั่งหลับโดยเอาหมอนกองสูงถึงอก ก้มหน้าหนุนบนหมอง อ้าปากให้หนองไหลลงกระโถน พอรีดดูหนองแห้งจึงรับอาหารไว้ฉัน บอกว่าหนองแห้งหมดแล้ว เมื่อหายแล้วยังปรากฏแผลเป็นที่แก้มเป็นรอยบุ๋มเห็นชัด เจ้าคุณพี่มีความอดทนต่อเวทนาที่เจ็บปวดแสนสาหัส แม้อดอาหารก็ไม่ย่อมขาดการลงโบสถ์ให้วพระสวดมนต์เลย ไม่ได้อาศัยหยูกยาเป็นเครื่องช่วย

เมื่อพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับปากและฟันแล้ว ก็ขอเล่าเรื่องฟันไว้ด้วย คือฟันที่เจ้าคุณพี่ส่งกลับไปบ้านทุกซี่ไม่มีรอยผุเป็นแมงเลย หลุดออกมาเฉย ๆ เข้าใจว่าเหงือกไม่ดี เพราะผลจากการเล่นมวยวัยหนุ่ม ถูกนวมต่อยจนเหงือกกับฟันเกาะกันไม่แน่น เมื่อฟันหลุดออกมาเมื่อใด เจ้าคุณพี่จะใส่กล่องไม้ขีดไฟส่งไปบ้านโดยเขียนหนังสือกำกับไปว่า “ฟันซี่นี้หลุดออกมาเมื่อเวลา.....น. วันที่.....เดือน.....พ.ศ..... ส่งมาให้ดูเพื่อระลึกปลงสังขารว่า ร่างกายนี้ไม่เที่ยง ชำรุดทรุดโทรมและจะดับไปในที่สุด

สำหรับเรื่องถูกงูกัด สมเด็จพระอุปัชฌาย์อนุญาตให้งดการลงโบสถ์ ๑ วัน ในวันนั้นท่านเล่าว่าค่ำวันหนึ่งท่านไปสรงน้ำหลังกุฏี เพราะมืดแลไม่เห็น จึงไปเหยียบงู ๆ กัดท่าน เรื่องคางคกโขก รายละเอียดในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ทราบจากท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โสภน (พระมหาอำพัน บุญ–หลง) ท่านเจ้าคุณพี่เล่าให้ท่านอาจารย์ฟังว่าเย็นวันหนึ่งท่านเดินจะไปลงโบสถ์ได้เห็นต้นไม้ในกระถางต้นหนึ่งรู้สึกว่าเฉาเหี่ยว ท่านนึกว่าก่อนจะสรงน้ำภายหลังลงโบสถ์แล้ว ท่านจะเอาน้ำมารดต้นไม้ในกระถางนั้น เมื่อถึงเวลาจะสรงน้ำท่านได้เอาน้ำมารดต้นไม้ในกระถางนั้น ในขณะที่รดรู้สึกว่าถูกสัตว์กัดบนหลังเท้าซ้าย ๔ เขี้ยว ท่านนึกว่าคงเป็นงู เมื่อผู้ที่อยู่ข้างเคียงกับท่านเอาไฟฉายมาส่องเห็นมีคางคกอยู่ข้างกระถางตัวหนึ่ง ท่านนึกว่า “คางคกกัดกันได้” เมื่อถูกกัดมีอาการปวดมาก ท่านได้ไปเรียนให้ท่านเจ้าคุณธรรมไตรโลกาจารย์ทราบว่า ท่านถูกคางคกกัด ท่านเจ้าคุณธรรมไตรโลกาจารย์เรียนท่านว่าจะบอกให้อาตมาทราบ ท่านห้าม

ไม่ให้บอกเพราะเกรงว่าอาตมาจะเอาหมอมาฉีดยาท่าน ท่านได้ไปถามนายชิตคนรักษาโบสถ์ว่า คางคกกัดเป็นอย่างไร นายชิตตอบว่า ตายครับ ท่านเลยบอกนายชิตว่า ถ้าพรุ่งนี้ท่านไม่ลงมาจากกุฏิ ท่านก็ตายนะ ภายหลังนั้นท่านก็สรงน้ำขึ้นไปข้างบนกุฏิแล้วเอาผ้ารัดเข่าซ้ายแน่น แล้วก็ใช้วิธี Inhibiting Pain ขับไล่ความปวด ท่านได้ปฏิบัติต่อสู้จนรุ่งสว่างจึงหายปวด ส่วนขาข้างซ้ายใต้เข่าลงมายังบวมอยู่ ท่านคงปฏิบัติต่อไป บวมลดลงมาทางปลายเท้าจนแห้งหายเป็นปกติ วิธีบำบัดโดยทางโยคะ Inhibiting Pain นี้แจ้งอยู่ในตำรา The Hindu—Yogi "Science of Breath" by Yogi Ramacharaka หน้า ๕๗

อีกครั้งหนึ่งท่านอาจารย์เล่าว่า วันหนึ่งท่านพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตเล่าให้ท่านฟังว่า หลังจากฟังพระเทศน์ในวันพระ เมื่อท่านเดินกลับกุฏิกำลังจะก้าวขึ้นบันไดไปห้องชั้นบน รู้สึกว่าร่างกายซีกซ้ายของท่านหมดแรงคล้ายจะเป็นอัมพาตไปแถบหนึ่ง ทรงตัวต่อไปไม่ได้ ท่านมีสติดีจึงทรุดลงนั่ง ท่านเอามือข้างขวาคลำตรงหัวใจและตรวจดูชีพจรก็ยังเต้นดี ท่านจึงใช้ Directing the Circulation มายังซีกซ้าย ต่อมารู้สึกค่อย ๆ ร้อนขึ้นจากปลายนิ้ว และร่างกายทางซีกซ้ายก็ค่อย ๆ อบอุ่นขึ้นเป็นปกติ แล้วก็ขึ้นไปห้องชั้นบนได้ ท่านบอกว่า ตอนบ่ายกลับลงจากโบสถ์ ก็มีอาการอย่างเดียวกันอีกครั้งหนึ่งและตอนค่ำอีกครั้งหนึ่ง แต่ท่านใช้วิธีเดียวกันก็หายได้ผลเป็นปกติ นับแต่นั้นมาก็ไม่ปรากฏว่าเป็นอีก

วิธี "Directing the Circulation" มีแจ้งอยู่ใน "Science of Breath" หน้า ๕๗

ในยุคนี้มีฝรั่งชาวต่างประเทศสนใจในพระพุทธศาสนา และบางท่านก็ได้เข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ส่วนมากเป็นชั้นบัณฑาชน บางท่านก็มีปริญญาและเป็นผู้ดีมีฐานะมั่งคั่งและได้พิจารณา เกิดเลื่อมใสในหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพราะมีหลักปฏิบัติทางจิตใจไปสู่ความสงบอันแท้จริงห่างไกลจากกิเลสตัณหา ส่วนมากท่านได้ปฏิบัติไปอยู่ห่างไกลจากชุมชน ไปหาความวิเวกตามป่าเพื่อหาความสงบทำสมาธิ หากมีเรื่องขัดข้องยังไม่รู้จะปฏิบัติอย่างใด ท่านก็มักจะนึกถึง "ท่าน ธมฺมวิตกฺโก ภิกฺขุ" มาขอความเห็นความรู้เพื่อแก้ไขเหตุการณ์ทางปฏิบัติให้ปลอดโปร่ง เพราะรู้ว่าท่านเป็นผู้ปราดเปรื่องในทางภาษาตะวันตก สามารถจะชี้แจงในหลักธรรมที่ละเอียดอ่อน

ในภาษาตะวันตกให้เข้าใจได้ดี ทั้งท่านก็เป็นพระฝรั่งรู้ภาษาไทยไม่มากนัก จึงจำเป็นที่จะต้องหาผู้ชำนาญทางภาษาตะวันตกและมีความรู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น มีความสามารถแก้ปัญหาธรรมได้ ได้ทราบจากท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน (มหาอำพัน บุญ-หลง) ท่านเล่าว่าครั้งหนึ่ง ท่านพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตทำวัตรในโบสถ์เสร็จเรียบร้อย ก็มีพระฝรั่งรูปหนึ่งคอยเวลาหาโอกาสที่จะเข้าพบสนทนากับท่าน เมื่อเห็นว่าท่านได้สวดมนต์ไหว้พระทำวัตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระฝรั่งรูปนั้นคอยเวลาอยู่แล้วก็เข้าไปก้มลงกราบท่านพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ แล้วพูดเป็นภาษาอังกฤษว่า "ท่านอยากจะได้ความรู้ในการปฏิบัติระงับกามวิตกเพื่อจิตสงบ ท่านเองได้เข้าไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าหาความสงบแล้วแต่ก็ยังมีกามวิตกเข้าไปรบกวน ก่อความไม่สงบเป็นนิวรณ์แก่สมาธิ จึงได้มาขอความกรุณาขอให้ท่านพระภิกษุเจ้าคุณนรรัตน ฯ บอกวิธีกำจัดเพื่อระงับการก่อกวนของกามวิตกนั้น เพื่อจะได้ปฏิบัติธรรมด้วยความสงบต่อไป" ท่านธมฺมวิตกฺโกภิกฺขุ ก็ได้ให้โอวาทในเรื่อง "หน่ายกาม" และได้อธิบายบอกวิธีปฏิบัติเป็นภาษาอังกฤษจนเป็นที่เข้าใจของพระฝรั่งองค์นั้นแล้ว พระฝรั่งองค์นั้นกราบนมัสการลาท่านไปด้วยความปีติ

เมื่อท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โศภน (มหาอำพัน บุญ-หลง) ได้ฟังท่านชอบเรื่องหน่ายกามนี้มาก จึงขอร้องให้ท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ เป็นผู้บอกท่านอาจารย์เป็นผู้เขียนจดเป็นภาษาอังกฤษและขอให้ท่านบอกเป็นภาษาไทยด้วย เพื่อบันทึกไว้ควบคู่กันไป จะได้เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ท่านอาจารย์บอกว่าเป็นครั้งแรกที่ท่านให้โอวาทเรื่องหน่ายกามแก่พระฝรั่ง ท่านบอกให้จดแล้วก็ขอร้องกำชับให้ท่านอาจารย์นำข้อความภาษาไทยนี้ไปให้ท่านเจ้าคุณพระธรรมไตรโลกาจารย์ตรวจก่อน หากจะมีการจัดพิมพ์ขึ้นภายหลัง ท่านอาจารย์ก็มอบเรื่องหน่ายกามมาให้ทั้งภาษาอังกฤษและแปลเป็นไทยเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้:—

Sensual craving arises through unwise thinking on the agreeable and delightful.

กามฉันท์หรือกามตัณหา เกิดขึ้นจากความไม่ฉลาด หลงคิดเห็นอารมณ์ต่าง ๆ เป็นที่ถูกใจและน่ายินดี

It may be suppressed by the following 6 methods :—

สามารถข่มไว้ได้ด้วยวิธีทั้ง ๖ ดังต่อไปนี้ :—

1. Fixing the mind upon an idea that arouses disgust.

เพ่งใจให้เห็นอสุภารมณ์ คืออารมณ์ที่ปฏิกูลน่าเกลียดไม่งามของสังขารร่างกาย จนให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายความรักใคร่ หายความกำหนัดยินดี

2. Meditation upon the impurity of the body.

เพ่งพินิจพิจารณาความปฏิกูลของร่างกาย (แยกออกเป็นอาการ ๓๒ ที่เรียกว่า กายคตาสติภาวนา มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น)

3. Watching over the six doors of sense.

ใช้สติสำรวมอินทรีย์ เฝ้าระวังทวารทั้ง ๖ (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อได้ประสบพบเห็นรูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ อย่าให้ความรักใคร่กำหนัด ยินดียินร้ายเกิดขึ้นภายในจิตใจ)

4. Moderation in eating.

ให้รู้จักประมาณการบริโภคอาหาร อย่าให้อิ่มมากจนเกินไป จะเป็นเหตุให้เกิดความกำหนัดทางกายและลุกลามเข้าไปถึงจิตใจให้เกิดความเศร้าหมองด้วยฉันทราคะ

5. Cultivating friendship with the good.

ทำความวิสาสะคบหาสมาคมสนทนาปราศรัยสนิทสนมคุ้นเคยกับกัลยาณมิตร เพื่อนผู้ดีงาม ที่จะชักชวนให้สนทนาไปในทางที่จะให้เสื่อมคลายหายความรักใคร่กำหนัดยินดีและยินร้าย ในรูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะและธรรมารมณ์

6. Right instruction.

ฝึกฝนปฏิบัติตนในทางที่ถูกตรงตามไตรสิกขา คือ :— ศีล สมาธิ ปัญญา

๑. พยายามกำจัดตัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองอย่างหยาบ ที่ล่วงออกมาทางกายวาจา ด้วยศีล

๒. พยายามกำจัดตัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองอย่างกลาง คือ นิวรณ์ทั้ง ๕ มี กามฉันท์ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา

ด้วยสมาธิ ย่นย่อนิวรณ์ ๕ ลงเป็น ๓ คือ :— ๑. ราคะโลภะ ๒. โทสะ ๓. โมหะ ๑. กามฉันทนิวรณ์ ความพอใจในกามเป็นฝ่ายราคะโลภะ ๒. พยาบาทนิวรณ์ ความขึ้งเคียดโกรธเคือง เป็นฝ่ายโทสะ ที่เหลืออีก ๓ คือ ถีนะมิทธะ ความหดหู่ง่วงเหงา อุทธัจจะกุกกุจจะ ความฟุ้งสร้านรำคาญและวิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยทั้ง ๓ นี้ เป็นฝ่ายโมหะ

๓. พยายามกำจัดตัดกิเลสอย่างละเอียด ที่เกิดทางทิฏฐิความเห็นด้วยปัญญา ด้วยการพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงของสังขาร ซึ่งมีลักษณะเกิดขึ้น เสื่อมสิ้นดับไป ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา

The sensual craving is for-ever destroyed upon the entrance into Anagamiship.

กามฉันท์หรือกามตัณหานี้ สลัดกำจัดตัดได้อย่างเด็ดขาด ต่อเมื่อเข้าสู่กระแสพระอนาคามิมรรค บรรลุถึงพระอนาคามิผล

เจ้าคุณพี่มีนิสัยไม่ชอบทำบาปมาแต่ไหนแต่ไร เพราะได้เห็นตัวอย่างจากคุณยายและคุณแม่ซึ่งไม่ประกอบปาณาติบาตเลย ซื้อปลาที่ยังไม่ตายดีมาก็ต้องแช่น้ำไว้ก่อน ถ้าไม่ตายก็ปล่อยไปไม่ต้องทำกิน เมื่อรู้สึกว่าตนได้ประกอบกรรมไว้กรรมนั้นก็เกาะกินจิตใจอยู่ เจ้าคุณพี่เล่าว่าเมื่อเด็ก ๆ ครั้งหนึ่งไปหัวเมืองกับคุณพ่อ ด้วยความซนทำให้ลิงซึ่งเลี้ยงผูกไว้ที่ชานเรือนห้อยคอแขวนทิ้งไว้ ลิงไม่สามารถจะช่วยตนเองได้ พอไปวิ่งเล่นเพลิน นึกขึ้นได้ก็วิ่งกลับมาดู ปรากฏว่าลิงตัวนั้นตายเพราะหายใจไม่ออกด้วยถูกโซ่รัดหลอดลม เหตุที่ซุกซนจนเป็นเหตุให้ลิงตายโดยไม่เจตนานี้เป็นนิวรณ์เกาะกินใจอยู่เรื่อย ๆ ประกอบกับเรียนหมอดูลายมือทำให้ห่วงว่าจะต้องตายด้วยอุบัติเหตุ เจ้าคุณพี่บอกว่า ไม่ว่าทำบุญอะไรต้องอุทิศกุศลให้ลิงตัวนั้นเสมอไม่มีเวลาลืมได้เลย นี่เป็นบาปเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าทราบมา

เหตุที่เจ้าคุณพี่มาบวชถวายพระราชกุศลที่วัดเทพศิรินทร ฯ สำหรับความตั้งใจเดิมที่จะบวชถวายในวันพระราชทานเพลิงนั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบละเอียด ทราบมาว่า

ตามปกติการทำบุญถวายพระราชกุศลพระบรมศพล้นเกล้าฯ นั้น มีการถวายสลากภัตร โดยกำหนดให้ข้าราชบริพารชั้นพระยาพานทองสายสพาย รับเป็นผู้จับสลากถวายคนละองค์ เจ้าคุณพี่จับสลากถูกสมเด็จพระอุปัชฌาย์สมัยยังเป็นพระศาสนโศภน พอใจเกิดศรัทธาในบุคคลิกลักษณะของสมเด็จพระอุปัชฌาย์ พอเสร็จพิธีวันนั้นก็ตามไปวัดและขอบวชในวันถวายพระเพลิงล้นเกล้าฯ และสั่งทางบ้านให้จัดการเครื่องอัฏฐะบริขารในเรื่องอุปสมบทจนเรียบร้อย

เมื่อบวชแล้วมีแขกเหรื่อมารบกวนมาก บางคนก็นำเอาอาหารและสิ่งของอื่นมาถวาย บางคนก็มาขอร้องให้ดูดวงชตา บางคนก็มาปรับทุกข์เรื่องต่างๆ เจ้าคุณพี่ก็บอกให้นำของที่นำมาถวายท่านนั้นไปถวายพระข้างกุฏิองค์อื่น โดยบอกว่าท่านมีพอแล้ว ถวายองค์อื่นก็ได้บุญพอๆ กัน เพราะถือศีล ๒๒๗ ข้อเหมือนกัน เรื่องนี้เป็นเหตุให้บางคนนำเรื่องที่ไม่ยอมรับแขกนี้ไปฟ้องสมเด็จพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระอุปัชฌาย์ถึงกับต่อว่าเจ้าคุณพี่ที่ในพระอุโบสถว่า มีคนมาต่อว่า ว่าทำไมไม่รับแขกและไม่รับของถวายที่มีผู้ศรัทธา เจ้าคุณพี่กราบเรียนว่า การที่มาบวชนี้ก็เพื่อถวายพระราชกุศลล้นเกล้าฯ และศึกษาหลักสัจธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นการส่วนตัว และยังไม่รู้แจ้งเห็นจริงแตกฉานในธรรมะซึ่งเป็นสิ่งละเอียดอ่อน ต้องการความสงบเวลาศึกษาพิจารณาให้ถึงแก่นแท้เพื่อให้เข้าถึงเมื่อได้ปฏิบัติ ถ้าหากมัวแต่รับแขกมากมายก็หาเวลาจะทำกิจที่ควรปฏิบัติไม่ได้ เพราะแต่ละคนมีแต่เรื่องยุ่งๆ ทั้งนั้น มีทั้งหญิงและชายขอให้ดูหมอบ้าง เล่าเรื่องยุ่งๆ ให้ฟังบ้างเป็นเรื่องส่วนตัวส่วนมากทางโลก ทางมัวเมาตัณหาที่ช่วยเหลืออะไรไม่ได้ ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ทั้งเสียเวลาในการที่จะศึกษาธรรมด้วย ตนเองก็ยังปฏิบัติไม่ได้ผลอะไร จึงกราบเรียนของดการรับแขก มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนตัวสมกับที่มุ่งเข้ามาบวชเพื่อถวายพระราชกุศลแด่ล้นเกล้าฯ สมเด็จพระอุปัชฌาย์ทราบเหตุผลที่กราบเรียนแล้วก็เห็นใจจึงไม่ฝืนใจเจ้าคุณพี่ ตอนที่ข้าพเจ้าบวชอยู่ด้วยกุฏิโล่งเตียนมีเพียงหนังสือ จีวร ที่จำวัด โลงศพ โครงกระดูกมนุษย์เท่านั้น

ในกุฏิของเจ้าคุณพี่ไม่มีของอะไรมีค่า ท่านมักจะอยู่แต่ในกุฏิและลงกลอนไม่รับแขก จะพบท่านได้ก็ตอนลงโบสถ์สวดมนต์เสร็จเรียบร้อย มีเวลาสนทนาบ้าง หรือ

บางท่านที่ศรัทธาก็คอยเวลาที่ท่านผ่าน เมื่อมีของมาถวายท่านก็รับไว้อย่างไม่ขัดศรัทธา แล้วท่านก็คืนให้บอกว่าอาตมาฝากให้ไปถวายพระองค์อื่น ฉะนั้นในกุฏิของท่านจึงไม่มีอะไร นอกจากของจำเป็นใช้และไม่ยอมรับสิ่งใดเข้าในกุฏิ เรื่องโครงกระดูกมนุษย์ข้าพเจ้าทราบดีจากที่มาว่า ก่อนอุปสมบทเจ้าคุณพี่รู้จักกับนักเรียนแพทย์คนหนึ่ง เรียนแขนงสรีระวิทยา จึงสั่งไว้ว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้วขอให้จัดทำโครงกระดูกให้สักโครงหนึ่ง เพื่อเป็นการทดลองความสามารถที่ได้ร่ำเรียนมา เมื่อเสร็จแล้วขอให้แจ้งให้ทราบ ต่อมาราวปี ๒๔๗๓ ข้าพเจ้าสึกแล้ว และออกมารับราชการ นักเรียนแพทย์ผู้นั้นเรียนสำเร็จทำงานอยู่โรงพยาบาลศิริราช นมัสการไปให้เจ้าคุณพี่ทราบว่า ได้ประกอบโครงกระดูกให้เรียบร้อยแล้วนัดให้ไปรับได้ที่โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าก็ไปตามนัด ขึ้นไปตึกชั้น ๓ ผ่านห้องเรียนสรีระวิทยา มีเครื่องมือการทดลอง ผ่ากระโหลก เลื่อยกระดูก มีอ่างน้ำประจำเป็นที่ ๆ สำหรับนักเรียน ขณะที่ข้าพเจ้าไปเป็นเวลาเที่ยงวันจึงไม่มีนักเรียน คงพบแต่แพทย์ผู้นั้นและโครงกระดูกส่วนต่าง ๆ เต็มโปหมด แพทย์ผู้นั้นพาไปห้องทำงานและเปิดม่านสีดำออก ก็เห็นโครงกระดูกสำเร็จร่างทั้งตัวห้อยอยู่กับไม้แขวนแกว่งดังก๊อกแก๊ก แพทย์ผู้นั้นชี้แจงให้มานมัสการให้เจ้าคุณพี่ทราบว่า เหตุที่ล่าช้าเพราะหาคนรูปร่างใหญ่ ๆ อุทิศร่างบริจาคให้โรงพยาบาลยากเต็มที กว่าจะได้ศพขนาดที่ต้องการก็กินเวลาเป็นปี เมื่อได้แล้วกว่าจะประกอบเสร็จก็เสียเวลามาก เพราะสมัยนั้นยังจะต้องเอาศพหมกทรายไว้จนเน่าเปื่อย และหมั่นคุ้ยพลิกกลับไปกลับมาเป็นเวลานานจนกว่าเนื้อจะล่อนเหลือแต่กระดูก แล้วยังต้องเอามาต้มด้วยน้ำยาให้สะอาดขัดถูให้เรียบร้อยจึงเอามาประกอบเป็นโครง และจัดทำส่วนที่ขาดหายไปด้วยไม้ก๊อกจนครบทุกชิ้น โดยเฉพาะกระดูกนิ้วมือนิ้วเท้า และกระดูกซี่โครง ต้องทำเพิ่มเติมหลายชิ้น ถึงกระนั้นก็ยังไม่ดีเท่าของนอกเพราะเขามีเครื่องมือดี และมีโรงงานประกอบโครงกระดูกโดยเฉพาะของเขาสะอาดเป็นเงาเลยทีเดียว ส่วนของเราสีเทา ๆ น้ำยากัดก็ไม่มีอย่างดี ข้าพเจ้าจำได้ว่าดูเหมือนทางโรงพยาบาลคิดราคา ๓๐๐ บาท เวลาเอามาก็ถอดจากขอแขวนกองลงใส่ไปในกล่องใส่หมวกปิดฝากล่องผูกเรียบร้อย ส่วนไม้แขวนก็ถือมาต่างหาก นำไปถวายเจ้าคุณพี่เป็นเสร็จการ และแขวนอยู่กุฏิชั้นล่างเป็นอคุภกรรมฐานของเจ้าคุณพี่ตลอดมา

พูดถึงโครงกระดูกก็เลยพูดถึงเรื่องหัวกระโหลก ตามปกติเจ้าคุณพี่มีหัวกระโหลกคนไว้ที่กุฏิ ๑ หัว ไม่ทราบที่มา เมื่อข้าพเจ้าบวช เจ้าคุณพี่อยากได้อีกจึงสั่งให้หาลูกชายคุณน้าขุนบริรักษ์ ฯ ซื้อสมัยไปหามาได้จากวัดที่เผาศพของโรงพยาบาลศิริราช ๓ หัว เอามาถวาย เจ้าคุณพี่ให้ใส่บีบไว้ในตู้หลังกุฏิ เอาน้ำใส่จนท่วมทั้ง ๓ หัว เอาโซดาใส่ลงไป เมื่อฉันเพลแล้วก็ให้ข้าพเจ้าและพระพรช่วยกันติดไฟต้มเพื่อให้เนื้อหนังหลุด ปรากฏว่าน้ำที่ต้มกระเด็นถูกมือ สบง อังสะ และตามตัว เพราะต้มไปก็ต้องเชี่ยพลิกกลับ เมื่อน้ำกระเด็นมาติดก็เหม็น อาบน้ำถูสบู่อย่างไรก็ไม่หมดกลิ่น เล่นเอาข้าพเจ้าฉันอาหารไม่ลงไปหลายวัน ถึงกับคุณโยมทางบ้านทักว่าทำไมผอมหน้าตาซีดเซียว ข้าพเจ้าก็บอกว่า ฉันอาหารไม่ลงเหม็นกลิ่นหัวกระโหลกอยู่เรื่อย เจ้าคุณพี่รู้เข้าเลยให้เลิกต้ม ให้สมัยเอากลับไปไว้ที่เดิม แต่ปรากฏว่าสมัยเอาไปทิ้งไว้โคนต้นโพธิ์ข้างโบสถ์วัดแคนางเลิ้ง เด็กๆ แถวนั้นที่ซนๆ เอาก้อนอิฐขว้างปาล้อเลียนจนถึงกับลือกันว่า ผีหัวกระโหลกหลอกหลอนคนอยู่เป็นเวลานาน

อีกเรื่องหนึ่ง ก็เรื่องโลงใส่ศพไขซึ่งบรรจุท่านเจ้าคุณพี่เมื่อมรณะภาพแล้ว เพราะเดิมเมื่อต่อโลงนี้เสร็จแล้ว เจ้าคุณพี่สั่งว่า ถ้าฉันตายไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไร ไม่ต้องอาบน้ำศพ ไม่ต้องมัด เพียงแต่ยกวางลงในโลงปิดฝา แล้วก็ยกโลงยัดเข้าไปในฮงซุ้ยข้างกุฏินี่ เพราะฉันขอเจ้าของฮงซุ้ยไว้แล้ว ต่อจากนั้นจะคิดอะไรกันต่อไปก็ว่ากันใหม่ อย่าให้ต้องยุ่งยากโกลาหลเพราะคนตายอย่างที่ทำกันทั่วไป แต่ครั้นมรณภาพจริงๆ เข้าทางวัดและญาติทำอย่างท่านสั่งไม่ได้ เพราะอย่างน้อยก็มีผู้คนเคารพนับถือมากมาย ทั้งสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถก็ได้ทรงพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมเมื่ออาพาธถึง ๒ ครั้ง นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ โลงศพนี้ต่อในระยะที่พระครูวรวงศ์ (จรูญ) ยังบวชอยู่ได้ช้างเจ๊ก (ดูเหมือนชื่อจุ่น) ช่างไม้มาทำการก่อสร้างในวัด เจ้าคุณพี่เห็นว่าผีมือดีจึงว่าจ้างขอให้ต่อโลงใส่ศพขนาดเท่าใส่ท่าน ๑ โลง โดยให้ตากไม้ให้แห้งไม่มีการหดตัวอีกแล้ว เจ๊กผู้นั้นก็ต่อให้ ดูเหมือนราคา ๒๕ บาท เสร็จแล้วก็เอามาตั้งไว้ในกุฏิชั้นล่างบนขาไม้ ๒ ตัว ห้องเดียวกับโครงกระดูก วันหนึ่งเจ้าคุณพี่มารับบิณฑบาตที่บ้านเล่าว่า เมื่อวานนี้ทดลองลงในโลงที่ต่อไว้

ว่าจะเข้าไม้ดี ฝาบีดสนิทหรือไม่ จึงครองผ้าพาดสังฆาฏิลงนอนบีดฝาโลง ให้พระบังสุกุลแบบศพจริง ๆ เรียบร้อยแล้วจึงค่อยเบีดฝา ปรากฏว่าพอเบีดออกมากระดิกตัวไม่ได้เพราะหายใจไม่ออก หมดความรู้สึก อากาศในโลงหมดด้วย โลงบีดสนิทมาก เล่นเอาพระที่ชักบังสุกุลตกอกตกใจกันอยู่พักหนึ่งจึงฟื้นขึ้นมา นี่ก็เป็นเครื่องพิจารณามรณานุสสติของเจ้าคุณพี่

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงสวรรคต มีข้าราชบริพารผู้จงรักภักดีบวชถวายพระราชกุศลองค์หนึ่ง บวชอยู่วัดราชบพิธจนตลอดชีวิต (ดูเหมือนจะชื่อพระยาสีหราชฤทธิไกร เป็นนายทหาร แต่ก็ไม่แน่นัก สืบดูที่วัดราชบพิธอีกก็จะดี) แต่ท่านผู้นี้มีบุตรภรรยาแล้วสละครอบครัวออกบวช เจ้าคุณพี่เห็นว่าท่านเจ้าคุณองค์นั้นบวชอุทิศพระราชกุศลถวายพระพุทธเจ้าหลวง (พ่อ) และท่านบวชอุทิศพระราชกุศลถวายพระมงกุฎเกล้า ฯ (ลูก) จึงอยากได้ถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึก ให้ข้าพเจ้าไปติดต่อกับร้านถ่ายรูปฉายานรสิงห์ พาช่างไปถ่ายที่วัดราชบพิธ (รูปปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติซึ่งยุวพุทธิกสมาคมชลบุรีพิมพ์จำหน่าย) ท่านเจ้าคุณผู้นั้นได้รับความยกย่องให้เป็นพระชั้นถานานุกรม ได้รับพระราชทานพัดยศสมถ (พัดยอด) เข้าใจว่าได้รับในรัชสมัยล้นเกล้า ฯ พระมงกุฎ ฯ ต่อมาเมื่อเจ้าคุณผู้นั้นมรณภาพแล้ว ทางราชการได้นำพัดยศสมถมาถวายเจ้าคุณพี่ แต่ท่านสละสิทธิ์ไม่ขอรับ เพราะท่านต้องการจะปลดเปลื้องภาระให้หมดสิ้นไปขอในทางปฏิบัติอย่างเดียว คงจะมีความแน่วแน่ใจว่าจะปฏิบัติในทางสัจธรรมโดยไม่ออกจากเขตวัดไปแห่งใดตลอดเวลาต่อมา และไม่ต้องการให้มีอะไรในกุฏิมีสมบัติอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเป็นข้อผูกพัน ท่านตั้งใจไว้ว่าจะไม่รับนิมนต์ทั้งงานหลวงงานราษฎร์ และท่านก็ได้ปฏิบัติมาแล้ว

ตอนข้าพเจ้าสึกแล้วถวายนาฬิกาไว้ให้ดูเวลา ๑ เรือน เจ้าคุณพี่เอาไว้ใช้อยู่พักหนึ่ง ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าท่านส่งนาฬิกานั้นกลับคืนมาเมื่อใด จำได้แต่ท่านบอกว่าไม่ต้องใช้ต่อไปแล้วความรู้สึกจะบอกตัวเอง คือเช้ามีความรู้สึกตัวตื่นขึ้นจะเป็นเวลานั้น เมื่อรู้สึกจะไปห้องน้ำหรือปัสสาวะจะเป็นเวลานั้น รู้สึกว่างจะจำวัดจะเป็นเวลานั้น ความรู้สึกของร่างกายที่ฝึกดีแล้วนี้จะบอกเวลาได้ไม่ผิด นี่เป็นอีกเรื่องหนึ่งในการพยายามฝึกความรู้สึกของร่างกายจนไม่ต้องอาศัยนาฬิกา

ในระยะบวชใหม่ ๆ เจ้าคุณพี่ไปรับบิณฑบาตรที่บ้านทุกวัน โดยเดินออกทางหน้าวัด ผ่านยศเส มหานาค สะพานขาว สะพานเทวกรรม ผ่านหน้าวัดโสมนัส ฯ เข้าบ้านทางตรอกข้างวัด ขากลับมาทางถนนจักรพรรดิ์ ผ่านหน้าวัดสระเกษ เลี้ยวซ้ายสี่แยกแม้นศรี ผ่านโรงเลี้ยงเด็ก เลี้ยวถนนพลับพลาไชย เข้าถนนหลังวัดเทพศิรินทร์ การไปรับบิณฑบาตรที่บ้านนี้จำได้ไม่แน่นัก แต่เข้าใจว่าหยุดไปกายหลังเมื่อคุณยายถึงแก่กรรมและเผาแล้ว เมื่อ ปี ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นปีที่ข้าพเจ้าบวชก็ไปบิณฑบาตรด้วยกันทุกวัน เวลามีคนจะใส่บาตรท่านก็ชี้ให้ใส่พระองค์ที่มาข้างหลัง คือข้าพเจ้าและพระพร เพราะถึงแม้จะรับมาเองก็ไม่ได้ฉันเพราะฉันเฉพาะอาหารเจ ไม่มีเนื้อสัตว์ซึ่งทางบ้านทำถวาย ตอนที่เลิกบิณฑบาตรก็เนื่องจากความไม่สะดวก เพราะบวชอยู่นานก็มีผู้สนใจเกิดศรัทธาท่านมากขึ้น เขาเจตนาจะถวายท่าน จัดไว้โดยเฉพาะท่านองค์เดียว แต่พระองค์อื่นที่ท่านไม่ทราบก็แย่งตัดหน้าไปรับ ทำให้ผู้ที่ตั้งใจศรัทธาต่อท่านก็ไม่พอใจ แต่จำใจต้องใส่เพราะมาเบิดฝาบาตรตรงหน้า ทั้งที่ใจไม่เลื่อมใสในพระองค์นั้น ท่านก็เกิดสังเวชใจขึ้นมา ทั้งอาหารที่รับมามากก็ฉันไม่ได้ ถึงเป็นอาหารที่พอฉันได้ก็มากเกินความจำเป็น คิดว่าควรจะให้พระภิกษุอื่นรับไปดีกว่า เพราะอาหารที่บ้านถวายมาพอดีกับความต้องการแล้วอย่าให้มากเกินไป ต่อจากนั้นท่านก็เลยเลิกออกบิณฑบาตร จึงให้ทางบ้านจัดอาหารตามสั่งมาถวายที่วัดเท่าที่จำเป็นไม่มากไม่น้อย

อีกประการหนึ่ง การถึงแก่กรรมของคุณยายเป็นการพลัดพรากจากไปของผู้ที่เจ้าคุณพี่เคารพบูชาอย่างสูงอีกครั้งหนึ่ง (ครั้งแรกล้นเกล้า ฯ) ถึงกับปรารภว่าอยากจะออกธุดงค์ไปตามป่า ทางบ้านได้ทำกลดธุดงค์แต่ก็ไม่ได้ออกธุดงค์ ซึ่งขณะนี้ยังมีบางส่วนเก็บไว้ที่บ้าน เพราะหลังจากเผาศพคุณยายแล้ว เจ้าคุณพี่ก็เริ่มไม่ยอมออกจากวัดเลย คุณพ่ออาพาธพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ คุณแม่เจ็บ เผาศพคุณแม่ก็ไม่ไป ระหว่างอาพาธและเจ็บก็เขียนข้อธรรมไปให้ข้าพเจ้า และญาติผู้ปฏิบัติพยาบาลไข้ขอให้ช่วยอ่านให้ฟัง เวลาพระราชทานเพลิงและเผาก็สั่งการให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ดำเนินการ คุณพ่อพระราชทานเพลิงที่วัดโสมนัส ฯ คุณแม่เผาที่วัดมกุฏ ฯ โดยที่วัดโสมนัส ฯ ยังไม่มีเมรุเผาศพถาวร เจ้าคุณพี่จึงสั่งการให้จัดสร้างเมรุใช้วางบนที่ลานหินหน้าวัด โดยทำ

เป็นเมรุสำเร็จถอดได้ประกอบตั้งขึ้น ไม่มีการขุดดินเลย เป็นการไม่เบียดเบียนสัตว์ซึ่งไม่รู้ไม่เห็นก็จะต้องตายไปเนื่องจากขุดดินเป็นเวรกรรมผูกพันกันต่อไป เมรุชุดนี้เมื่อถอดเก็บไว้ที่วัดโสมนัส ฯ แล้ว ต่อมาทางวัดได้ขอไปจัดสร้างเป็นเมรุถาวรในวัดต่างจังหวัด การไม่ไปเยี่ยมไข้คุณพ่อคุณแม่ ตลอดจนไม่ไปในงานพระราชทานเพลิงศพและเผาศพคุณพ่อคุณแม่นี้ เข้าใจว่าเนื่องจากการเริ่มจะปฏิบัติไม่ออกจากวัด และไม่รับนิมนต์ต่อไป ผู้นิมนต์ก็คงจะเกรง เห็นแล้วว่าโยมคุณพ่อคุณแม่ของท่านเองก็ยังไม่ไป เพราะท่านรู้แจ้งว่าการพลัดพรากจากกันเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ปุถุชน จากนั้นแม้ใครจะนิมนต์ไปในเรื่องอื่น ๆ เจ้าคุณพี่ก็ไม่รับนิมนต์

เจ้าคุณพี่ประกอบการกุศลเพื่อให้คุณยาย คุณพ่อ คุณแม่ เกิดความปีติปราโมทย์ในผลบุญซึ่งเกิดจากการบริจาค เสียสละ เป็นผลดีแก่จิตใจก่อให้เกิดความเมตตา เผื่อแผ่ บรรเทาความโลภสืบต่อไปภายหน้า ข้าพเจ้าไม่อยากจะเขียนจนกลายเป็นเรื่องโอ้อวดเกินไป จะเขียนไว้พอเป็นสังเขป

ตอนก่อนอุปสมบท ทอดกฐินวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค นางเลิ้ง)

เมื่อถึงเวลาก็อ่านหนังสือธรรมะให้คุณยาย คุณแม่ฟังทุกวัน

ได้จัดให้คุณแม่ตักบาตรในพรรษาวันละ ๑๐๐ องค์ หลังจากออกพรรษาแล้วจำนวนพระที่มารับบาตรน้อยลง (ปกติตอนข้าพเจ้าเด็ก ๆ คุณแม่ตักบาตรวันละ ๑๕ องค์)

วันโกนให้ทานชี ตั้งแต่เช้าถึงเพล บ่ายให้เรื่อยไปดอยจนไม่มีชีผู้มารับอีก

ตอนคุณแม่ร่างกายไม่แข็งแรงตามวัยชรา บางเวลาถึงวันพระไม่สามารถเดินทางไปพังเทศน์ที่วัดได้ เจ้าคุณพี่ก็ให้สร้างพระพุทธรูปไว้บูชาไหว้กราบที่บ้าน ๓ องค์ เท่าตัวเจ้าคุณพี่องค์หนึ่ง เท่าคุณแม่องค์หนึ่ง เท่าคุณพ่อองค์หนึ่ง จารึกชื่อประจำไว้ทุกองค์ (จำได้ว่าสร้างที่บ้านนายอู๊ด บ้านช่างหล่อ องค์ละ ๕๐๐ บาท) และสร้างองค์เล็ก ๆ เป็นพระขัด จารึกชื่อ คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย อีกด้วย (ดูเหมือนองค์ละ ๘๐ บาท) ทั้งนี้เพื่อให้คุณแม่ทำวัตรไหว้พระแทนไปไหว้ในโบสถ์ที่วัด

ทำบุญอายุ ๕ รอบ ๖๐ ปีคุณพ่อ เป็นการกุศลครั้งใหญ่ มีหนังสือแจกเป็นเทศนาของสมเด็จพระสังฆราชวัดราชบพิธ ซึ่งเป็นสมเด็จพระอุปัชฌาย์คุณพ่อ กับ

เทศนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์ และเทศนาของพระพุทธวิริยากร เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร คู่สวดของคุณพ่อ กับมีประวัติของคุณพ่อซึ่งเจ้าคุณพี่เป็นผู้เขียนเอง (ข้อความได้ตีพิมพ์ไว้หน้าต้นแล้ว)

ในระยะที่ข้าพเจ้าบวชราวปี ๒๔๗๑ คุณพ่อได้อุปสมบทที่วัดโสมนัสวิหาร ในปีนี้ถึงกับมีข่าวลงในหนังสือพิมพ์ว่าบวชทั้งสกุล (จำได้ว่า นายฉอ้อน อำพล หนังสือพิมพ์เดลิเมล์ เป็นผู้มาถ่ายรูปที่หน้าโบสถ์วัดโสมนัส ฯ เสียดายไม่ได้เก็บรูปนั้นไว้ ไม่นึกว่าจะได้มาคุ้ยเขี่ยเขียนขึ้น) เจ้าคุณพี่ได้จัดสร้างพระไตรปิฎก (พระธรรม) ๙ ผูก ๙ ตู้ ถวายตามพระอารามต่าง ๆ รวม ๙ พระอารามเป็นที่ระลึก ที่บานประตูแทนที่จะใช้กระจกกลับใช้ไม้ทึบลงรักสีดำ ติดพระบรมรูปล้นเกล้า ฯ รัชกาลที่ ๖ ตรงกลางในกรอบกระจก ขอบล้อมไม้แกะเป็นพญานาค ๒ ตัว ทรงเครื่องแบบจอมทัพเรือ ในปกพระไตรปิฎกทุกเล่มมีกระดาษพิมพ์ที่เจ้าคุณพี่ออกแบบเอง เป็นรูปโพธิ์ทองตรงกลางมีแก้ว ๓ ดวง หมายถึงรัตนไตร ลอยอยู่มีรัศมีรอบสีเหลือง แท่นฐานโพธิ์เขียนว่า "จินตยานนท์อุทิศ" ข้างแท่นเป็นรูปต้นและดอกพุทธรักษาและต้นและดอกบานไม่รู้โรย มีความหมายว่าร่มโพธิ์พระพุทธเจ้าปกปักรักษาตลอดไปไม่รู้ร่วงโรย ใต้ต้นโพธิ์ลงมาเป็นกรอบเขียนชื่อผู้บวชในคราวนั้นแบ่งเป็น ๒ แถบ แถบซ้ายเป็นฝ่ายชาย แถบขวาเป็นฝ่ายหญิง ฝ่ายชายมี สทฺธมฺมวิจาโร ภิกฺขุ (พระนรราชภักดี) ตรอง ธมฺมวิตกฺโกภิกขุ (พระยานรรัตนราชมานิต) ตรึก ภูริธมฺมตกฺโก ภิกขุ (ตริ) สุธมฺมวโร ภิกขุ (พร) ฝ่ายหญิงมี อุบาสิกา นางชี นรราชภักดี (พุก) นางชีชุ่ม นางสาวชีชุบ (รูปโพธิ์ทองที่ท่านออกแบบนั้น บัดนี้ได้มาเป็นรูปหน้าปกหนังสือเล่มนี้)

ถวายที่ดิน ๒ แปลง แปลงหนึ่งรับจำนำไว้หลุด เนื้อที่ ๗ ไร่ อยู่ข้างวัดเสน่หา จังหวัดนครปฐม ถวายวัดเสน่หา อีกแปลงหนึ่งที่พระราชทาน อยู่สี่แยกราชเทวี ซ้ายมือที่จะไปสะพานหัวช้างเนื้อที่ ๕ ไร่ เวลานี้มีป้ายชื่อว่า "ซอยนรรัตน" ถวายวัดเทพศิรินทร พร้อมด้วยเงินพระราชทานเพื่อปลูกบ้าน ๑๕,๐๐๐ บาท (พระราชทานไว้ ๑๒,๐๐๐ บาท ได้ดอกเบี้ยจากแบงค์ที่ฝากไว้ ๓,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๑๕,๐๐๐ บาท) ขอเขียนรายละเอียดเพิ่มอีกเล็กน้อย เมื่อได้รับพระราชทานที่ดินแล้ว

ก็ให้เจ๊กเช่าทำสวนผักอยู่เช่นเดิม ที่ดินเป็นร่องผักขวาง — ที่เรียงลึกเข้าไปเจ้าคุณพี่กะว่าจะปลูกบ้าน โดยที่มีนิสัยชอบต้นผลไม้ จึงให้คุณพ่อเพาะมะม่วงพันธุ์ดี ๆ แล้วเอาไปลงปลูกไว้ตอนหน้าที่ดินเป็นระยะ ๆ เว้นห่างเพื่อเป็นถนนผ่านกลางที่เข้าไป ส่วนตอนในทิ้งที่ว่างไว้เพื่อปลูกบ้าน ต้นมะม่วงที่ปลูกไว้โตจนมีผล ซ้ำหลี่ผู้เช่าที่ดินเคยเก็บมาฝากเป็นกำนัล พร้อมกับขอผัดส่งค่าเช่าที่ดินซึ่งถูกที่สุดตามที่หลวงเคยเก็บอยู่แล้ว ขณะนี้ผู้เช่าที่ดินของวัดก็คงได้เก็บผลมะม่วงที่คุณพ่อกับข้าพเจ้าและคุณพรช่วยกันเพาะ และปลูกไว้ นอกจากต้นที่กีดขวางการปลูกสร้างอาคารก็ต้องถูกตัดทิ้งไป

ต่อไปนี้เป็นเรื่องอาหารที่จัดถวายเป็นระยะ ๆ

ระยะแรก ออกบิณฑบาตร เจ้าคุณพี่ฉันอาหารมื้อเดียวตั้งแต่เริ่มบวชตลอดมา อาหารที่ทางบ้านจัดถวายเป็นอาหารไม่มีเนื้อสัตว์เจือปนเลย ในระยะแรกที่รับบิณฑบาตร อาหารที่จัดก็เป็นอาหารเจอย่างที่คนจีนนิยมกัน ผู้ทำอาหารคือพี่เชื้อ (นางพิทักษ์ประชาชน) จันทรวณิกเป็นผู้ค้นคว้าจัดทำ คุณน้าชุ่ม คุณครูชุบ เมนะเศวต น้าม้วน ดุลยะเตมีย์ และนางสาวแสงจันทร์ จันทรวณิค ช่วยกันค้นคว้าช่วยกันปรุงแต่งอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ เช่น ใช้ฟองเต้าหู้ แป้ง เป็นเครื่องประกอบ น้ำปลาก็ใช้น้ำปลาถั่ว ทำเป็นแกงจืด แกงเผ็ด ผัด ยำต่าง ๆ เช่นเดียวกันกับข้าวทั่วไป มีเครื่องหลน เครื่องจิ้ม แต่ไม่ใช้เนื้อสัตว์เป็นส่วนประกอบเลย ของหวานส่วนมากก็ใช้ผลไม้และขนมไทย ๆ มีมะละกอ ส้มเขียวหวาน ส้มโอ มะปราง มะม่วง น้อยหน่า ขนมก็มี ตะโก้ ขนมหม้อแกง เผือก ถั่วกวน เผือกกวน เป็นต้น และที่ประจำวันคือ อ้อยขวั้น กำหนดข้อให้ได้เคี้ยวทั้งทางพื้นแถบซ้ายและขวาข้างละเท่า ๆ กัน เช่น ๑๒ ข้อ ก็เคี้ยวแถบละ ๖ ข้อ ๑๘ ข้อก็เคี้ยวแถบละ ๙ ข้อ เป็นการออกกำลังพื้นเช้าตื่นนอนตักเกลือใส่ปากอมไว้ก่อนจนอาบน้ำเสร็จจึงสีฟัน

อาหารสำหรับฉัน ถ้าเป็นของน้ำใช้ใบตองฉีกสี่เหลี่ยมจตุรัสลนไฟให้อ่อนตัวแตกยาก ซ้อน ๒ ชั้น ห่อขยุ้มโดยวางใบตองลงในชาม ทำให้มีความบุ๋มตรงกลางแล้วตักแกงใส่ รวบริมใบตองขึ้นผูกมัดด้วยเชือกกล้วยให้แน่น แล้วตัดเหนือจุกที่มัดไว้ให้เรียบร้อย ถ้าเป็นของแห้งก็ห่อใบตองธรรมดา กลัดไม้กลัดแล้วก็ใส่มาในบาตร ส่วน

ข้าวก็ใช้หุงข้าวไม่เช็ดน้ำ ใส่ลงในก้นบาตรก่อนของอื่น (อยากเล่าเรื่องข้าวไม่เช็ดน้ำสักเล็กน้อย เดิมที่บ้านก็หุงข้าวเช็ดน้ำธรรมดา เจ้าคุณพี่บอกว่าในหลวงเสวยข้าวหุงไม่เช็ดน้ำ รับสั่งว่าของดี ๆ ในข้าวกลับเอาไปให้หมากิน คนกลับกินกาก เจ้าคุณพี่มาสั่งให้ทางบ้านหุงข้าวไม่เช็ดน้ำบ้าง แม้ข้าวหุงใส่บาตรเช้าก็ให้หุงไม่เช็ดน้ำ เล่นเอาข้าพเจ้าและเด็ก ๆ ที่มีหน้าที่หุงข้าวแย่ไปพักหนึ่งกว่าจะชำนาญ ซ้ำร้ายระยะนั้นใช้หม้อทองเหลืองหุงข้าวด้วย กว่าจะหมุนดงจนข้าวสุกทุลักทุเลอย่างยิ่ง บางวันง่วงนั่งหลับหน้าเตาไฟไม่ทันหมุนตอนข้าวเดือด ข้าวไหม้ทั้งหม้อ ต้องรับเหมากินข้าวไหม้เป็นการลงโทษ) เวลาฉันของเจ้าคุณที่ปกติลงมือ ๔ โมงเช้า (๑๐.๐๐ น.) กว่าจะเสร็จก็ราว ๕ โมงครึ่ง (๑๑.๓๐ น.) นับเป็นเวลานานพอดู ทั้งนี้เพราะเจ้าคุณพี่ต้องเคี้ยวอาหารให้ละเอียดเท่าที่จะเคี้ยวได้ โดยให้เหตุผลว่าเป็นการช่วยกระเพาะไม่ให้ต้องทำงานหนัก ถ้าอาหารหยาบ กระเพาะก็เหนื่อยมากเสียเวลา จึงยอมเสียเวลาเสียแต่ตอนในปากดีกว่า

ระยะต่อมา เมื่อไม่ได้มาบิณฑบาตรที่บ้านก็คงใช้อาหารตามที่กล่าวมาแล้ว ใช้ภาชนะขันอลูมิเนียมใบใหญ่ ๆ ตัดใบตองรองก้นขัน แล้วตักข้าวใส่ลงไป ส่วนกับข้าวและของหวานก็ห่อวางลงไปข้างบนเช่นเดียวกับที่ใส่บาตร เมื่อจัดของลงขันเรียบร้อยแล้วก็ตัดใบตองกลม ๆ ปิดปากขัน ห่อด้วยผ้าเหลืองสี่เหลี่ยมชั้นหนึ่ง แล้วห่อทับด้วยผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง ให้เด็กนำไปถวายตอนก่อนลงโบสถ์หรือออกจากโบสถ์ตอนเช้า ใช้ขันสองใบสับเปลี่ยนกัน

ระยะต่อมา เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ เจ้าคุณพี่พันชำรุดมากขึ้น ไม่สะดวกในการขบเคี้ยวประกอบกับเห็นว่า การทำอาหารเจเป็นภาระไม่น้อยไปกว่าอาหารธรรมดาเป็นภาระแก่ผู้จัดทำ จึงให้จัดทำอาหารใหม่ เป็นอาหารข้าวกับถั่ว สำหรับข้าวนั้น ใช้ข้าวสารล้างสะอาด ถั่วเขียวล้างสะอาดเช่นกัน ส่วนละเท่ากัน ล้างแล้วตากแดดให้แห้งบดเป็นผง เวลาจะทำให้สุก ตวงข้าว ถั่ว บดผงปริมาณเท่าที่สังใส่กระทะทองใส่น้ำพอควร กวนให้สุก แล้วตักใส่ปี๊นโตอลูมิเนียมนึ่งอีกครั้งหนึ่งใช้แทนข้าว ส่วนกับก็ใช้ถั่วต่าง ๆ มี ถั่วเหลือง ถั่วแดง ถั่วดำ ถั่วขาว ถั่วลิสง ต้มรวมกัน กะว่าจะใช้ได้สัก ๖—๗ วัน ต้มเปื่อยดีแล้วโม่ให้ละเอียดใส่กะทะกวน ปรุงรสเปรี้ยว เค็ม

หวาน ด้วยส้มมะขามเบียก เกลือ น้ำตาลทรายแดง ปรุงรสให้กลมกล่อม กวนจนแห้ง อาหารกวนนี้ใช้แทนกับข้าว สำหรับของหวานใช้กล้วยน้ำว้า ๓ ผล และผลไม้อย่างอื่นที่ไม่แข็ง เช่น มะละกอ มะม่วงสุก สัมโอ ส้มเขียวหวาน นอกจากนี้ก็มีมะนาว ๖—๙ กลีบ สุดแต่ผลเล็กใหญ่ แกะเอาแต่เนื้อ และมีใบไม้สีเขียวตำ มีขนาดผลมะนาวขนาดกลาง อาหารที่เปลี่ยนใหม่นี้ไม่ใช้ภาชนะขันอลูมิเนียม เปลี่ยนเป็นกระโหลกขนาดเขื่อง (หามะพร้าวขนาดที่ต้องการ ปอกเปลือก ขัดสะอาด เลื่อยตัดทางที่มีรูออกทำเป็นฝา ขูดเนื้อทิ้ง ขัดภายในตัวกระโหลกและฝาให้สะอาด ฝาที่มีรูใช้เทียนสีผึ้งอุด) การบรรจุอาหารลงกระโหลก ใส่ข้าวกับถั่วที่ใช้แทนข้าวลงไปก่อนก้นกระโหลก เอาใบตองบีดรองลงไป เอาถั่วกวนที่ใช้แทนกับข้าวใส่ลงไป เอาใบตองรองคั่นอีก วางกล้วยและผลไม้ที่ใช้เป็นของหวานลงไปพร้อมกับมะนาว ส่วนฝาบีดที่เอาใบไม้สีเขียวตำให้ละเอียดใส่กดลงไป บีดฝากระโหลกห่อผ้าสองชั้น มัดด้วยเชือกสีเหลือง ระยะนี้มีการขลุกขลักอยู่บ้าง ผู้ส่งเป็นเด็กข้างบ้าน ชื่อ นายพรหม ฯ ใช้จักรยานขี่มาส่ง โดยเอากระโหลกผูกวางบนตะแกรงท้ายรถ โดยที่กระโหลกมีลักษณะก้นเป็นส่วนโค้ง วางไม่แนบสนิทกับตะแกรงรถ บางวันผูกไม่แน่นดี กระโหลกอาหารก็คลายจากเชือก ตกหล่นลงไปกลิ้งอยู่กลางถนน ตอนจะเอาไปถวายอาหารก็ปนกันและเทะ ต้องเอากลับบ้านรีบทำไปถวายใหม่ นับเป็นวิบากพอดู กระโหลกก็ใช้สองใบสับเปลี่ยนกัน

ระยะต่อมา คือระยะสุดท้าย ส่วนมากผู้ส่งเป็นนักเรียน เจ้าคุณพี่จึงสั่งให้ทำภาชนะใส่อาหารใหม่ เป็นกล่องอลูมิเนียมรูปแบน เหมาะที่จะใส่รวมไปในกระเป๋าหนังสือ ส่วนอาหารก็เปลี่ยนบ้างเล็กน้อย ซึ่งอาหารระยะหลังนี้ เนิ่นนานมาถึงรวม ๒๕ ปี จนถึงก่อนวันมรณะภาพ

อาหารประกอบด้วย

๑. มะนาว ผลขนาดกลาง แกะเอาแต่เนื้อเป็นกลีบ ๆ ๖—๙ กลีบ (เพิ่มลดตามขนาดของผลเล็กหรือใหญ่)

๒. ใบไม้สีเขียว (ใช้ใบไม้ที่รับประทานได้) ตำละเอียด ใช้ขนาดประมาณเท่าผลมะนาวขนาดกลาง (โดยปกติใช้ใบฝรั่ง เพราะมีต้นอยู่ที่บ้าน แต่จะใช้ใบไม้อื่น เช่น ใบสะเดา ใบกะฐิน ใบมะม่วง ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบก้ามปู ฯลฯ ก็ได้)

๓. อาหารกวน ใช้แทนกับข้าว

๔. ถั่วเขียวและข้าวสาร ผสมส่วนเท่ากัน โม่ละเอียดใช้แทนข้าว

๕. มันเทศนึ่ง

๖. กล้วยน้ำว้า

๗. ของหวาน ขนมกวนแห้งๆ เช่น ถั่วกวน เผือกกวน มันกวน ข้าวตู ฯลฯ

อาหารกวน ข้อ ๓ ประกอบด้วย ถั่วแดง ถั่วดำ ถั่วขาว ถั่วเหลือง และถั่วลิสง ส่วนเท่าๆ กัน รวมต้มให้เปื่อย โม่ละเอียด ใส่กะทะกวน ผสมเกลือ น้ำตาลทรายแดง และส้มมะขามเปียก ปรุงรสให้กลมกล่อม กวนจนแห้ง คราวหนึ่งๆ เก็บไว้ใช้ได้ประมาณ ๑ อาทิตย์

ภาชนะใส่อาหาร กล่องอลูมิเนียมมีฝาปิดสี่เหลี่ยมผืนผ้า หนาประมาณ ๑ นิ้ว กว้างประมาณ ๖ นิ้ว ยาวประมาณ ๑๐ นิ้ว

เตรียมอาหารเพื่อจัดลงกล่องในตอนเช้า มันเทศล้างสะอาดไม่ปอกเปลือก ตัดเป็นชิ้นๆ พอใส่กล่องได้ ๙ ชิ้น ใส่รังถึง

ตวงถั่วเขียวผสมข้าวสารที่โม่ละเอียดไว้ตามข้อ ๔ ราว ๓ ถ้วยตะไลขนาดใหญ่ ผสมน้ำพอสมควร ใส่กะทะทองกวนจนสุก ตักใส่บีนโตอลูมิเนียมวางลงในรังถึงนึ่งรวมกับมันเทศ

ปิดฝารังถึงนึ่งจนมันเทศสุก

<u>ขั้นตอนการจัดใส่อาหาร</u>

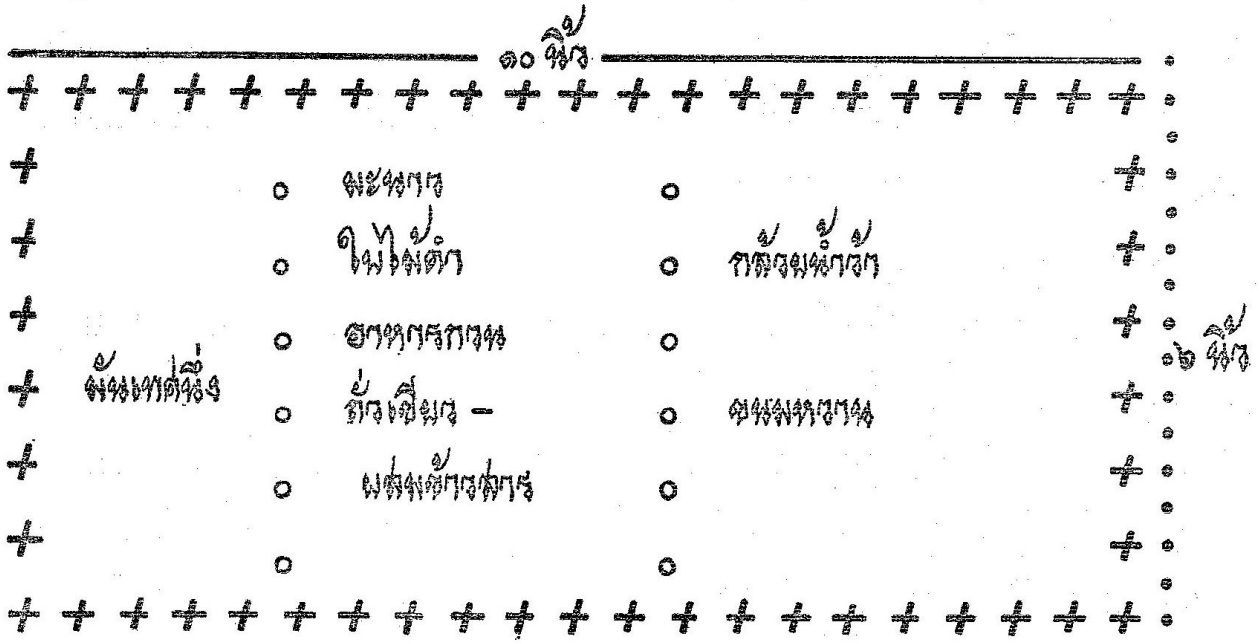

ใช้ใบตองรองกล่องเสียก่อน — กะแบ่งกล่องเป็น ๓ ช่องเท่ากัน แล้วจัดอาหารลงกล่องดังนี้

ช่องซ้าย — วางมันเทศนึ่ง ๙ ชิ้น

ช่องกลาง — วางมะนาวลงตรงกลาง กลบด้วยใบไม้ตำ กลบด้วยอาหารกวนตามข้อ ๓ กลบด้วยถั่วเขียวผสมข้าวสารตามข้อ ๔ ซึ่งนึ่งสุกแล้ว

ช่องขวา — ตอนบนวางกล้วยน้ำว้าปอกแล้ว ตัดแบ่งไม่ให้ขาดจากกัน ผลละ ๓ ท่อน รวม ๓ ผล ตอนล่างวางของหวาน ๙ คำ

เสร็จแล้วตัดใบตองปิดอาหารที่จัดเสร็จเรียบร้อยแล้วนี้ ปิดฝากล่อง ฝากล่องจะสูงกว่าพื้นกล่องราวครึ่งนิ้ว เสร็จแล้วห่อด้วยผ้าเหลือง มัดด้วยเชือกสีเหลือง ห่อด้วยพลาสติคสีขาว มัดด้วยเชือกสีแดง ใส่ลงในถุงพลาสติค (เพราะระยะนี้ใช้ถุงพลาสติค) รัดยางเรียบร้อยส่งมาถวายเป็นประจำทุกวัน ในเวลา ๘.๐๐ น.

สำหรับอาหารกวน ที่ใช้แทนกับข้าวในข้อ ๓ ต่อมาภายหลังปรากฏว่าในระยะวันที่ ๖—๗ มักจะไม่ค่อยดี เพราะเป็นของกวน พอกระทบอากาศร้อนจัด จะเป็นเหงื่อ กลิ่นรสเปลี่ยนไป จึงต้องเปลี่ยนเป็นใช้น้ำตาลทราย เกลือป่น น้ำพริกเผา ห่อใบตองแยกเป็นห่อ ๆ รวม ๓ ห่อแทน และเพิ่มปริมาณข้าว—ถั่วเขียวกวนที่ใช้แทนข้าวขึ้นบ้างเล็กน้อย

ต่อมาก็มีข่าวเล่าลือว่าเจ้าคุณที่ปลุกเสกพระเครื่อง มีท่านที่เคารพนับถือเจ้าคุณพี่ส่วนมากมีความสงสัย เพราะเจ้าคุณพี่ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น เมื่อทราบว่าท่านปลุกเสกพระซึ่งขัดกับความไม่ยึดถือ ข้าพเจ้าก็ไปนมัสการถามถึงเรื่องนี้ ท่านก็บอกว่าพระที่ปลุกเสกนั้นท่านไม่ได้เป็นผู้ทำขึ้น เพราะท่านเชื่อในหลักธรรม ใครทำกรรมดีผลของความดีก็คุ้มครองอยู่แล้ว สิ่งอื่นนั้นไม่ใช่เนื้อแท้ของพุทธศาสนา ท่านไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะปลุกเสก แต่มีพระในวัดและฆราวาสไม่น้อย ที่เคารพนับถือเจ้าคุณพี่มีเจตนาดีทำขึ้น ได้นำมาขอร้องให้ช่วยใช้พลังปลุกเสก เพื่ออนุชนรุ่นหลังมีไว้เป็นอนุสรณ์ และทั้งจะขายนำเงินไปสร้างโบสถ์ และโรงเรียนเป็นการสร้างกุศล

เมื่อได้ทราบจากเจ้าคุณพี่เช่นนี้แล้ว ก็นึกว่าหากตัวข้าพเจ้าเองเป็นอย่างเจ้าคุณพี่มีเหตุการณ์เช่นนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร ข้าพเจ้าก็นึกไม่ออก เพราะท่านเคยปฏิเสธเรื่องเครื่องลางของขลังเมื่อมีผู้มาขอก่อนแล้ว ว่าท่านไม่มี ของดีอยู่ที่ตัวที่ใจของเราทุกคน แต่นี่ท่านไม่ได้ทำเอง มีผู้ทำมาด้วยความหวังดี เพราะรู้ว่าระยะนี้ท่านเจ้าคุณพี่รู้สึกจะเบื่อสังขาร หากเมื่อท่านทิ้งสังขารจากโลกนี้ไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ ผู้ทำอยากให้มีอนุสรณ์ของท่านอยู่ไว้ในแผ่นดินไทย ทั้งยังมีประโยชน์แก่ชาติ และแก่ผู้ยังไม่บรรลุทางศาสนา อยากได้ไว้เคารพบูชา จึงได้เห็นดีเห็นชอบ พากันสร้างพระให้ท่านใช้กำลังปลุกเสกทั้งชี้แจงให้เหตุผลว่า ยุคนี้บ้านเมืองคับขัน ชาวไทยส่วนมากต้องการกำลังใจเพื่อป้องกันรักษาชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ หากมีสิ่งยึดถือเป็นพลังใจที่จะช่วยชาติได้ทางอ้อม ทั้งจะเป็นเครื่องคุ้มกันให้กำลังเข้มแข็งขึ้น ด้วยเหตุผลเหล่านี้ พระเจ้าคุณนรรตน ฯ จึงได้เกิดขึ้น ถึงแม้ท่านจะจากโลกนี้ไปแล้ว ก็ยังมีอนุสรณ์แทนตัวท่านตลอดไป และจะจำหน่ายนำเงินมาสร้างบุญกุศล สร้างโบสถ์ สร้างโรงเรียน นี่เป็นต้นเหตุที่ข่าวว่า ท่านเจ้าคุณพี่สร้างพระ

บุตรชายคนที่สามของข้าพเจ้าได้ไปหาเจ้าคุณลุง เพื่อขอพระที่ปลุกเสก แต่ท่านบอกว่าไม่ใช่พระของท่าน ถ้าอยากได้ก็ไปซื้อ เขาทำขายไม่ได้ทำแจก ตกลงลูกชายข้าพเจ้าก็ต้องไปซื้อเช่นเดียวกันกับผู้ที่อยากได้ ส่วนข้าพเจ้าตกหนัก เพราะเป็นน้องชายคนเดียวของท่าน พบหน้าคนรู้จักก็มักจะขอแต่พระเจ้าคุณพี่ปลุกเสก และคนส่วนมากนิยม เพราะถือว่าท่านบริสุทธิ์ มีพลังจิตสูง คงจะเป็นพระที่ดีต่อไป ผลที่สุด ข้าพเจ้าก็ต้องลงทุนซื้อเช่นเดียวกัน แต่เพื่อสำหรับไว้แจกเพื่อนที่คอยทวง ข้าพเจ้าคิดว่าการปลุกเสกเจ้าคุณพี่คงไม่ยินดียินร้าย แต่คนส่วนมากคิดว่าเพียงแต่ท่านแตะต้องก็ศักดิ์สิทธิ์ เพราะท่านมีพลังจิตสูง ใจบริสุทธิ์ จึงมีผู้นิยมมาก นับว่าเป็นของขลังในเวลานี้

เมื่อเจ้าคุณพี่เริ่มอาพาธ โดยเป็นเม็ดที่คอ ก็ส่งอาหารมาถวายตามปกติเรื่อยมา วันหนึ่งอาหารส่งมาถวายไม่ฉัน ส่งกลับไป ในตอนเย็นข้าพเจ้าจึงไปวัดทราบว่าเม็ดที่คอแตกเป็นแผล และมีโกศลและคุณหมอไพบูลย์ปฏิบัติอยู่ เจ้าคุณพี่บอกว่า อาหารแห้ง

ที่เคยฉันอยู่เดิม ฉันไม่สะดวก กลืนยาก พี่เลื่อนได้จัดทำอาหารน้ำ ๆ เป็นซุป และอาหารอ่อน ๆ ส่งมาถวาย คุณตริ ฯ ทำถวายมานานแล้ว ให้พี่เขาทำถวายเป็นการฉลองศรัทธาเสียบ้างก็ดี จะอยู่ฉันได้อีกไม่กี่วัน ถ้าจะทำถวายมากให้ทำอาหารอย่างเหลว ๆ ใช้หลอดดูดได้ ข้าพเจ้าก็ยังจัดทำอาหารแบบซุป ถวายไปแทนอาหารเดิม ระยะหลังนี้มีเวลา ๕๐ วันเศษ.

นึกและเขียนมาได้เพียงนี้

ตริ จินตยานนท์

๒๘ พ.ย. ๒๕๑๔

เมื่อจบตอนบันทึกของคุณตริ จินตยานนท์เพียงเท่าที่บันทึกแล้ว ข้าพเจ้ามาคิดดูก็อยากทราบว่า มีผู้ใดที่ได้ไปรู้เห็นเวลาตอนที่ท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ มรณภาพอยากจะได้ความรู้เพิ่มเติมลงในบั้นปลายของเรื่องให้สมบูรณ์เรียบร้อย

ข้าพเจ้าจึงได้ไปนมัสการเรียนถามท่านอาจารย์พระครูบัญญาภรณ์โสภน ที่วัดเทพศิรินทราวาส ก็ได้ทราบว่านายแพทย์ไพบูลย์ บุษปธำรง เป็นนายแพทย์ผู้เดียวที่ท่านยอมให้ทำแผล ได้เข้าไปในกุฏิท่านพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิตกับพระมหาเสริม และคุณโกศล บัทมะสุนทร ในวันที่ท่านมรณภาพ

เมื่อทราบเช่นนั้นข้าพเจ้าอยากทราบจากปากของนายแพทย์ไพบูลย์ และได้ไปที่สำนักแพทย์ไพบูลย์คลินิคซึ่งอยู่ที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ครั้งแรกข้าพเจ้าไปแต่ไม่พบหมอและไม่ทราบว่าเมื่อไหร่หมอจะกลับมา ครั้นจะรอก็ไม่มีเวลา ทั้งไม่แน่ใจว่าจะได้พบหรือไม่

ต่อมาข้าพเจ้าก็ได้ไปที่สำนักงานแพทย์ไพบูลย์คลินิคอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. ก็ได้ทราบว่าหมอจะมาประมาณ ๑๗.๐๐ น. หรืออาจช้าไปบ้าง ข้าพเจ้าจึงตกลงใจต้องรอเวลาพบหมอให้ได้แม้จะต้องคอยนานกว่านั้น

ที่สุดในเย็นวันนั้นข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสได้พบ พ.ต. นายแพทย์ไพบูลย์ บุษปธำรง ตามที่ได้ตั้งใจไว้ เมื่อหมอทราบความตั้งใจที่ข้าพเจ้าขอทราบเรื่องในการมรณภาพของท่านพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ แล้ว หมอก็มีความยินดีและได้กรุณาเล่าแต่เริ่มต้นครั้งแรกว่า เวลานั้นเป็นหมอประจำอยู่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ และคิดอยากบวช จึงได้ถามท่านผู้รู้ดีในการบวชเรียนว่าจะบวชวัดไหน เพื่อเล่าเรียนศึกษาหาความรู้ทางธรรม ฉะนั้นจึงอยากหาอาจารย์ผู้ผึกสอน ให้ความรู้ชี้ทางปฏิบัติที่ถูกต้อง เพราะการบวชเพียงระยะสั้นแต่ต้องการศึกษาธรรมให้มากให้รู้เท่าที่สามารถจะเรียนได้ ตามปกติส่วนมากผู้บวชมักจะนิยมวัดที่รู้จักกับพระดี หรือผู้ใหญ่คุ้นเคยนับถือกับท่านสมภารเจ้าอาวาสวัดนั้น หมอเล่าต่อไปว่า แต่ผมอยากศึกษาเล่าเรียนหลักสัจธรรม จึงอยากหาวัดที่ดีอาจารย์ดีสอนดีเข้าใจดี เมื่อมีผู้ชี้แนะนำว่าควรบวชวัดโน้นวัดนี้เพื่อศึกษาธรรมที่มีชื่อหลายวัด แต่ผมก็ไม่รู้จักพระตามวัดที่มีผู้แนะนำสักวัดเดียว

ต่อมาพลโทสมุท ชาตินันท์ อดีตเจ้ากรมแพทย์ทหารบกได้กรุณาพาผมมาฝากท่านพระครูปัญญาภรณ์โศภน และผมได้บวชอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นพระนวกะภิกษุ และผมเคารพท่านพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ เมื่อทราบถึงประวัติการปฏิบัติธรรมของท่านมีความสะอาดบริสุทธิ์ มีพลังจิตเข้มแข็ง เช้าเย็นลงโบสถ์ท่านไม่เคยขาด ผมก็เข้าไปกราบท่าน ก็ได้รับศีลรับพรจากท่านทุกครั้ง และผมก็เคารพบูชาท่านด้วยจิตใจเลื่อมใส ผมสังเกตว่าท่านเป็นเม็ดริมคอข้างซ้ายจึงคิดสงสัยว่าคงเป็นเนื้อร้าย แต่ท่านไม่ยอมให้แตะต้อง ไม่ยอมให้รักษา ท่านพูดว่าเมื่อเป็นเองก็หายเอง เม็ดนั้นก็ค่อยโตใหญ่ขึ้น พอกลางปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ผีก็แตก ผมรู้ว่าท่านไม่ยอมให้รักษาและให้ทำแผล ท่านกลัวว่าจะไปทำลายเชื้อบัคเตรีก็จะเป็นบาป ผมจึงถวายยาเหลืองให้ท่านแต่ท่านไม่ยอมรับ ผมต้องอธิบายเรียนให้ท่านทราบว่า ยานี้ไม่ได้ฆ่าเชื้อไม่ได้รักษาให้หาย เพียงแต่ทำให้ทุเลาความเวทนาเท่านั้น ผมได้พยายามอธิบายให้ท่านทราบถึง ๓ ครั้ง ท่านจึงรับยาเหลืองไว้ สังเกตดูว่าหากเราพยายามขอร้องท่านจะขอทำแผลให้ท่าน และได้อ้อนวอนท่านครั้งที่ ๓ โดยเรียนให้ท่านทราบว่า การทำแผลก็ไม่ได้ทำให้หาย เพียงแต่บันเทาความเวทนา และความสังเวชลงเท่านั้น

ท่านก็ยอม ผมได้พบก้อนเนื้อเท่าปลายหัวไม้ขีดไฟหลุดออกมาตามขอบริม ๆ ในระหว่างที่ถวายการทำแผลให้ท่าน ผมได้นำมาให้นายแพทย์ภิญโญ ศิริยพันธ์ ที่สถาบันพยาธิทหารบก ปรากฏว่าเป็นโรคเนื้อร้าย SQUAMOUS CELL CARCINOMA ก่อนที่จะทำแผลผมได้พบกับคุณจำเนียร ปุ้ทมะสุนทร หลานสะใภ้ท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า บอกผมว่าเวลานี้แผลที่คอพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ ใหญ่ขึ้น เย็นวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ผมรีบไปคอยท่านที่จะลงโบสถ์สวดมนต์เสร็จแล้ว ผมจึงได้ขอทำแผลเพราะรู้สึกจะเป็นเนื้อร้าย ครั้งจะบอกตรง ๆ ว่าเป็นมะเร็ง ก็กลัวพระเณรอุบาสกอุบาสิกาและท่านที่เคารพจะพากันตื่นตกใจ

ท่านได้พูดกับผมว่า อาตมาให้หมอทำเป็นขวัญมือเป็นคนแรกและให้ทำเป็นคนสุดท้าย จะไม่ให้ใครได้ทำอีก พูดเสร็จท่านก็เอนกายลงกับอาสนสงฆ์ วันนั้นผมได้เห็นแผลที่คอท่านนั้น หากเป็นบุคคลธรรมดาสามัญแล้วจะเจ็บปวดสาหัสไม่สามารถจะทนได้ ที่จะไม่ร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวดอย่างแสนทารุณ และต้องล้มหมอนนอนเสื่อ สังขารไม่สามารถจะทนเดินไปไหนได้ แต่ท่านก็ยังมีอาการปกติเหมือนเป็นธรรมดาคล้ายว่าไม่มีความรู้สึกทรมานในการเจ็บปวดครั้งนี้ เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ที่ผมได้เห็นได้พบมา เมื่อผมถาม ท่านก็บอกว่าไม่รู้สึกเจ็บปวดเฉย ๆ เพียงรู้ว่าเป็นเหมือนมีก้อนอะไรมาติดอยู่

เมื่อทำแผลให้ท่านเสร็จเรียบร้อย ท่านก็สวดมนต์อุทิศแผ่ส่วนกุศลถวายแก่พระมหากษัตริย์ในวงศ์จักรีทุกพระองค์ เสร็จแล้วท่านก็ยังนั่งพูดกับผู้ที่ยังไม่กลับมีทั้งพระและฆราวาสยังอยู่ในโบสถ์ ท่านยังพูดกับผมว่า "หมอ อันความตายและการพลัดพรากจากกันนั้นเป็นธรรมดา และเป็นไปตามธรรมชาติเขาตายกัน นับแต่ครั้งปู่ย่าตายายแต่โบราณกาลตลอดมา ถ้าเราพิจารณาให้ดีก็จะรู้ว่า การตายไม่ใช่เป็นสิ่งที่น่าสยดสยองอย่างคนส่วนมากคิด คนเราเกิดมาก็ต้องมีสังขารเป็นที่อาศัย สังขารก็มีเวลาอยู่อย่างจำกัด ย่อมจะมีเสื่อมมีทรุดโทรมเป็นไปตามกาลเวลา ความตายไม่ได้เป็นสิ่งที่หายไปไหน หากเป็นเพียงเปลี่ยนจากภพหนึ่งไปเกิดอีกภพหนึ่ง อุปมาเหมือนหมอกับอาตมาซึ่งอยู่ในเวลาปัจจุบันเดี๋ยวนี้กำลังสนทนา เวลาก็ดับผ่านไปทุกวินาทีทุกชั่วโมง และหมอได้ทำ

แผลให้อาตมา ประเดี๋ยวหมอก็จะต้องกลับไปบ้านและอาตมาก็กลับไปกุฏิ และทุกคนก็ได้พากันกลับไปที่อยู่ของตน

นี่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เราต้องจากกัน เราได้พลัดพรากกันแต่เรายังมีชีวิตมีสังขารร่างกาย เมื่อเราไปแล้ว แต่ที่นี่ที่เราได้มาร่วมสนทนาก็จะว่างเปล่าไม่มีหมอไม่มีอาตมาและไม่มีใคร เพราะต่างแยกกันไป รู้ว่าเรายังมีชีวิตอยู่ทุกคน อาตมาก็อยู่ที่กุฏิหลังจากที่ได้นั่งสนทนากัน แต่เวลานั้นก็ได้ผ่านดับไปตามโมงยาม เวลาไม่กลับมาอีก เป็นอดีต หมอก็เช่นเดียวกันก็ต้องนึกว่าวันนี้ได้ไปทำแผลให้อาตมา และได้สนทนากันในโบสถ์ที่วัดเทพศิรินทราวาส แต่เวลานั้นได้ผ่านไปเป็นอดีต ไม่กลับมาใหม่ เราก็มีแต่ความทรงจำเหลือไว้เท่านั้นแต่เราก็คิดถึงกันได้ทางใจ การตายก็เหมือนกันเป็นการจากไปไม่ได้สูญไปไหนยังคงอยู่ หากแต่เปลี่ยนจากสภาวะปัจจุบันนี้ไปอยู่อีกสภาวะหนึ่งซึ่งยากที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ๆ และเราก็ยังสามารถระลึกถึงกันได้ อย่าเข้าใจว่าสูญสิ้นไป ความตายความเกิดนั้นมีอยู่ตลอดเวลา”

ผมได้พิจารณาดูแล้ว คำพูดของท่านนั้นรู้สึกว่าท่านกำลังจะเบื่อสังขารที่จะอยู่ต่อไป

ต่อมาได้ทราบตอนเช้าวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔ หลานของท่านได้นำอาหารมาส่งเวลา ๘.๐๐ น. ได้เห็นท่านยืนอยู่บนกุฏิตรงหน้าต่างและโบกมือแล้วท่านสั่งว่า ให้เอาอาหารนั้นให้เอากลับไปเถิดวันนี้ท่านไม่ฉันอาหาร และสั่งให้ช่วยบอกพระที่อยู่ใกล้กุฏิของท่านว่า วันนี้ท่านจะไม่ลงโบสถ์ การไม่ลงโบสถ์ของท่านนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ทำให้พระเณรและประชาชนที่เลื่อมใสเคารพนับถือบูชาท่านด้วยจิตศรัทธาพากันวิตกไม่สบายใจ

และเมื่อตอนเย็นท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ ท่านก็ยังไม่ลงโบสถ์ พระเณรและประชาชนต่างก็เป็นทุกข์ร้อนเพราะท่านเคยบอกว่า ถ้าท่านขาดทำวัตรเมื่อใดก็หมายถึงอาตมาสิ้นลมเมื่อนั้น ฉะนั้นเย็นวันศุกร์ที่ ๘ มกราคม ๒๕๑๔ ก็มีผู้วิตกเป็นห่วงท่านมาก เวลานั้นมีผมที่ไปเยี่ยมท่านอยู่ด้วยและเป็นหมอคนเดียวที่ท่านเคยกล่าวย้ำถึง ๓ ครั้งว่าหมอคนเดียวที่จะทำแผลให้อาตมาเป็นคนแรกและคนสุดท้าย ยังตังก้องอยู่ในหูไม่รู้ลืม

ทำให้ผมรู้สึกวิตก ยิ่งเป็นโรคเนื้อร้ายหรือมะเร็งแล้วก็ไม่มีเว้นว่าคนดีคนชั่ว ฉะนั้นผมกับคุณโกศล บัทมะสุนทร หลานชายท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ และพระมหาเสริม ซึ่งพระมหาเสริมท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ สั่งให้เข้ากุฏิได้ถ้ามีอะไรผิดปกติ สำหรับผมในฐานะเป็นหมอเคยทำแผลให้ท่าน ส่วนพระเณรและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายก็ยังออยู่ที่หน้ากุฏิ คอยฟังข่าวอาการของท่านด้วยความเป็นห่วงและร้อนใจเพราะท่านห้ามผู้อื่นเข้าทุกคนก็เคารพคำสั่งของท่านไม่ละเมิด

พระมหาเสริมเมื่อเข้าไปแล้ว ในกุฏิของท่านไม่มีไฟใช้นอกจากจุดเทียนส่องท่านมหาเสริมต้องใช้ไฟฉายส่องทาง ท่านมหาก็เบิดมุ้งของท่านเข้าไปดูนึกว่าท่านคงหลับ ก็เห็นท่านจำวัดในท่าปกติหงายมือคงจะพนมอยู่เหนืออกก่อนหมดลม เมื่อพิจารณามหาเสริมสะดุ้งตกใจ เวลาผ่านไปสักครู่ท่านก็ตั้งสติได้ มาตามให้ผมเข้าไปในกุฏิเป็นคนที่ ๒ ติดตามด้วยคุณโกศล เมื่อผมได้เข้าไปตรวจดูก็รู้ว่าท่านสิ้นลมไปนานแล้ว เพราะมือที่พนมอยู่ตกห่างจากตัวแต่ก็ยังมีท่าพนมมือ เราต่างก็หันหน้ามามองดูตากันว่าเราจะทำอย่างไรดี แล้วก็ตกลงกันว่าเราจะต้องปิดเป็นความลับไว้ก่อนอย่าเพิ่งเบิดเผยให้ผู้อื่นทราบ เรารู้กันแต่เพียง ๓ คนและควรปิดคุณจำเนียรไม่ให้รู้ในเรื่องนี้ เพราะว่าผู้หญิงหากรู้เรื่องอย่างนี้แล้ว คงเสียอกเสียใจปิดความลับไม่อยู่เรื่องก็จะแตก ความตั้งใจที่จะปิดเป็นความลับก็จะเสียหมด การที่เราตกลงใจปิดไว้เป็นความลับก่อนเหตุผลก็คือในรุ่งขึ้นที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔ พวกสานุศิษย์ของท่านพระครูอุดมคุณาทร มีมุทิตาจิตจัดงานฉลองแสดงความยินดีที่ท่านอาจารย์พระครูอุดมคุณาทร ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระอุดมสารโสภณ ฉะนั้นหากท่านเจ้าคุณอุดมสารโสภณทราบเรื่องการมรณภาพของพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ แล้ว ท่านคงไม่ยอมให้พวกศิษย์มีการฉลองเด็ดขาด เพราะท่านเจ้าคุณอุดม ฯ ท่านเคารพนับถือพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ มาก ทั้งถือว่าพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ มีพระคุณกับท่านมากมาย งานที่ลูกศิษย์ลูกหาเตรียมการลงทุนลงแรงไว้อย่างใหญ่โตก็จะต้องเลิกล้ม เสียพิธีและเสียน้ำใจแทนที่จะแสดงความยินดี

เมื่อคิดแล้วว่า ถึงเวลาจำเป็นที่จะยอมให้ข่าวนี้แพร่ออกไปก่อนงานฉลองไม่ได้ ผมจะต้องแสดงละคอนฉากพิเศษ ซึ่งเราทั้งสามจะต้องร่วมใจกัน แต่คิดว่าท่านมหาเสริมท่านเป็นสงฆ์ท่านไม่ต้องร่วมแสดงเพียงแต่ไม่ต้องพูด ผมรับบทแทนทุกอย่าง แต่การแสดงครั้งนี้เพื่อยังประโยชน์ส่วนรวม เมื่อเราตกลงกันแล้ว ผมก็ต้องเป็นตัวเอก ในฐานะผมเป็นแพทย์จะต้องแสดงกิริยาท่าทางให้แนบเนียน เพื่อมิให้พระเณรและผู้ที่เคารพทั้งชายหญิงที่กำลังออดอยฟังข่าวอย่างร้อนรนที่หน้ากุฏิ ซึ่งต่างก็มีความรู้สึกไปต่าง ๆ การแสดงของผมครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตที่คำพูดและกิริยาท่าทางกับจิตใจไม่ตรงกัน แต่ก็ต้องแสดงด้วยความจำเป็น เมื่อผมได้แง้มประตูค่อย ๆ เดินออกมาเป็นคนแรก ทั้งพระทั้งเณรและพวกสัปบุรุษและสีกากำลังกระหายที่จะรอฟังข่าวรายงานของผมถึงอาการท่านเจ้าคุณ ฯ จะเป็นอย่างใด

เมื่อผมเดินออกมาก็ต้องแสดงกิริยาและสีหน้ายิ้มย่องแสดงในปฏิกิริยา เพื่อแสดงให้ทราบว่าไม่มีอะไรน่าวิตกทุกข์ร้อน เมื่อเห็นกิริยาท่าทางของผมแล้วก็มีเสียงถามถึงอาการ ผมก็บอกไปว่า หายเป็นห่วงได้ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไปเลย ผมทำแผลให้ท่านแล้ว ท่านต้องการพักผ่อนอีกวันก่อน ขออย่าให้ทุกคนรบกวนท่านโดยทำเสียงดัง ความจริงก็มีหลายท่านเป็นห่วงเพราะท่านไม่ได้ฉันอาหาร แต่การอดอาหารสำหรับท่านเจ้าคุณนร ฯ นั้นเกือบจะเป็นของธรรมดาผิดแต่ที่ท่านไม่ลงโบสถ์เช้าเย็นเท่านั้น ฉะนั้นการที่จะพูดเพื่อให้เข้าใจจึงไม่ยากนัก เพียงบอกว่าพรุ่งนี้เช้าก็จะไม่ให้ลงโบสถ์ เย็นก็พอจะทราบว่าท่านลงโบสถ์ได้หรือไม่ คำพูดพร้อมด้วยหน้าตายิ้มแย้มไม่มีอะไรแฝงไว้ให้สงสัย น้ำหนักคำพูดของผมผู้เป็นหมอทำให้ทุกท่านที่อยู่ที่นั้นต่างก็โล่งใจ คลายวิตกกังวลเชื่ออย่างสนิทสนม ตลอดทั้งท่านเจ้าคุณอุดมสารโสภณก็ไม่ได้สงสัย เมื่อผมได้พูดและบอกตามบทละคอนที่แสดงด้วยความจำเป็นแล้ว ผมก็ออกมาขึ้นรถกลับบ้านแสดงให้เห็นว่าผมไม่มีอะไรเป็นห่วง หน้าตายิ้มแย้ม ผู้คอยฟังข่าวอาการของท่านก็ทยอยกันกลับ คลายความเป็นห่วงลงบ้าง นับว่าละคอนที่ผมแสดงฉากนั้นด้วยความไม่สบายใจแต่ก็สำเร็จเรียบร้อย ทำให้ทุกคนเชื่อได้

เมื่อผมขับรถออกมาแล้วก็นึกคิดและละอายใจที่จำเป็นต้องปิดบังความจริงไว้ ผมไม่ได้กลับบ้านอย่างผมแสดง ผมพยายามขับรถวกเวียนถ่วงเวลาจนเกือบเที่ยงคืน แล้วผมก็วกกลับมาที่วัด จอดรถไว้ห่างไกล เป็นเวลาเงียบสงัด ผู้คนในวัดหลับนอนกันแทบหมดแล้ว ผมต้องคอยแอบไปหาท่านเจ้าคุณใหญ่ท่านเจ้าอาวาสและท่านพระครูบัญญาภรณ์โสภณ ได้แจ้งให้ท่านทราบเหตุผลว่าผมได้ปิดบังเรื่องของเจ้าคุณนรรัตน ฯ ท่านได้มรณภาพแล้ว

ท่านเจ้าคุณใหญ่พึ่งด้วยความสงบและเห็นใจที่ต้องทำเช่นนั้น เพื่อให้งานฉลองท่านเจ้าคุณอุดมสารโสภณผ่านไปก่อน เพราะพวกลูกศิษย์ต่างกำลังชื่นชมยินดีเมื่อรุ่งขึ้นงานเริ่มแต่เช้าถึงเวลาบ่าย งานฉลองท่านเจ้าคุณอุดม ฯ ผ่านไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงคิดว่าถึงเวลาแจ้งข่าวการมรณภาพของท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ ให้ทราบ แล้วต่างก็ได้แพร่ออกมาภายนอกในบ่ายวันเสาร์ที่ ๙ นั่นเอง

ความจริงท่านมหาเสริมกับผมไปเห็นท่านนอนหงายอยู่ในท่าสงบ ผมได้พิจารณาดูสิ่งแวดล้อมและเหตุผลแล้ว เห็นร่างของท่านอยู่บนเสื่อมีผ้าห่ม เอามุ้งลงและมีไม้ทับไว้ทุกด้านเป็นระเบียบเรียบร้อย เหมือนท่านจะรู้ล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้วตอนเช้า ๘.๐๐ น. ท่านยังยืนที่หน้าต่าง บอกกับหลานผู้ส่งอาหารว่า วันนี้งดฉันให้เอากลับไป ทั้งท่านยังให้ช่วยบอกพระที่อยู่ใกล้เคียงให้บอกว่า วันนี้ท่านงดไม่ลงโบสถ์ ท่านคงมรณภาพหลังจาก ๘.๐๐ น. แล้ว

ข่าวลือกันต่อแพร่ออกมาจากผู้ไม่รู้ไม่เห็นได้แต่เดาผิด ๆ ว่าท่านมรณะภาพในห้องน้ำ ทั้งยังบอกว่าพระมหาเสริมกับผมได้พรางเรื่องไว้ โดยจัดแจงช่วยกันยกร่างที่หมดลมของท่านขึ้นไปชั้นบน เรื่องนี้ไม่เป็นความจริง พระมหาเสริมกับผมไม่ได้เคลื่อนไหวร่างของท่านเลย ผมขอรับรองด้วยความสัตย์จริง คนที่ไม่ได้เห็นมักจะเดาผิด ๆ ทำให้คนเข้าใจผิด ถ้าไปได้เห็นภายในกุฏิของท่านแล้วคงจะไม่พูดเช่นนั้น ผมขอพูดด้วยเกียรติลูกผู้ชาย เราไม่ได้ยกร่างของท่านเคลื่อนที่ไปไหนเลย ในกุฏิไม่มีไฟฟ้าใช้ มีแต่เทียน เวลานั้นประมาณ ๑ ทุ่ม แม้จะเดินตัวเปล่าก็แทบจะคลำกันแล้วดีไม่ดีหกล้ม นี่แหละครับมีคนมักจะกุข่าวให้เข้าใจผิด ไม่นึกถึงความเสียหายจะเกิดขึ้น

ข้าพเจ้าฟังหมอเล่าแล้วพิจารณาดูก็เห็นใจจึงบอกว่า "ผมเชื่อที่หมอพูดนั้นเป็นความจริง เพราะคนพูดเขาไม่ได้เห็น คนที่เห็นเขาคงไม่พูด ผมเชื่อเพราะเหตุผลของหมออย่างหนึ่ง และอีกอย่างที่ผมแน่ใจว่าท่านเป็นพระปฏิบัติธรรมบรรลุชั้นสูง ท่านรู้เวลา ท่านมาถอดกลอนไว้ล่วงหน้าก่อน ซึ่งตามปกติท่านจะใส่กลอน แสดงว่าท่านได้เตรียมพร้อมจะสละร่างไป ท่านเป็นผู้ที่ไม่ประมาทมีสติย่อมจะไม่มรณภาพในห้องน้ำแน่นอน ฉะนั้นผมจึงคิดว่า คนที่พูดไม่เห็น คนที่เห็นไม่พูด หากผู้ฟังแล้วคิดพิจารณาด้วยสติปัญญาหาเหตุผลด้วยตนเองแล้วไม่มีใครเชื่อ หากผู้ฟังแล้วไม่คิดมักเป็นคนเชื่อง่ายก็คงมี เป็นเรื่องธรรมดาของแต่ละบุคคลและส่วนมากในยุคปัจจุบัน ความจริงย่อมหนีความจริงไม่พ้น

ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณ พ.ต. นายแพทย์ไพบูลย์ บุษปธำรง ที่ได้ให้ความรู้ที่ยังมีผู้สนใจอยากรู้อีกมาก นอกจากนั้นยังได้ทราบว่า ท่านพระภิกษุพระยานรรัตน ฯ ท่านได้อุทิศแผ่ส่วนกุศลถวายแก่พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ และได้สวดมนต์แผ่ส่วนกุศลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมทั้งพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบันนี้ และพระญาติพระบรมวงศ์ษาผู้ใหญ่ทุกพระองค์ ตลอดทั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าทุกพระองค์ด้วยสพสิทธิคาถา ภายหลังที่ทำแผลให้ท่านเสร็จแล้วทุกคืน นับว่าเป็นพระภิกษุที่หาได้ยากในยุคปัจจุบันนี้

มีหลายท่านทราบว่า ข้าพเจ้าจะเกี่ยวข้องกับการเขียนประวัติของท่าน "ธมฺมวิตกฺโก" จึงถามข้าพเจ้าว่า "จริงไหมเขาลือว่าท่านบรรลุชั้นพระอรหันต์" ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วก็งงเพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เกินความสามารถความรู้ที่ข้าพเจ้าจะตอบได้ ก็ได้แต่เปรียบให้ท่านฟังว่า ข้าพเจ้ามีความรู้เพียงชั้น ก.ข. ถ้าจะให้ตอบความรู้ชั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยแล้วข้าพเจ้าก็ไม่มีทางจะตอบได้ เรียนไม่ถึง แต่ก็ได้ยินท่านผู้มีความรู้ทางธรรมสูงท่านพูดเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่กล้าเดาว่าจะผิดหรือถูก

แต่ข้าพเจ้าแน่ใจว่าเมื่อยังมีพุทธศาสนา มีพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ตราบใด ตราบนั้นแผ่นดินจะไม่ว่างเว้นพระอรหันต์ แต่เราไม่สามารถจะรู้จะทราบได้ว่าองค์ใดท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วเท่านั้น

ข้าพเจ้ามิได้เขียนในเรื่องเกี่ยวกับอภินิหารและเรื่องกายทิพย์อย่างที่ข่าวเล่าลือกันมามากมาย เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ เมื่อท่านได้รับและได้อ่านหนังสือเล่มนี้ก็คงจะทราบแล้วว่า บัดนี้สังขารของท่าน พระธมฺมวิตกฺโก กำลังหรือได้แปลงสภาพเป็นเถ้าถ่านอัฐิไปหมดแล้ว โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนารถเสด็จทรงพระราชทานเพลิง เป็นอันเสร็จเรียบร้อย เหลือไว้แต่ความดีที่ท่านได้ปฏิบัติเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ให้เราท่านระลึกถึงตลอดไป

ส่วนอัฐิของท่าน พวกเจ้าภาพได้ตกลงกันจะรวบรวมทั้งหมดบรรจุไว้ในเจดีย์ทองแดงรูปทรงพระปฐมเจดีย์ซึ่งสร้างไว้ที่วัดเทพศิรินทราวาส เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป นับว่าชาติไทยและชาวพุทธทั้งหลายได้สูญเสียพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและสูงด้วยความกตัญญู ซึ่งพวกเราไม่สามารถจะลืมท่านได้ตลอดกาล

โอวาท

ของ

ท่าน พระธมฺมวิตกฺโก

(เจ้าคุณนรรัตนราชมานิตย์)

วัดเทพศิรินทราวาส

๑. "PERSONAL MAGNET"

เรื่องที่มีคนเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจนั้น เป็นเพราะ คุณธรรมความดีของ ตนเอง หลายประการด้วยกัน เป็นต้นว่า วิริยะ อุตสาหะ บากบั่น เข้มแข็งแรงกล้า และ จิตใจเมตตากรุณาไม่เย่อหยิ่งจองหอง เป็นเหตุให้ผู้ที่แวดล้อมอยู่เกิดความเมตตากรุณารักใคร่เห็นอกเห็นใจ คิดที่จะช่วยเหลือ

คนซึ่งมี กิริยามารยาทอ่อนโยน สุภาพนิ่มนวล ย่อมเป็นที่เสน่หารักใคร่ของคนที่ได้พบเห็นและพยายามที่จะช่วยเหลือ นี่เป็น Personal Magnet คือเสน่ห์ในตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้น จงพยายามรักษาคุณสมบัติดังกล่าวนี้ไว้ จะเป็นเครื่องช่วยตัวเองให้บรรลุความสำเร็จสมประสงค์ทุกประการ ทุกกาลเวลา ทั้งปัจจุบันและอนาคต

๒. เมตตา

อย่ากลัว จงรักษาตัวให้บริสุทธิ์ ไม่มีอะไรทำอันตรายได้

จงจำไว้ว่า ถ้าปรารถนาความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น ก็ควรส่งกระแสใจที่ประกอบด้วยความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจไปยังท่านเหล่านั้น แล้วก็จะได้รับความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจจากท่านเหล่านั้นเช่นเดียวกัน นี่เป็นกฎของจิตตานุภาพ แล้วความสำเร็จทั้งหลายที่ปรารถนา ก็จะบังเกิดแก่ตนสมประสงค์ทุกประการเป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย.

๓. สบายใจ

คำว่า "ไม่สบายใจ" อย่าใช้ และอย่าให้มีขึ้นในใจต่อไป **Let it go, and get it out!** ก่อนมันจะเกิด ต้อง **Let it go!** ปล่อยให้มันผ่านไปอย่ารับเอาความไม่สบายใจไว้ ถ้าเผลอไปมันแอบเข้ามาอยู่ในใจได้ พอมีสติรู้สึกตัวว่าความไม่สบายใจเข้ามาแอบอยู่ในใจ ต้อง **Get it out!** ขับมันออกไปทันที อย่าเลี้ยงเอาความไม่สบายใจไว้ในใจ มันจะเคยตัว ทีหลังจะเป็นคนอ่อนแอออดแอด ทำอะไรผิดพลาดนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ไม่สบายใจเคยตัว เพราะความไม่สบายใจนี้แหละเป็นศัตรู เป็นมาร ทำให้ใจไม่สงบ ประสาทสมองไม่ปกติ เป็นเหตุให้ร่างกายผิดปกติ พลอยไม่สงบไม่สบายด้วย ทำให้สมองทึบไม่ปลอดโปร่ง เป็น **habit** ความเคยชินที่ไม่ดี เป็นอุปสรรคกีดกั้นขัดขวางสติปัญญาไม่ให้ปลอดโปร่งแจ่มใส ต้องฝึกหัดแก้ไขปรับปรุงจิตใจเสียใหม่ทั้งก่อนที่จะทำอะไรหรือกำลังกระทำอยู่ และเมื่อเวลากระทำเสร็จแล้ว ต้องหัดให้จิตใจแช่มชื่นรื่นเริง เกิดปีติปราโมทย์เป็นสุขสบายอยู่เสมอ เป็นเหตุให้เกิดกำลังกายกำลังใจ **Enjoy living** มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบาน สมองจึงจะเบิกบาน จะศึกษาเล่าเรียนก็เข้าใจจำได้ง่าย เหมือนดอกไม้ที่แย้มเบิกบานต้อนรับหยาดน้ำค้าง และอากาศอันบริสุทธิ์ฉะนั้น.

๔. สันติสุข

พระพุทธเจ้าสนนว่า "นตฺถิ สนฺติปรำ สุขำ"

"สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

หมายความว่า ความสุขอื่นมี เช่นความสุขในการดูละคร ดูหนัง ในการเข้าสังคม Social ในการมีคู่รักคู่ครอง หรือในการมีลาภยศ ได้รับความสุข สรรเสริญ และได้รับความสุขจากสิ่งเหล่านี้ ก็สุขจริง

แต่ว่า สุขเหล่านี้มีทุกข์ซ้อนอยู่ทุกอย่าง ต้องคอยแก้ไขปรับปรุงกันอยู่เสมอ

ไม่เหมือนกับความสุขที่เกิดจากสันติความสงบ ซึ่งเป็นความสุขที่เยือกเย็นและไม่ซ้อนด้วยความทุกข์ และไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงตกแต่งมาก

เป็นความสุขที่ทำได้ง่าย ๆ

เกิดกับกายใจของเรานี่เอง

อยู่ในที่เงียบ ๆ คนเดียว ก็ทำได้ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมสังคมก็ทำได้ ถ้าเรารู้จักแยก **ใจ** หาสันติสุข กายนี้ก็เพียงสักแต่ว่าอยู่ในที่ระคนด้วยความยุ่ง สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไม่ยุ่งมาถึง **ใจ**

แม้เวลาเจ็บหนัก มีทุกขเวทนาปวดร้าวไปทั่วกาย แต่เรารู้จักทำ **ใจ** ให้เป็นสันติสุขได้ ความเจ็บนั้นก็ไม่สามารถจะทำให้ **ใจ** เดือดร้อนตามไปด้วย

เมื่อ **ใจ** สงบแล้ว กลับจะทำให้กายนั้นสงบ หายทุกขเวทนาได้ด้วย

และประสบสันติสุข ซึ่งไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่าสันติสุขนั้น พระพุทธเจ้าสอนให้ฝึกเป็น ๓ ทาง คือ

๑. สอนให้สงบกาย วาจา ด้วย **ศีล** ไม่ทำโทษทุจริตอย่างหยาบที่เกิดทางกาย วาจา เป็นเหตุให้เกิดสันติสุขทางกาย วาจา เป็นประการต้น

๒. สอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางใจด้วย **สมาธิ** หัดใจไม่ให้คิดถึงเรื่องความกำหนัด

ความโกรธ

ความโลภ

ความหลง

ความกลัว

ความฟุ้งซ่านรำคาญ

ความลังเลใจ ทำให้ใจไม่เด็ดเดี่ยว ไม่เด็ดขาด เมื่อละสิ่งเหล่านี้ได้ เป็นเหตุให้ใจสงบ เป็นสันติสุขทางจิตใจอีกประการหนึ่ง

๓. ทรงสอนให้ฝึกหัดให้เกิดสันติสุขทางทิฏฐิ ความเห็นด้วย **ปัญญา** พิจารณาให้เห็นว่า

สรรพสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน เป็น อนิจจัง ไม่เที่ยง คงทนอยู่ไม่ได้ ต้องเสื่อมสิ้นแปรปรวน ดับไป เรียกว่าเป็น ทุกข์

ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา อ้อนวอน ขอร้อง เร่งรัด ให้เป็นไปตามความประสงค์ ท่านเรียกว่า อนัตตา

เมื่อเรารู้เห็นความเป็นจริงเช่นนี้ จะทำให้จิตใจของเราเข้มแข็งมั่นคง เด็ดเดี่ยว ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์ทั้งหลาย

เพราะรู้เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นมันไม่แน่นอน
มันคงอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสิ้นดับไป
ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาฝ่าฝืนของเรา
อย่าไปเร่งรัดให้เสียกำลังใจ
คงรักษาใจให้เป็นอิสระมั่นคงอยู่เสมอ
ไม่หวั่นไหวไปตามเหตุการณ์เหล่านั้น
เป็นเหตุให้ใจตั้งอยู่ในสันติสุข

เป็นอิสระ เกิดอำนาจทางจิต Mind Power ที่จะใช้ทำกรณียะ อันเป็นหน้าที่ของตนได้สำเร็จสมประสงค์

"นตฺถิ สนฺติปรं สุขं
สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี"

It needs a Peaceful Mind to support a Peaceful Body, and it needs a Peaceful Body to support a Peaceful Mind, and it needs Both Peaceful Body and Mind to attain all success that which you wish.

๕. ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือไม่ทำอะไรเลย

"DO NO WRONG IS DO NOTHING"

จงระลึกถึงคติพจน์ ว่า "Do no wrong is do nothing!" "ทำอะไรไม่ผิดเลย ก็คือ ไม่ทำอะไรเลย!"

ความผิดนี่แหละ เป็นครูอย่างดี ควรจะรู้สึกบุญคุณของตัวเอง ที่ทำอะไรผิดพลาดและควรสบายใจที่ได้พบกับอาจารย์ผู้วิเศษ คือความผิดจะได้ตรงกับคำว่า "เจ็บแล้วต้องจำ!" ตัวทำเอง ผิดเอง นี่แหละเป็นอาจารย์ผู้วิเศษ เป็น Good example ตัวอย่างที่ดี เพื่อจะได้จดจำไว้สังวรระวังไม่ให้ผิดต่อไป แล้วตั้งต้นใหม่ด้วยความไม่เลินเล่อเผลอประมาท อดีตที่ผิดไปแล้วก็ผ่านพ้นล่วงเลยไปแล้ว แต่อาจารย์ผู้วิเศษยังคงอยู่คอยกระซิบเตือนใจอยู่เสมอทุกขณะ ว่า "ระวัง! อย่าประมาทนะ! อย่าให้ผิดพลาดเช่นนั้นอีกนะ!"

ผิดหนึ่งพึงจดไว้ ในสมอง
เร่งระวังผิดสอง ภายหน้า
สามผิดเร่งคิดตรอง จงหนัก เพื่อนเอย
ถึงสี่ถึงห้า หกซ้ำอภัยไฉน!

จงสังเกตพิจารณาดูให้ดีเถิด จะเห็นได้ว่า นักค้นคว้าวิทยาศาสตร์ทางโลกก็ดี และท่านผู้วิเศษที่เป็นศาสดาจารย์ในทางธรรมทั้งหลายก็ดี ล้วนแต่ผ่านพ้นอุปสรรคความผิดพลาดนับครั้งไม่ถ้วนมาแล้วด้วยกันทุกท่าน

๖. สติสัมปชัญญะ

(ความระลึกได้ และความรู้ตัว)

ที่จะทำอะไรไม่ผิดนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่สติ ถ้ามีสติคุ้มครองกายวาจาใจอยู่ทุกขณะ จะทำอะไรไม่ผิดพลาดเลย ที่ผิดพลาดเพราะขาดสติ คือ เผลอ เหม่อ เลินเล่อ ประมาท ระเริง หลงลืม จึงผิดพลาด จงนึกถึงคติพจน์ว่า "กุมสติต่างโล่บ้อง อาจแกล้วกลางสนาม"

ธรรมดาชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์และสัตว์ ตลอดทั้งพืชพันธุ์พฤกษาชาติ เป็นอยู่ได้ด้วยการต่อสู้ตรงกับคำว่า "Life is fighting" "ชีวิตคือการต่อสู้" เมื่อต่อสู้ไม่ไหวขณะใดก็ต้องถึงที่สุดแห่งชีวิต คือ death ความตาย เพราะฉะนั้นยังมีสติอยู่ตราบใด ถึงตายก็ตายแต่กาย เช่นกับชีวิตของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านมี

สติไพบูลย์อยู่ทุกขณะจิต ท่านจึงทำอะไรไม่ผิดและถึงซึ่งอมตธรรม คือธรรมที่ไม่ตาย ตรงกับคำว่า immortal จึงเรียกว่า ปรินิพพาน คือนามรูปสังขารร่างกายที่เรียกว่า เบญจขันธ์ ขันธ์ ๕ คือ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** แตกดับไปเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ควรผึกฝนสติ (ความระลึกก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด) สัมปชัญญะ (รู้ตัวอยู่ทุกขณะที่กำลังทำอยู่ พูดอยู่ คิดอยู่) เมื่อทำเสร็จแล้วก็มีสติตรวจตราพิจารณาดูว่าบกพร่องอย่างไร หรือเรียบร้อยบริบูรณ์ดี ถ้าบกพร่องก็รีบแก้ไขเพื่อให้สมบูรณ์ต่อไป ถ้าเรียบร้อยดีอยู่แล้ว ก็พยายามให้เรียบร้อยดียิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงที่สุด.

๗. อานุภาพของไตรสิกขา

คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา

ด้วยอานุภาพของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานี้แล จึงชนะข้าศึก คือ กิเลสอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดได้!

๑. ชนะความหยาบคาย ซึ่งเป็นกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงทางกายวาจาได้ ด้วยศีล!

ชนะความยินดียินร้าย หลงรัก หลงชัง ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลางที่เกิดในใจได้ ด้วยสมาธิ!

ชนะความเข้าใจ รู้ผิด เห็นผิด จากความเป็นจริงของสังขาร ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดได้ ด้วยปัญญา!

๒. ผู้ใดศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญานี้โดยพร้อมมูล บริบูรณ์ สมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นจึงเป็นผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้เป็นแน่นอน ไม่ต้องสงสัยเลย!

เพราะฉะนั้น จึงควรสนใจ เอาใจใส่ ตั้งใจศึกษา และปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ทุกเมื่อเทอญ.

๘. ดอกมะลิ

ดอกมะลิ เป็นดอกไม้ที่ถูกรับรองแล้วว่าเป็นดอกไม้ที่หอมเย็นชื่นใจที่สุดและขาวบริสุทธิ์ในบรรดาดอกไม้ทั้งหลาย

ชีวิตของมนุษย์ที่เป็นอยู่ก็เช่นเดียวกับการเล่นละคร ขอให้เป็นตัวเอกที่มีชื่อเยสิงที่สุดเช่นเดียวหรือลักษณะเดียวกับดอกมะลิอย่าเป็นตัวผู้ร้ายที่เลวที่สุด และให้เห็นว่าดอกมะลินั้นจะบานเต็มที่เพียง ๒—๓ วัน ก็จะเหี่ยวเฉาไป

ฉะนั้นขอให้ทำตัวให้ดีที่สุด เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้หอมที่สุดเหมือนดอกมะลิที่เริ่มแย้มบานฉะนั้น.

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ"

๙. "ทำดีดีกว่าขอพร"

"จงเลือกทำแต่กรรมที่ดี ๆ นะ!"

เตือนให้เตรียมตัวไว้ดำเนินชีวิตต่อไปเป็นคำแทนคำอวยพรอย่างสูงสุด ประกอบด้วยเหตุผล เมื่อทำกรรมดีแล้ว ไม่ให้พรก็ต้องดี เมื่อทำชั่วแล้วจะมาเสกสรรปั้นแต่งอวยพรอย่างไรก็ดีไม่ได้ ทำชั่วเหมือนโยนหินลงน้ำหินจะต้องจมทันทีไม่มีผู้วิเศษใด ๆ จะมาเสกเป่าอวยพรอ้อนวอนขอร้องให้หินลอยน้ำขึ้นมาได้ ทำกรรมชั่วจะต้องล่มจนบ่นปี้เสียราศีเกียรติคุณชื่อเสียง เหมือนก้อนหินหนักจมลงไปอยู่กับโคลนใต้น้ำ ทำดีเหมือนน้ำมันเบา เมื่อเทลงน้ำ ย่อมลอยเป็นประกายมันปลาบอยู่เหนือน้ำ

ทำกรรมดีย่อมมีสง่าราศี มีเกียรติคุณชื่อเสียง มีแต่คนเคารพนับถือยกย่องบูชาเพื่องฟูลอยน้ำ เหมือนน้ำมันลอย ถึงจะมีศัตรูหมู่ร้ายจงใจเกลียดชังมุ่งร้ายอิจฉาริษยาแช่งด่าให้จมก็ไม่สามารถจะเป็นไปได้กลับจะแพ้เป็นภัยแก่ตัวเอง ขอให้จงตั้งใจกล้าหาญพยายามทำแต่กรรมดี ๆ โดยไม่มีความเกรงกลัวหวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้ที่มีความเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย ผู้ที่มีโชคดี ผู้ที่มีความสุขและผู้ที่มีความเจริญ ประสงค์ใดสำเร็จสมประสงค์ ก็คือผู้ที่ประกอบกรรม ทำแต่ความดีอย่างเดียวนั่นเอง.

การบริหารประจำวันของท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ
ในทัศนะของแพทย์

เมื่อ ๔๐ ปีก่อน ผมเป็นนักเรียนวัดเทพศิรินทร์ การเข้าไปวิ่งเล่นในวัดเป็นของธรรมดาของนักเรียนสมัยนั้น มีกุฏิหนึ่งซึ่งเป็นที่ ๆ ไม่ค่อยชอบผ่าน แต่เคยแอบมองทางหน้าต่างชั้นล่างที่เปิดสงบ คือไม่เคยเห็นมีพระอยู่ มีแต่โครงกระดูกแขวนครบทั้งตัว และมีโลงใส่ศพ ๑ ใบ สิ่งเหล่านี้ไม่ทำให้เด็กในวัยนั้นชอบไป กุฏินั้นคือที่จำศีลของ ธมฺมวิตกฺโก ภิกขุ

เท่าที่จำได้และจากประวัติที่มีผู้เขียนมากมาย กิจวัตรประจำวันของท่านจะอยู่ภายในกุฏิ ออกมาก็แต่เพียงเดินด้วยท่าเดินโหย่งค่อนข้างเร็วมาทำวัตรในโบสถ์ หรือสังฆกิจอื่น ๆ ตามเวลาเท่านั้น ท่านจะให้โอกาสนั่งคุยกับบุคคลต่าง ๆ เฉพาะที่ในโบสถ์ ไม่รับแขกที่กุฏิของท่าน ผู้ที่มีกุศลจะมีโอกาสได้เฝ้าท่านเพียงนอกหน้าต่าง ส่วนมากท่านจะยืนอยู่ชั้นที่สอง จะยืนในท่าสำรวมคุยอยู่เป็นชั่วโมง โดยไม่แสดงความเมื่อยล้า จากผู้ที่ใกล้เคียงไม่เคยมีผู้ใดเคยได้ยินท่านเล่าหรือบ่นถึงความมีโรคของท่าน แม้แต่ขณะที่ท่านมีแผลเรื้อรังที่คอ มีท่านผู้หวังดีหลาย ๆ ท่านได้แสดงความจำนงที่จะให้ได้รับการรักษาที่ถูกต้องยิ่งขึ้น การที่ไม่ยึดถือในนามรูปของท่านนี้ จึงทำให้ท่านปฏิเสธและได้รับการรักษาดังที่เราทราบ ท่านก็มิได้แสดงการทรมานจากโรคอย่างใดในสายตาของผู้ที่อยู่ใกล้ชิด

จากชื่อเรื่องของท่าน "**กำหนดการบริหารร่างกายประจำวัน**" มีความหมายซึ้งมาก คือ **จะต้องบริหารทุกวัน ไม่มียกเว้น** มิใช่ว่าจะไปทำงานทุกวัน เช่น ขุดดินหรืองานออกกำลังใช้สมองอะไรก็ตาม จะต้องบริหารตามท่าที่ท่านว่าไว้ ก่อนจะออกไปทำงาน เพราะอะไร จะบรรยายต่อไป

ต่อไปนี้เป็นลายมือของท่านเจ้าคุณนรรัตน ฯ (ธมฺมวิตกฺโก ภิกขุ) เขียนถวายสมเด็จ พระพุทธโฆษาจารย์ พระอุปัชฌาย์

๒๕ มิถุน ๖๙.

ขอประทานกราบเรียน พระคุณ

เกล้าฯ ขอประทานถวายวิธีบริหารร่างกายประจำวัน ซึ่งเกล้าฯ มั่นใจว่าถ้าไม่มีอดีตกรรมตามสนองแล้ว การบริหารร่างกายที่ถูกต้องตามกฎของธรรมดาโดยสม่ำเสมอจริงๆ จะช่วยส่งเสริมให้รูปขันธ์นี้เปนเรือนอันแข็งแรงมั่นคงและทนทานเปนที่อาศรัยของนามขันธ์ได้อย่างวัฒนาถาวรณ์ ห่างจากโรคาพยาธิ มีโอกาสใช้ชีวิตช่วยยังประโยชน์ให้แก่โลกได้ยืดยาวจนสุดเขตร์ไขยแห่งอายุ.

เกล้าฯ เปนเด็กขี้โรคมาแต่เดิม โยมผู้หญิง ผู้ชายก็ขี้โรค ทั้งเกล้าฯ ได้เคยกุรากกุรำ อดหลับอดนอนจนร่างกายชุดโซมมาครั้งหนึ่งแล้ว ในระหว่างรับราชการ ถึงกับเปนโรคเส้นประสาทอ่อน (Neurasthenia) มีร่างกายผอมซีด สามวันดี สี่วันไข้ จนสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ารัชกาลที่ ๖ ทรงออกพระโอษฐ์ว่า "เกรงว่าแกจะเปนฝีในท้อง – Consumption เสียแล้ว." เกล้าฯ ต้องถูกส่งไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แต่การรักษาด้วยวิธีแลยาต่างๆ หลายอย่างหลายชนิดไม่เปนผลเลย เกล้าฯ ได้พยายามบริหารร่างกายด้วยหันเข้าหากฎของธรรมดาตามวิธีที่กราบเรียนถวายมานี้ โดยสม่ำเสมอ อย่างที่เรียก

ว่า "เมื่อจะทำอะไร ต้องทำกันจริงๆ" จนได้รับผล มีร่างกายสงบสบายเรื่อยมาจนบัดนี้ ไม่ต้องใช้ยาไม่ต้องไต่ถามหรือปฤกษาหมอในเรื่องโรคภัยส่วนตัวอีกเลย. ฯ.

กำหนดการบริหารร่างกาย
ประจำวัน

๑. ตอนตื่นนอนก่อนลุกขึ้นจากที่นอน ดัดตน ๔ ท่า ดังนี้ :-

๑. ยืด. (Stretch)
๒. แขม่วท้อง (Pumping).
๓. เตะขึ้น (Kick up)
๔. บดท้อง (Churning)

---

๒ เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแล้ว ไปยืนที่หน้าต่างที่เปิดตรงช่องลม หายใจยาวสูดอากาศสดๆ (Fresh air) เข้าปอดให้เต็มที่ ๔ ท่า ดังนี้ :-

๑. อัดลม (Packing)
๒. หายใจยาวสูดลมเข้าปอดตอนบน (Upper chest breathing.)
๓. หายใจยาวอัดลมดันให้ท้องโป่งพอง (Abdominal breathing)
๔. หายใจยาวสูดลมเข้าอกให้ซี่โครงกาง (Costal breathing)

ในขณะที่ทำท่าเหล่านี้ควรหลับตาและใจตั้งเป็นสมาธิอยู่ในท่าที่กำลังกระทำอยู่นั้น เมื่อจบท่าแล้วจึงลืมตา เวลาลืมตานั้นต้องลืมจริงๆ คือเพ่งพองจ้องออกไป แล้วค่อยๆหลับ กลอ

ไปกลอกมา ขึ้นข้างบน ลงข้างล่าง กลอกซ้าย กลอกขวา และกลอกเป็นวงกลม นี่เป็นการบริหารลูกตาอีกส่วนหนึ่ง ฯ.

๓. ดื่มน้ำ ๑ ถ้วยแก้วเต็มๆ น้ำที่จะใช้ดื่มนี้ สำหรับผู้ที่มีอายุล่วงเข้าเขตร์ปัจฉิมวัยแล้วไม่ควรดื่มน้ำเย็นในตอนตื่นนอนเช้าๆ ท้องว่างๆ ควรดื่มน้ำต้มเดือดแล้วอุ่นๆ ถ้าดื่มน้ำเปล่าๆ ไม่ได้ก็ควรเจือชานิดหน่อย พอมีกลิ่นชวนให้ดื่มได้ แต่อย่าให้มากนัก เพราะชามีธาตุที่ให้โทษแก่ร่างกายอยู่บ้าง ไม่เหมาะสำหรับดื่มในเวลาท้องว่าง ตื่นนอนใหม่ๆ ตอนเช้า.

๔. ไปถ่ายอุจาระ ถ้าเกรงจะเสียเวลาช้าไป ควรเอาหนังสือติดมือไปอ่านด้วย.

ต่อนี้ไป ลงมือทำงาน (Work) ได้.

๕. เมื่อหยุดงานแล้ว ก่อนรับประทานอาหาร ควรดัดตน ๓ ท่า ดังนี้ :-

๑. ยืนกางแขนบิดตัว เอามือแตะปลายเท้าทีละข้าง (Tickle toe)

๒. เขย่าตัว (Pep hop)

๓. จ้องกางและบิดคอ. (Star gazer และ Hen peck)

แล้ว ดื่มน้ำ ๑ ถ้วยแก้ว ก่อนรับประทานอาหารสัก ๑๕ นาที

เมื่อรับประทานอาหารแล้วใหม่ๆ ไม่ควรอ่านหนังสือหรือใช้สมองคิด

เลย ควรคุย หรือเดิน หยิบโน่น หยิบนี่ นิดๆ หน่อยๆ เป็นดี และไม่ควรดื่มน้ำ รอไว้จนรู้สึกว่าอาหารย่อยเรียบร้อยจนเบาท้อง แล้วจึงดื่มน้ำได้มากๆ.

---

๖. ก่อนอาบน้ำตอนจะเข้านอน กลางคืน ควรดัดตนอีกครั้งหนึ่ง ๗ ท่า ดังนี้:

๑. ยืด (Stretch)
๒. แขม่วท้อง (Pumping)
๓. เตะขึ้น (Kick up)
๔. บดท้อง (Churning)
๕. ยืนกางแขนบิดตัว เอามือแตะปลายเท้าทีละข้าง (Pickle toe)
๖. เขย่าตัว (Pep hop)
๗. จ้องดาวและบิดคอ (Star gazer และ Hen peck)

ท่าดัดตนเหล่านี้ ถ้าทำให้มากเกินไปก็ให้โทษ หรือไม่ทำเลยก็ไม่ให้คุณ ที่จะให้คุณจริงๆ คือ พอควรอยู่ระหว่างกลาง ไม่ไปทางที่สุดโต่งทั้งสองข้าง.

ควรมีควรประการ ประการใดสุด-แล้วแต่ละโปรด

เกล้าฯ. ชมฺมวิตกฺโก.

๑. **ตอนตื่นนอนก่อนลุกจากที่นอน** ดัดตน ๔ ท่า ดังนี้

๑) ยืด (Stretch) คือการนอนยืดตัว เหยียดมือและเท้า ซึ่งท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้พิจารณาดัดแปลง (ซึ่งต่อไปจะขอเรียกว่า สมเด็จ ฯ) ให้งอมือบิดขี้เกียจอีกข้างละ ๒ หน ทั้งนี้เพื่อให้กล้ามเนื้อของร่างกายมีโอกาสเหยียดเต็มที่ เพิ่มการไหลเวียนของเลือดตามเส้นเลือดต่าง ๆ ดีขึ้น

๒) แขม่วท้อง (Pumping) การนอนแขม่วท้องของท่าน ธมฺมวิตกฺโกภิกขุ ให้ทำพอดี ๆ แต่ของสมเด็จ ฯ ให้นอนแขม่ว ๖ ระยะ และเบ่งลมเข้าท้องให้โป่งอีก ๒ ระยะ รวม ๖ หน การปฏิบัติเช่นนี้ ทางแพทย์เข้าใจว่าใช้กล้ามเนื้อหน้าท้องกระตุ้นอวัยวะภายในช่องท้อง มี ลำไส้ ตับ ตับอ่อน ถุงน้ำดี ลำไส้ใหญ่ ฯลฯ ซึ่งทำงานน้อยลงในเวลากลางคืนอันเป็นการพักผ่อนที่นอนหลับ การทำเช่นนี้ประจำจะช่วยแก้การท้องผูกเป็นนิสัยได้ ระบบทางเดินอาหารและน้ำดีจะทำงานได้ดียิ่งขึ้น

๓) เตะขึ้น (Kick up) สมเด็จ ฯ ให้เตะเท้าขึ้นข้างละเท้า ข้างละ ๑๐ หน และรวม ๒ เท้า เตะขึ้นไปเลยลุกขึ้นจากที่นอน การเตะเท้าเช่นนี้จะทำให้มีการเคลื่อนไหวของข้อตะโพกทั้ง ๒ ข้าง และข้อกระดูกเชิงกราน ข้อกระดูกสันหลังส่วนเอว ให้มีการเคลื่อนไหว ทำให้กล้ามเนื้อลึก ๆ เช่น กล้ามเนื้อสันใน (Ilio-Psoas muscle) ซึ่งดึงกระดูกสันหลังส่วนเอวกับกระดูกต้นขาให้มีกำลังมากขึ้น เป็นวิธีการแก้อาการปวดหลังเรื้อรัง อย่าลืมว่า ต้องบริหารทุกวัน ไม่ให้มีการยกเว้นด้วยความเกียจคร้าน

๔) บดท้อง (Churning) การนั่งสมาธิบดท้องรอบ ๆ กลับไปกลับมา ๑๐ หน ฯ วิธีการเช่นนี้ จะเกิดการเขย่าในท้อง อวัยวะภายในต่าง ๆ ก็จะมีการเคลื่อนไหวถูกกระตุ้นเช่นเดียวกันกับการแขม่วท้อง

๒. **เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแล้ว** ไปยืนที่หน้าต่างที่เปิด ตรงช่องลม หรือกลางแจ้งที่อากาศบริสุทธิ์ หายใจยาวสูดอากาศสด ๆ (Fresh Air) เข้าปอดให้เต็มที่ ๔ ท่า ดังนี้:—

๑) อัดลม (Packing) ให้ลมเข้าปอดมากที่สุด

๒) หายใจยาวสูดลมเข้าปอดตอนบน (upper chest breathing) ธรรมดาเนื้อปอดส่วนบนถ้าไม่สูดหายใจลึก เนื้อปอดจะแฟบ เมื่อสูดลมเข้าเต็มที่เช่นนั้น เนื้อปอดจะโป่งรับอ๊อกซิเจนได้มาก คนที่เป็นวัณโรคปอด ส่วนมากมักจะเป็นที่ส่วนนี้มาก

๓) หายใจยาวอัดลมดันให้ท้องโป่งพอง (Abdominal breathing) ชายเนื้อปอดส่วนล่างจะพองตัวรับอากาศบริสุทธิ์ เมื่อทำอยู่เสมอเป็นประจำทุกวันตั้งแต่อายุน้อย ๆ จะป้องกันโรคเยื่อหุ้มปอด ถุงลมเล็ก ๆ ของปอดจะได้รับลมทั่วกัน ขณะเดียวกันกระบังลมข้างล่างและอวัยวะในช่องท้องที่ใกล้เคียงกับปอด จะมีการเคลื่อนไหวทำหน้าที่ได้มากขึ้น

๔) หายใจยาวสูดลมเข้าอกให้ซี่โครงกาง เมื่อซี่โครงกาง ช่องในปอดกว้างขึ้น เนื้อปอดขยายตัวรับอ๊อกซิเจนมากขึ้น ขับไล่แก๊สคาร์บอนไดอ๊อกไซด์ออกได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การหายใจทั้ง ๔ วิธีนั้น เป็นการช่วยให้ปอดได้ขยายตัวมากขึ้นเพื่อรับอ๊อกซิเจนให้มากกว่าหายใจธรรมดา เม็ดเลือดแดงจะรับอ๊อกซิเจนมากขึ้น

และขณะเดียวกัน ช่องทรวงอกก็จะหายใจออกเอาแก๊สคาร์บอนไดอ๊อกไซด์ระบายออกมากับลมหายใจออก

คนเราธรรมดา ทุก ๆ ครั้งที่หายใจเข้าและออก จำนวนอากาศที่เข้าและออกเป็นจำนวนน้อยที่เพียงพอต่อการทำงานของร่างกายที่จะได้อ๊อกซิเจน ท่านลองเป่าลูกโป่งดูภายหลังจากหายใจออก แล้วแขม่วท้องให้ไล่ลมในปอดให้มากที่สุด ลูกโป่งจะพองออกเป็นจำนวนลมมากพอดู

การบริหารลมหายใจดังกล่าวจึงช่วยขับไล่แก๊สที่ร่างกายใช้แล้ว และนำแก๊สอ๊อกซิเจนไปให้ปอดส่วนที่ไม่ค่อยได้รับลม ได้ทำงานมากขึ้น

ในขณะที่ทำท่าบริหาร ท่านแนะนำให้หลับตา และใจตั้งเป็นสมาธิ ไม่ให้คิดอะไร เป็นการพักสมอง ฝึกจิตสงบในขณะบริหาร แม้จะเป็นเวลาเล็กน้อยก็ตาม ถ้าทำนาน ๆ จะได้ประโยชน์ไปถึงเบื้องต้นของสมาธิได้ต่อไป

เมื่อจบท่าบริหารแล้วลืมตา เวลาลืมต้องลืมจริง ๆ คือเพ่งมองจ้องออกไป แล้วค่อย ๆ หลับกลอกตาไป กลอกมา ขึ้นข้างบน ลงข้างล่าง กลอกตาไปซ้าย ไปขวา และกลอกเป็นวงกลม นั้นเป็นการบริหารกล้ามเนื้อรอบ ๆ ลูกตา ซึ่งมีหลายมัดด้วยกันให้มีการเคลื่อนไหวด้วยการบริหาร

ขอให้เข้าใจว่า คนเราทำงานใช้สายตามาก ๆ เช่น พวกส่องกล้อง ช่างแก้นาฬิกา ฯ บางวัน ดวงตาของเขาเหล่านั้น ไม่เคยเหลือกขึ้นเลย กล้ามเนื้อบางมัดไม่ได้ทำงานก็มี

ฉะนั้นการปฏิบัติ บริหารลูกตา ถ้าทำทุกวันติดต่อกัน ๒—๓ เดือนไปแล้ว ท่านจะรู้สึกว่า ความไวและสายตาของท่านจะเสื่อมช้าลงไปกับเวลา

๓. การดื่มน้ำ ๑ แก้วเต็ม ๆ เวลาตื่นนอนเช้า เป็นสิ่งมีประโยชน์แก่ร่างกาย น้ำที่ดื่มจะผ่านออกมาเป็นปัสสาวะ ให้ปัสสาวะที่กรองออกมาจากไตนั้น จะกรองเอาสิ่งที่ร่างกายขับออกมาหลายอย่าง แร่ธาตุที่เกินความจำเป็น ของเสียที่เกิดจากการเผาผลาญของร่างกาย เช่น ธาตุยูริค (Uric acid) ที่เป็นขี้เถ้าของอาหารโปรตีน ถ้ามีธาตุนี้เหลืออยู่ในเลือดมาก จะเป็นสาเหตุให้ปวดตามข้อ เก๊าท์ นิ่วในทางเดินท่อปัสสาวะ ฯ น้ำควรจะเป็นยาชนิดหนึ่งที่ช่วยทำหน้าที่เป็นพาหะให้ของเสียต่าง ๆ อาศัยออกมา อย่าเข้าใจผิดว่า ดื่มน้ำมาก ๆ แล้วจะอ้วน

สำหรับผู้ที่มีอายุล่วงเข้าเขตปัจฉิมวัยแล้ว ไม่ควรดื่มน้ำเย็นในตอนตื่นนอนเช้าท้องว่าง ๆ ควรดื่มน้ำต้มเดือดแล้วอุ่น ๆ ดื่มน้ำเย็นมาก ๆ จะทำให้มีการเปลี่ยนอุณหภูมิในกระเพาะที่อบอุ่น อาจจะมีอาการแน่นเกิดขึ้นทันที ถ้าผู้เคยชินก็ไม่มีปัญหาอะไร

๔. ไปถ่ายอุจจาระ ถ้าเครงเสียเวลาช้าไป ควรเอาหนังสือติดมือไปอ่านด้วย

การถ่ายอุจจาระเป็นเรื่องกิจที่จะต้องทำของมนุษย์ ถ้าไม่ถ่ายหลายวันก็จะมีอาการลม จุกเสียดแน่น การบริหารต่าง ๆ ดังกล่าวมา ลำไส้ อวัยวะต่าง ๆ ในช่อง

ท้อง ถูกกระตุ้นให้เริ่มทำงานมากขึ้น ท่านถือว่าเป็นกิจที่จะต้องให้คนหัดถ่ายอุจาระเป็นนิสัย ก็จะเป็นการป้องกันมิให้เกิดเป็นโรคดังกล่าว

การเอาหนังสือติดมือไปอ่านด้วย แสดงว่าจะต้องใช้เวลาในการถ่ายอุจาระค่อนข้างนาน เพื่อให้อุจาระออกจำนวนมาก

คนธรรมดาถ่ายอุจาระจะต้องติดนิสัยเบ่ง จนที่ชาวบ้านเรียกว่า หน้าเขียว หน้าเหลือง ท่านคงจะได้ยินข่าวมาบ้างว่าเส้นเลือดแตกตายในห้องน้ำ

ผู้เขียนเคยวัดความดันเลือด ขณะนั่งและยืน จะมีความดันเลือดต่างกัน ขณะนั่งยอง ๆ ประมาณ ๖ ม.ม. ถึง ๒๐ ม.ม. ปรอท ฉะนั้นถ้าคนมีความดันสูง ๒๐๐ ม.ม. ก็อาจจะขึ้นไปอีกเป็น ๒๒๐ ม.ม. เส้นเลือดแตกได้ ดังข่าวที่ได้ยินมา

เมื่อเวลาเราถ่ายอุจาระก้อนแรก อุจาระจะออกมาจากลำไส้ใหญ่ส่วนล่างที่สุด ก้อนอุจาระที่สูงขึ้นมา จะต้องใช้เวลาเดินทางด้วยการกระตุ้นให้เคลื่อนลงมา

เส้นผมที่บังภูเขาของธมฺมวิตกฺโก ก็คือ

๑) ให้เวลาอ่านหนังสือ ฆ่าเวลา ไม่ต้องรีบร้อน ไม่ต้องเบ่งอุจาระจนหน้าเขียว หน้าเหลือง ให้เส้นเลือดแตกตาย

๒) ไม่หัดเบ่งอุจาระ แต่ใช้ การแขม่วท้อง (Pumping) **และการบดท้อง** (Churning) **เป็นการกระตุ้นให้อุจาระเลื่อนลงมาจนออกจากทวาร ขณะท่านถ่ายอุจาระ ลองหัดดูวิธีดังกล่าว ท่านจะไม่รู้สึก เลือดขนดีรษะ หน้ามืดเลย อุจาระจะออกดีด้วย**

๓) ที่นั่งถ่ายอุจาระของท่าน เป็นแบบนั่งยอง ๆ การนั่งยอง ๆ ทุกเช้า ทางแพทย์ถือว่าเป็นการบริหารชนิดหนึ่ง ที่จะให้กล้ามเนื้อของขาและต้นขา ได้ยืดและหดมากที่สุด ถ้าท่านนั่งยอง ๆ ได้ทุกวัน วันละ ๒๐ ครั้ง ท่านจะไม่มีโอกาสปวดเข่า ปวดตะโพก เป็นความจริง

๔) การนั่งยอง ๆ ถ่ายอุจาระโดยวิธีแขม่วและบดท้อง อุจาระจะเคลื่อนเลื่อนออกมาโดยไม่มีการเบ่ง การเบ่งอุจาระจะทำให้มีเส้นเลือดริดสีดวงโป่งอยู่เสมอ ๆ จะเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า "ริดสีดวงทวาร"

๔. เมื่อหยุดงานแล้ว ก่อนรับประทานอาหาร ควรดัดตน ๓ ท่า ดังนี้:—

๑) ยืนกางแขนบิดตัว เอามือแตะปลายเท้าทีละข้าง (Tickle Toe) เป็นการออกกำลังเอว ลำตัว และแขนทั้งสองข้าง

๒) เขย่าตัว (Pep hop) เหมือนกับการเต้นอยู่กับที่ ในปัจจุบันมีผู้มาดัดแปลงเป็นเต้นอยู่กับที่ ๒๐๐ ก้าวให้หัวใจเต้นแรงขึ้น และที่สำคัญ คือ กระดูกต่าง ๆ ที่รับน้ำหนัก เช่น กระดูกขา เท้า กระดูกต้นขา กระดูกสันหลังจะแข็งแกร่งมากขึ้น ถ้าทำอยู่เสมอ การแพทย์ทราบมานานแล้วว่า ถ้าคนเรานอนเฉย ๆ แล้ว แคลเซี่ยมที่กระดูกนั้นจะละลายตัวออกมาเอง ทำให้กระดูกนั้น ๆ บางได้ ถ้าคนได้เต้นอยู่เสมอ ความแข็งแกร่งของกระดูกจะเพิ่มได้จริง ๆ

๓) จ้องดาวและบิดคอ (Star gazer และ Hen peck) เป็นท่าบริหารที่สำคัญท่าหนึ่งของกล้ามเนื้อนัยตา ที่ให้ดวงตามีความเคลื่อนไหว เหลือบกลอก ซ้ายขวา ให้มีกำลัง และประสิทธิภาพขึ้น

การบิดคอให้กล้ามเนื้อคอ ที่ทำหน้าที่หันศีรษะซ้ายขวา และเป็นตัวดึงประคองศีรษะให้อยู่บนกระดูกคอ ข้าง ๆ กระดูกคอจะมีเส้นประสาทเป็นเส้น ๆ ที่ออกมาจากไขสันหลัง มาเลี้ยงใต้สบัก แขน มือ หน้าอกส่วนบน การบริหารบิดคอทุกวันนั้น จะป้องกันการเกิดปวดร้าวมาตามประสาทดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ดื่มน้ำหนึ่งแก้วก่อนรับประทานอาหารสัก ๑๕ นาที มนุษย์เราควรจะได้ดื่มน้ำมาก ๆ ในวันหนึ่ง เพื่อให้ร่างกายได้ดูดซึมไปใช้เป็นตัวนำของเสียออกจากร่างกายทางเหงื่อ และทางปัสสาวะ

ไม่ควรอ่านหนังสือ หรือใช้สมองคิดเลย ควรคุยหรือเดินหยิบโน่นหยิบนี่นิด ๆ หน่อย ๆ เป็นดี และรอไว้ จนรู้สึกว่าอาหารย่อยเรียบร้อย จนเบาท้องแล้วจึงดื่มน้ำได้มาก ๆ ทุก ๆ วินาทีของร่างกาย จะต้องได้ทำหน้าที่อย่างดี แม้ขณะกระเพาะอาหารส่งน้ำย่อยมาย่อย ท่านก็ต้องการให้น้ำย่อยเข้มข้นพอที่จะย่อยอาหาร จนอาหารที่เราทานเข้าไปอย่างพอดี ได้ผสมกับน้ำย่อยทั่ว แล้วเคลื่อนต่อไปสู่ลำไส้ จึงให้ดื่มน้ำได้มาก ๆ

๖. ก่อนอาบน้ำตอนจะเข้านอนกลางคืน ควรดัดตนอีกครั้งหนึ่ง ๗ ท่า ดังนี้ :—

๑. ยืด (Stretch)

๒. แขม่วท้อง (Pumping)

๓. เตะขึ้น (Kick up)

๔. บดท้อง (Churning)

๕. ยืนกางแขน บิดตัว เอามือแตะปลายเท้าทีละข้าง (Tickle Toe)

๖. เขย่าตัว (Pep hop)

๗. จ้องดาว และบิดคอ (Star gazer และ Hen peck)

ท่าดัดตนเหล่านี้ ถ้าทำให้มากเกินไปก็ให้โทษ หรือไม่ทำเลยก็ไม่ให้คุณ ที่จะให้คุณจริง ๆ คือ พอควรอยู่ระหว่างกลาง ไม่ไปทางที่สุดโต่งทั้งสองข้าง คำแนะนำนี้เป็นความอริยะของท่านไม่จำนวนเวลาและครั้ง ว่าจะให้ทำกี่ครั้ง กี่นาที ทั้งนี้แล้วแต่กำลังของแต่ละบุคคล เช่นคนอ้วนไม่เคยนั่งยอง ๆ จะผืนให้นั่งก็ทำไม่ได้ คนปวดไหล่ยกแขนไม่ขึ้น จะชูมือขึ้นอ้าเขย่งทีละข้างละ ๒๐ หน ไม่ได้ **หัดทำให้พอดีกับกำลังและความเคยชินของเขา ขออย่าให้มีเกียจ จะทำให้เบื่อ**

ตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ เหมือนคำแนะนำของท่าน "เมื่อทำอะไร ต้องทำจริง" ขอให้ทำครบ ๑ เดือน จะรู้สึกตัวเบาสบายไม่เมื่อย เมื่อเห็นผลดีแล้วก็จะทำต่อไปเองแน่

จะขอพรให้ท่านธมฺมวิตกฺโก ที่ท่านอุตส่าห์หาวิธีบริหารให้พวกเรา ท่านก็คงไปสูงกว่าที่จะรับพรของพวกเรา ขอให้พวกเรารับคำปฏิบัติให้ร่างกายของเราสมบูรณ์เพื่อทำความดีต่อไปก็แล้วกัน

ตามกรรมเก่าของแต่ละบุคคล ผมว่าอย่างนั้นแหละ.

ประเสริฐ นุตกุล

ร.พ. กลาง

จดหมายของเจ้าคุณพระยานรรัตนราชมานิต

บางตอนที่ยังเหลือ

คุณตริ จินตยานนท์ ได้นำจดหมายของท่านเจ้าคุณพระยานรรัตนราชมานิตเก่าแก่มาให้พิจารณาแล้วแต่จะเห็นสมควร เมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณาดูแล้วก็รู้สึกเสียดายมาก เพราะจดหมายฉบับนั้นได้มีรวมกันถึง ๑๒ หน้า แต่หน้าต้น ๆ ได้ขาดหายไปหลายหน้าจึงไม่อาจเดาว่ามีข้อใจความอย่างใด ที่ยังเหลือตอนกลาง ๆ ก็ขาดแหว่งหายไปบางส่วนเพราะความเก่าแก่ของกระดาษ เมื่ออ่าน ๆ แล้วใจความก็หายไปเพราะขาดตอนแม้จะเดาข้อความได้บ้างข้าพเจ้าก็ไม่กล้าเดา ข้าพเจ้าจะไม่ทำเช่นนั้นเป็นอันขาดเพราะการเดาก็อาจผิด อาจทำลายความหมายที่ดีงามลงได้ ฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าควรตัดข้อความที่ขาดออกไป จึงตกลงใจนำเอาเฉพาะที่เหลือซึ่งมีข้อความติดต่อกันเห็นว่าเป็นประโยชน์และเป็นลายมือของท่านโดยตรง ไม่ผิดจากความจริงไป แม้จะเป็นการเริ่มต้นที่ท่านเขียนไว้ในหน้า ๘ คิดว่าได้ใจความเพียงครึ่งเดียวก็ยังดี อ่านแล้วก็คงจะเป็นประโยชน์เมื่อได้คิดพิจารณาด้วยปัญญาตามลายมือของท่านที่ได้ตัดตอน เป็นอันว่าหน้าต้น ๆ นั้นไม่มีทางจะได้อ่าน

เมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณาถึงข้อความที่เหลืออยู่นั้น ก็มีความรู้สึกว่า ท่านเจ้าคุณพระยานรรัตนราชมานิต ท่านได้สนใจและมีความรู้ดีในทางพุทธศาสนามาก่อนที่จะมาอุปสบบท ข้อความที่ท่านเขียนทุกแง่ทุกมุม รู้สึกถึงจิตใจอยู่ในหลักของศีลธรรมมาก่อนแล้ว

เมื่อท่านได้อ่านและค่อย ๆ พิจารณาดูก็จะมีความรู้สึก เมื่อท่านอุปสมบทแล้วการปฏิบัติธรรมของท่านที่สามารถสละความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่สนใจในลาภยศสรรเสริญ ไม่สนใจในรูปรสกลิ่นเสียง มุ่งหน้าแต่ทางปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นเพราะท่านมีกุศลจิตบุญเก่าเป็นพื้นเดิมอยู่ก่อนแล้ว โปรดอ่านข้อความของท่านต่อไปนี้

สัตว์ที่เกิดมาในโลก ย่อมดิ้นรนขวนขวายในกองกิเลสมีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น สมัยนี้ใครจะฆ่าให้ตายก็ไม่ได้ นอกจากแม่เมาให้น้อยลง ถึงพระตามวัดก็ไม่เห็นองค์ใดหมดกิเลสได้อย่างเด็ดขาดสักองค์เดียว ทั้งเกตุดอกเด็ดเดี่ยวๆ ซึ่งนอนอยู่ในผ้าอ้อม จะเห็นได้ว่า มีกิเลสรัดรึงเสียแล้วตั้งแต่เกิด เช่นบางเวลาดูยิ้ม บางเวลาหัวเราะ บางเวลาร้องไห้สลับกัน นี่เห็นได้ชัดว่าธรรมชาติบังคับให้สัตว์มีกิเลสมาตั้งแต่เกิดยังไม่รู้เดียงสา เพราะฉะนั้นการตัดกิเลสจึงเป็นของทำได้ยากที่สุด คนเราเมื่อมีสามีก็มีเรื่องมีสามี เมื่อมียศก็มีเรื่องมียศ เมื่อมีศักดิ์มีทรัพย์ เมื่อมีสงเสริมก็มีพินทา เป็นของคู่กันมาเช่นนี้ จะไปรื้อถอนกิเลสปาถมนพจักวาลก็ดีแสนดีมันก็ดี ถึงจะดีแสนดีมันก็ชม นับประสาอะไร พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเลิศยิ่งกว่ามนุษย์และเทวดายังมีมารผจญ ยังมีคนนินทาติเตียน มุ่งร้ายต่างๆ นานา จะรอดพ้นจากโลกธรรมแปดประการนี้ไปได้ ต้องดับเสียว่าเราจะทำดีช่างชมก็ช่าง เราไม่ได้ทำอะไรให้เขาเดือดเนื้อร้อนใจ ก่อนที่เราจะทำอะไรเราดูแล้วว่าไม่เดือดร้อนแก่ตัวเราและคนอื่น เราจึงทำ เราจะนินทาว่าใส่ร้ายอย่างไรก็ช่างเขา มนุษย์ทำกรรมเราไม่สนใจ พยายามสงบกายสงบวาจา สงบใจ เราช่วยกันทำของเรา เราช่วยกันคิดนะ เรา อยู่ในบ้านเรา ช่างๆ ก็ทำอะไรเล่นตามถนัด ใครมาเลื่อยไม้แกะสลักบ้าง เราปลูกต้นไม้บ้าง วันพระก็เราวัดรับศีลฟังธรรมตามประทัพของคนแก่ ก็เป็นอย่างนี้ จะต้องไปอายใคร จะต้องไปกังวลกลัวใครติเตียนทำไม ไม่เห็นมีประโยชน์ เปลืองความคิดเปล่าๆ

ตามที่คุณพ่อตั้งปัญหาว่า อยากจะตัดกิเลสไปบวชนั้น ลูกยังไม่เห็นพ้องด้วย เพราะเห็นว่า การตัดกิเลสได้จริงๆ ก็เป็นบุคคลประเสริฐ แต่สมัยนี้ไม่ใช่สมัยสร้างพระโสดาบันเพื่อรอพระศรีอาริยเมตไตรย การตัดไม่ได้จริงๆ ตัดไม่ได้จริงๆ ไปเกิดดีเลศกลับชั่วในเวลาเป็นสมณะเพศจะเกิดเป็นฆราวาสเป็นมาปอย่างมหันต์ ยังชั่วร้ายในชั่วที่เดียว สู้อยู่เป็นฆราวาสอย่างนี้ดีกว่า เราจะสร้างสมบารมีอยู่ในชั้นธรรมธรรมโมอย่างไรก็ได้ อย่าเที่ยวไปในนรกใด จะ

มีกิเลสบ้างก็ได้ ไม่มีกฎข้อบังคับห้ามปรามอย่างใด ผิดพลาดไปบ้างก็ไม่มีใครติ เพราะเป็นฆราวาส ถ้าไปผิดพลาดในสมณะเพศก็เป็นอาบัติ หรือถือสมณะเพศไปได้ไม่ตลอด โลกเขาจะติเตียนใหญ่ และเป็นกรรมเป็นเวรติดตัวไปด้วย ควรถือพุทธภาษิตว่า —

"สันตุตถี ปรมํ สุขํ" ความสันโดดคือพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วเป็นสุขอย่างประเสริฐ" ขวนขวายกระเสือกกระสนไปก็จะตรงกับที่เขาเรียกว่ารนไปหาที่ พระที่บวชเมื่อแก่ๆ ตามวัดโดยมากสมัยนี้ มักหันเข้าหาเลี้ยงอัตภาพในทางเสกเป่าบ้าง หมอดูบ้าง เพื่อล่อให้คนนิยมนับถือ โดยมากเป็นไปทางไม่แน่นอน มักเป็นกรรมเป็นบาปะโทษอยู่บ้าง เพราะเครื่องล่อเหล่านี้ไม่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวไปทางพราหมะศาสตร์บ้าง ไสยศาสตร์บ้าง โหราศาสตร์บ้าง ทางพระพุทธศาสนามีหลักสำคัญอยู่ว่า "ธัมโม หเว รักขะติ ธัมมะจารี" ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม" การเสกเป่าก็ช่วยไม่ได้ ผู้ใดรักษาธรรมะ ผู้นั้นต้องได้รับความคุ้มครองป้องกันเป็นเครื่องตอบแทนจากธรรม เพราะฉะนั้นเราควรพยายามแสวงหาธรรมะไว้รักษาเราดีกว่า ธรรมะอย่างเดียวเป็นผู้นำเราไปสู่สุขะติ.

ด้วยอำนาจแห่งความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณาซึ่งมีอยู่ในดวงจิตของลูกอันมั่นคงนี้ ลูกขออำนาจ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แลปวงเทพยดาเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสกลโลกจงช่วยบัลดาลให้คุณพ่อคุณแม่แลคุณยายได้ประสบธรรมะอันแท้จริง มีความสามัคคีปรองดองรักใคร่กลมเกลียวกันอย่าได้มีความขัดข้องหมองใจ และระหองระแหงกันเลย ขอให้อยู่เป็นสุขกายสุขใจปราศจากสรรพโรคาพยาธิ ปวงภัยแลสัตรูทั้งหลายจงห่างไกลเป็นอันตรายพ่ายแพ้จากเมื่อไป ประสบแต่ความเจริญมั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งๆขึ้นไปฝ่ายเดียว ปรารถนาใดในทางที่ชอบธรรม จงสำเร็จตามมโนรถปรารถนาทุกประการ ตลอดทั้งคุณน้าแลน้องทั้งหลายด้วย

ไปรดมอกดณหายดณหัทั้งสองคนน้องๆทุกคน
ว่าลูกอยู่สบายดี เลยดีดทั้งทั่วกัน
ขอให้รับความเคารพอย่างสูงสุดจาก

ลูก นายสุขทม

พลก

ป.ล. จะหาของฝากมา ก็มีแต่เขาเกี่ยวกับหัตถ
สิ้นราคาแพงให้เสียเงิน ไม่ผิดกรุงเทพฯ เห็นว่าที่
ต้องการ หาซื้อเอาในกรุงเทพฯดีกว่า พอดีเขาสั่งของ
ใกล้จากเมืองเชียงใหม่ร้อยเส้น เวลาเสร็จประทับอยู่
เช่นนี้ ของแพงใจหาย ที่จริงก็ไปมีโอกาสของเขาแล้ว
เมื่อเสร็จกลับประทับสมมาจันทร์ ลูกจึงจะหาของ
นครปฐมมาฝากดีกว่า ตุ๊พอนขันไปสมมาจันเที่ยว
หลัง ของณแม่อย่าหาซื้อของฝากไปเลย ที่โน่น
บริบูรณ์ จะกินอะไรหาซื้อได้ทั้งนั้นไม่อดอยาก ขออย่า
ต้องลำบากวิตกเป็นห่วงเป็นใยถึงลูกในเรื่องเช่นนี้
เลย.

ได้ส่งหนังสือพิมพ์สองสามฉบับมาฝากณพ่อ
ตามที่ขอร้องไป หนังสือที่เกี่ยวกับการบันการไปเมือง
เที่ยวนี้ สำหรับพวกที่ยังรับราชการหาความเจริญต่อไป
ก็น่าอ่าน แต่ของณพ่อแก่แล้ว หาเรื่องธรรมะอ่าน
ดีกว่า เช่นใดดีกว่า การบันการไปเมือง มีแต่เรื่องย่อ
ทุกทั้งนั้น ตามในเมืองก็มีแต่ข่าว ปลันกันที่โน่น
ฆ่ากันที่นั่น หลอกกันไปลวงกันมา คนโน้นตาย คนนี้
นี้เกิด แก้ไขนโยบายนี้ เปลี่ยนนั่น ย่งกันอยู่เช่นนี้
ฝ่ายต่างประเทศก็รบราฆ่าฟันกันไม่รู้จักหยุดหย่อน
ลำบากแต่แก่กลับเต็มกันไปหมดทีเดียว ทั้งนั้น อ่านๆไป
ก็มีแต่เรื่องรุ่มตาใจ ไม่เย็นใจ เหมือนทางธรรม
แต่ถ้าเป็นผู้ที่ยังรับราชการอยู่ไม่อ่านก็ไม่ได้ ต้องอ่าน
เสมอ เพราะที่สุดเป็นตัวลิ่วอยู่ในเรื่องย่างเช่นนั้น
สวย ถ้าไม่อ่านก็ทันทางเขาไม่ถูก อย่างณพ่อ

เรียกว่าตัวละครที่ปลดชรา ไม่ต้องออกนากทำบท
ทำบาทอีกแล้ว หนๆอ่านดังก็พอ เพียงแต่รู้ไว้
ใช่อ่านใหม่ แบกหาม เท่านั้น อย่างบันทึกเรื่องเย็นๆ
ใจเล่นดีกว่า เป็นต้นเพาะปลูกต้นไม้ดอกเล่น เช่น
ต้นเทียน และกุหลาบอะไรเหล่านี้ ยังต้นไม้น้อย
ต้นนี้ ดูที่นั่น พอมีที่ปู่ ดูก็น่าเพลินดี ที่ดูก็ไม่
ใคร่ที่ปรักปรงก็ลงทำนองนี้ หรือจะรถ เรือเป็นไม้ สิ่งอะ
ไรเล่นตามความพอใจก็ดีเหมือนกัน พอให้เป็นทาง
ออกกำลังให้เส้นสายยืด เป็นยาอายุวัฒนะอย่างดี
แต่อย่าให้หักโหมจนเส้นสายยืดเกินไปก็ไม่ดี หรือ
ออกช้าจนเกินไปเงยไม่ขึ้น ทำแต่พอเป็น "ร่ายกลาง"
อย่างพระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือไม่ตึงนัก ไม่หย่อนนัก

หนังสือภาษาไทยในตลาดมีมาก อ่างๆตนดูเลือก
อ่านเล่นตามปรารถนา การอ่านหนังสืออ่านกลางคืนก่อน
นอนเป็นดี เพราะทำให้ใจสงบรู้สึกมาธิในเวลานอนหลับ
อ่านกลางวันมากนักไม่ดี มักจะมึนศีรษะ.

น้องชาย

มาจากเรียนแล้ว ดูได้ธรรมะธรรมโมมากมาย
หวังว่าในสัยใจดอดูจะเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาก จงอย่าน
หมั่นเรียนเขียนอ่านอย่าขี้เกียจ รีบหาความรู้ไว้เพิ่ม
ทางปีกหาง สำหรับจะได้เป็นเครื่องมือหากินต่อไป ภาย
หน้า สมัยนี้บ้านเมืองเราที่ดินขึ้นเท่าตัวแล้ว ดูน
ไปๆต่อไปจะต้องอดตาย นำขึ้นรีบตัก จงรีบเร่ง
เรียนเสียเวลานี้ ถ้ามัวอีดอดอยู่ไว้จนอายุมากเสีย
แล้วเรียนไม่ได้เหมือนเด็ก เพราะความจำท้อลงไป
และมีห่วงอื่นๆมากขึ้น เวลาล่วงไปนาทีหนึ่งโมงหนึ่ง
วันหนึ่ง อายุเกือบล่วงไปแก่ลงไปทุกชั่วลมหายใจเข้า
ออก จงอย่าปฏิบัติเอาอกเอาใจดูแลพ่อดูแลแม่และ
ดูแลยาย ซึ่งได้ไปนั่งผลัดตัวไปหย่อนๆ ถ้าไม่รีบ
ปฏิบัติจนองพระดูแลเสียเวลานี้ ถ้าท่านล่วงลับไปแล้ว
จะต้องเสียใจที่จะหาโอกาสปฏิบัติท่านไม่ได้อีก

เพื่อนฝูงลูกเมียแลความสุขสนุกรื่นเริงบรรเทิงใจ
ต่างๆ ย่อมหาได้ไม่ยากนัก ถ้าเรายังมีชีวิตอยู่ แต่
พ่อ แม่ แลยายบังเกิดเกล้ามีได้หนเดียวอย่างละคน
เท่านั้น หาใหม่ไม่ได้อีก รีบๆ ฉวยโอกาสสนองพระคุณ
หมั่นปฏิบัติเอาอกเอาใจท่านเสียบัดนี้ จะได้ไม่เสียทีที่
เราได้เกิดมาเปนคน จงจำใส่ใจไว้ให้ดี บวชเรียน
แล้ว ไม่ต้องพูดกันมากก็คงเข้าใจ แจ่มแจ้งดี.

บอกเสือนด้วยว่าพี่คิดถึง

พี่ นรรัตน

นลิก

อ้อ! ขออนุโมทนาในส่วนกุศลที่ได้บริจาค เนื่องในการทำบุญปีใหม่กับฉลองเณรด้วย ทั้งขอขอบใจคุณพระบริหารฯ กับคุณนาย และแม่นาด ที่ได้ช่วยเหลือสนิดสนมเปนกันเองราวกับญาติ ลูกได้ตั้งใจที่จะตอบแทนคุณท่านเหล่านี้เสมอ.

ลูก นรรัตน์

ตริ. ถ้าพวนขึ้นไปสนามจันทร์ ช่วยหยิบหมวกนักเรียนใบเก่า ที่รองขอบข้างในเปนผ้าสีไข่ไก่ กับไม้ถืออันเล็กสีเหลืองๆ เลี่ยมปุ่มประดู่ ถ้าไม่มีก็เอาอันอื่น แต่อย่าให้ใหญ่นัก พี่จะเอาไปไว้ถือเดินเล่นเวลาเย็นๆ อย่าลืมน้ะ! หมวกนักเรียนกับไม้ถือ

เท่านั้น ขอจบที เมื่อยเหลือทน ตั้งแต่เกิดมา ยังไม่เคยเขียนจดหมายยืดยาวเท่านี้เลย นิ้วแทบหลุด นรรัตน์

หัวอกพ่อแม่

ของ ท. เลียงพิบูลย์

เด็กวัยรุ่นในยุคปัจจุบันนี้ ส่วนมากเห็นความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่นั้นไม่สำคัญ น้อยนักที่จะรู้ซึ้งถึงจิตใจของพ่อแม่ ซ่อนความรู้สึกในส่วนลึกซึ้งมีต่อเลือดเนื้อเชื้อไขของตัวได้มอบความรักและความตามใจลูก มีไม่น้อยที่ลูกเคี่ยวเข็ญพ่อแม่ เมื่อต้องการสิ่งใดก็จะเอาให้ได้อย่างใจ หากพ่อแม่ขัดใจก็โกรธ ทำกิริยาท่าทางกระฟัดกระเฟียด หน้างอ ทำกระเง้ากระงอด บางคนก็ใช้กิริยาดุด่าพ่อแม่เหมือนทาส เพราะจะต้องการสิ่งใดก็จะให้พ่อแม่หามาให้ได้อย่างใจ ท่านได้พบเห็นลูกชนิดนี้แล้วก็ต้องเศร้าใจ ผู้ใหญ่สมัยก่อนยกมือท่วมหัวพลางอธิษฐานจิตว่า เกิดมาชาติใดฉันใดก็ขออย่าให้พบลูกชนิดนี้เลย ขอให้ห่างไกลออกไปร้อยโยชน์แสนโยชน์ ทำบุญกรวดน้ำคว่ำกลาขออย่ามาเกิดเป็นลูกเป็นเต้ากันเลย และพ่อแม่บางคนก็รักลูกจนหลง ถูกลูกดุก็งก ๆ เงิ่น ๆ เพราะตามใจลูกจนเคยตัว เคราะห์ดีที่ลูกพวกนี้ไม่ค่อยจะมีมากนัก นาน ๆ ก็เคยพบเคยเห็นสักครั้งหนึ่ง ทำให้คิดว่ามนุษย์เรานี้มีนิสัยแปลกแตกต่างกันไป เห็นพ่อแม่เป็นข้าก็มี แต่พวกนี้ไม่มีศิริมงคลและไม่เจริญ ส่วนพวกที่เห็นพ่อแม่เป็นพระที่ควรยกย่องบูชาก็มี แต่พวกนี้จะมีความเจริญรุ่งเรืองเพราะความกตัญญูกตเวที แต่นี่ก็เห็นจะเป็นอกุศลกรรมและกุศลกรรมในอดีตที่ติดตามมาสนอง แต่สิ่งที่ข้าพเจ้าเคยเห็นในยุคนี้เป็นตัวอย่างมากรายซึ่งหนีไม่พ้นอกุศลกรรมอันนี้

หากลูกคนใดดุด่าพ่อแม่ คนสมัยก่อนมักกล่าวว่า ใช้พ่อแม่เหมือนทาสในเรือนเบี้ยซึ่งเป็นมาแต่ครั้งโบราณตลอดมาจนถึงยุคปัจจุบันนี้ ทั้งได้เห็นเองและผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง คนที่ดุด่าพ่อแม่ คนผู้นั้นหากมีลูกต่อไปก็จะถูกลูกดุด่าสืบสันดานชั่วเช่นเดียวกัน หนีไม่พ้น

เมื่อพูดถึงความกตัญญูแล้วข้าพเจ้าก็อดคิดถึงประวัติของท่านธมฺมวิตกฺโกหรือท่านเจ้าคุณพระยานรรัตนราชมานิตซึ่งข้าพเจ้าอยากจะยกท่านว่า "ยอดแห่งความกตัญญู" ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงจดหมายฉบับหนึ่ง แม้จะไม่ลงนามมาก็ดีแต่เมื่อพิจารณาดูแล้วก็เห็นว่า ควรจะหยิบยกบางตอนขึ้นมาให้รู้ว่าพระคุณหัวอกของพ่อแม่นั้น คนในยุคนี้มักจะมองข้ามหัวไปไม่ใยดีที่จะนำมาพิจารณาหาเหตุผล เรื่องนี้แม้ข้าพเจ้าเองเมื่ออ่านแล้วก็ไม่แน่ใจว่าท่านผู้เป็นเจ้าของเรื่องนี้เป็นหญิงหรือชาย ไม่กล้าเดาชี้ชาดลงไป แต่ก็เห็นจะไม่สำคัญอะไร เพราะเราเพียงต้องการตัวอย่างผู้ที่หูตาสว่างขึ้นจากการหลงผิด คำว่าข้าพเจ้าต่อไปนี้โปรดอย่าเข้าใจว่าผู้เขียน ขอให้ทราบว่าเป็นคำแทนตัวผู้เป็นเจ้าของจดหมายหรือบันทึกฉบับหนึ่งในจำนวนมากมาย ตอนหนึ่งมีใจความว่า

ข้าพเจ้ารู้ตัวภายหลังเมื่อหูตาสว่างแล้วว่า เป็นคนที่มีความทะเยอทะยานที่ผิดทาง ความจริงเรากำลังศึกษาชั้นสูงของมหาวิทยาลัย แต่เพื่อนข้าพเจ้าส่วนมากพ่อแม่เขาส่งไปชุบตัวเมืองนอก จะมีความรู้ติดตัวมามากน้อยเพียงใดไม่ต้องพูดถึง เพราะบางคนก็ไม่ได้ดีกรีอะไรกลับมาเลย บางคนก็ได้ปริญญาชั้นสูง แล้วแต่บุคคล ความประพฤติ และสติปัญญา แต่เมื่อกลับมาถึงเมืองไทยแล้วก็รู้สึกว่าออกจะแสดงตัวว่าสูงกว่าพวกเราเพราะได้ผ่านเมืองนอกมา สำหรับข้าพเจ้าเห็นพ่อแม่เขาส่งลูก ๆ ซึ่งเป็นเพื่อนไปหลายคน ตนเองก็เกิดอยากจะไปเมืองนอกกับเขาบ้าง จึงรบเร้าผู้ปกครองขอให้จัดส่งไปเรียนเมืองนอกเพื่อจะได้ชุบตัวเหมือนอย่างเพื่อน ๆ บ้าง ข้าพเจ้าได้พยายามอ้อนวอนพ่อแม่ขอให้จัดส่งข้าพเจ้าไปศึกษาต่างประเทศ โดยได้ติดต่อทางมหาวิทยาลัยต่างประเทศเตรียมไว้ก่อน ด้วยการแนะนำของเพื่อนที่เคยผ่านต่างประเทศมาแล้ว ความจริงฐานะทางบ้านข้าพเจ้าเมื่อทราบภายหลังก็ไม่ได้มีเงินทองมากนัก เพียงแต่พอมีพอใช้ แต่ความทะเยอทะยาน ความอยาก มุ่งมั่นใจจะไปให้ได้มิได้พิจารณาความลำบากทางผู้ปกครองจะมีเพียงใดไม่เคยคิด และยังนึกอยู่เสมอว่าพ่อแม่เรามีเงินพอที่จะส่งให้ไปศึกษาต่อเมืองนอกได้ ความอยาก ความเห็นแก่ตัวตามอารมณ์เป็นใหญ่ เพราะพ่อแม่ตามใจจนเคยตัว จึงอยากหาทางไปชุบตัวให้เหมือนเพื่อน ไม่อยากให้น้อยหน้าเพื่อน คิดว่าเมื่อสำเร็จมาจากต่างประเทศแล้วรู้สึกว่าคงโก้ เดินไปไหนตัวคงสูงเด่นกว่า

ธรรมดาเพราะเขาคงเรียกว่า "หัวนอก" ดูเป็นเรื่องของความรู้สึกอย่างคิดไปตามอารมณ์เหมือนเด็กไม่เดียงสาในเวลานั้น เอาอะไรก็จะเอาให้ได้อย่างใจ ไม่ยอมให้ขัดใจเพราะพ่อแม่รักและตามใจจนเคยตัวนิสัยเสีย จะพูดให้ถูกก็คิดว่าเวลานั้นเป็นโรคอยากไปนอกขึ้นสมอง เมื่อจบทางเมืองไทยแล้วข้าพเจ้าก็เกี่ยวเข็ญขอเงินพ่อแม่ค่าเครื่องบิน ค่าใช้จ่าย การกินอยู่ศึกษาในต่างประเทศ คิดแล้วเป็นเงินไม่น้อยต่อปี รู้สึกพ่อแม่เคยตามใจข้าพเจ้าก่อนแล้วคงไม่ขัด แรก ๆ ก็บอกว่าลูกเรียนจบในนี้ก็ดีพอแล้วอย่าไปเรียนนอกเลย เรียนนอกไม่วิเศษมาทุกคนเมื่อไหร่ เรียนในนี้ดีกว่านอกถมไป นอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายแพงมากแล้ว พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกห่างไกลเพราะเราไม่เคยจากกันนาน ๆ พ่อแม่เป็นห่วงคิดถึงอยู่ ข้าพเจ้าก็เถียงว่า ลูกโตแล้วพ่อแม่ไม่ต้องห่วง ทีลูกของคนอื่น ๆ ทำไมพ่อแม่เขาจึงไม่ห่วง เขาไปกันได้ พ่อแม่เขาไม่เคยคิดอย่างพ่อแม่เลย เขากลับสนับสนุนไม่เห็นเขาเป็นห่วง

แต่พ่อแม่ก็อ้อนวอนจนอ่อนใจเพราะข้าพเจ้ายืนกระต่ายขาเดียว ดื้อจะไปให้ได้ รู้ว่าพ่อแม่มีข้าพเจ้าเป็นลูกคนเดียว ถึงอย่างไรก็คงตามใจ แต่ที่สุดพ่อแม่เสียอ้อนวอนลูกไม่ได้ก็รับปากว่า จะจัดการส่งข้าพเจ้าไปเรียนเมืองนอกตามที่ข้าพเจ้าต้องการอย่างไม่เต็มใจ

ในที่สุดข้าพเจ้าก็พอใจและมีความดีใจแล้ว เพราะได้มีโอกาสไปชุบตัวเมืองนอกคราวนี้ ความดีใจของข้าพเจ้าทำให้พ่อแม่ต้องหน้าเศร้า ข้าพเจ้าก็คิดว่าพ่อแม่คงเป็นห่วงลูกมากที่ต้องจากห่างไกลออกไปอยู่กันคนละทวีป และดีใจอย่างลิงโลด เตรียมตัวเดินทางตัดเสื้อผ้านำไปใช้ เมื่อรู้ว่าจะได้ไปนอกโดยทุนของพ่อแม่ ไม่ให้น้อยหน้าเพื่อนในคราวนี้ คืนนั้นข้าพเจ้าไปในงานวันเกิดที่บ้านเพื่อนและบอกทางบ้านว่าคืนนี้ข้าพเจ้าจะกลับดึกเพราะเพื่อน ๆ จะเอารถมารับและมาส่ง อย่าเป็นห่วงข้าพเจ้าเลย และตั้งใจจะประกาศให้เพื่อน ๆ รู้ว่าข้าพเจ้าจะไปเรียนต่อเมืองนอก

แต่ความจริงคืนนั้นข้าพเจ้าไม่สามารถจะอยู่ดึกดังที่บอกทางบ้านไว้ไม่ จึงกลับแต่หัวค่ำ และมาถึงบ้านก็ปรากฏว่าพ่อแม่ไม่อยู่ ไม่ทราบว่าท่านไปไหน และคนในบ้านก็ไม่รู้ว่าข้าพเจ้ากลับมาแต่หัวค่ำ เหตุที่ข้าพเจ้ากลับแต่หัวค่ำคืนนั้นก็เพราะ

แรก ๆ ก็สนุกสนานสนทนากับเพื่อน ๆ ทั้งตั้งใจจะไปบอกเพื่อน ๆ ว่าข้าพเจ้าจะไปเรียนต่อต่างประเทศ คิดว่าตอนดึกเมื่อจะกลับบ้านค่อยบอกดีกว่า แต่ยังไม่ทันจะบอกก็มีเพื่อนคนหนึ่งพูดกันในหมู่เพื่อน ๆ ว่า "พวกนักเรียนทุนส่วนตัวความรู้ยังไม่ถึงขนาดถือว่ามีเงินก็ส่งไป พ่อแม่อยู่ทางนี้ก็ส่งเงินไปให้ลูกตามที่ลูกของตัวอ้างความจำเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พ่อแม่ไม่รู้ก็ส่งเงินไปให้เที่ยวเตร่เสียผู้เสียคน เอาเงินไปล้างผลาญสบาย บางคนก็หาที่เรียนไม่ได้แล้วก็เอาแต่สนุกสนานทำให้เสียชื่อจนต้องถูกเนรเทศกลับเมืองไทยเพราะประพฤติตัวแหลกเหลวเสียชื่อก็มีมากรายด้วยกัน พ่อแม่อยู่ทางนี้ไม่รู้ก็จัดหาเงิน บางรายก็ต้องจำนองจำนำข้าวของที่ดินแทบหมดตัว หวังจะให้ลูกมีความรู้หาเลี้ยงพ่อแม่เมื่อแก่ ส่งไปนึกว่าลูกกำลังเรียนดี ที่สุดกว่าจะรู้ว่าผิดหวังเมื่อทางการสั่งให้ส่งกลับประเทศ พ่อแม่ลมจับเมื่อรู้ว่าลูกเป็นกุ๊ยที่เมืองนอก ไว้ผมรุงรังรู้ว่าไปทำเสียชื่อเสียงเมืองไทย รู้สึกว่าคนไปนอกเวลานี้ไม่ค่อยจะมีเกียรติเท่าที่คิดที่นึก นอกจากพวกเรียนดีสอบชิงทุนได้เพราะมีความรู้ดีอยู่แล้วและคนที่ไปทุนส่วนตัวที่ตั้งใจเรียนจริง ๆ จัง ๆ เพราะเห็นอกเห็นใจพ่อแม่ลงทุนเสียเงินเสียทองก็มีมาก แต่ก็มีไม่น้อยเพราะเอาตัวอย่างชั่วมาใช้ เสียคนง่าย" คำพูดของเพื่อนนั้นสกิดใจข้าพเจ้ามาก ฉะนั้นคืนนั้นข้าพเจ้าจึงกลับแต่หัวค่ำมานอนกระสับกระส่ายเพราะคิดมาก เลิกคิดจะบอกเพื่อน

จนรู้สึกว่าพ่อแม่กลับมายังไม่ดึกมากนัก ห้องนอนพ่อแม่ติดห้องข้าพเจ้า เสียงเปิดประตูเข้าห้องได้ยินเสียงพ่อแม่ถอนหายใจเหมือนทุกข์หนัก ข้าพเจ้าพยายามสงบนึงฟังว่าท่านทั้งสองจะพูดอะไรถึงข้าพเจ้า ท่านคงนึกว่ายังไม่กลับ เพราะบอกว่ากลับดึก เสียงแม่ถอนหายใจแล้วพูดว่า

"แล้วนี่จะทำอย่างไร รับปากกับลูกว่าจะส่งไปเรียนเมืองนอก เงินก็ยังมีไม่พอ ถ้าลูกผิดหวังคงเสียใจมาก ทั้งที่รับปากไว้แล้ว ลูกกำลังดีอกดีใจที่จะได้ไปนอก ที่นาแถวรังสิตของเราเวลานี้จะขายเขาก็ให้ราคาต่ำมาก ไม่ขายก็ไม่รู้ว่าจะเอาเงินที่ไหนมาส่งลูก พรุ่งนี้เราลองไปหาสำนักซื้อขายที่ดิน หากยังกดราคาเราก็ต้องไปหาที่อื่นที่เขารับซื้อหรือรับจำนองดูอีกแห่งหนึ่งคงจะได้เพิ่มราคาขึ้นบ้าง เพราะพวกนี้ถ้ารู้ว่าใครร้อนเงินก็มักจะกดราคาให้ต่ำ หากได้ราคาพอสมควรพอจะส่งลูกไปได้งวดแรกพีก็ต้องตกลงแล้วเราค่อยคิดกันใหม่"

ข้าพเจ้าได้ยินก็รู้สึกหัวใจเต้นแรงวูบขึ้นมาเพราะไม่เคยรู้เรื่องนี้มาก่อนว่าจะทำให้พ่อแม่เดือดร้อนถึงเพียงนี้ น้ำตาก็เริ่มไหลออกมาเป็นครั้งแรกที่สงสารพ่อแม่ แต่ต้องทนฟังต่อไป ก็ได้ยินเสียงแม่พูดว่า "ถ้าไม่พอน้องก็จะเอาเครื่องเพชรเครื่องทองที่น้องมีอยู่เก็บไว้เอามาขาย ก็พอจะช่วยได้บ้าง แต่ถ้าของเราหมดไปแล้วลูกยังเรียนไม่จบไม่สำเร็จล่ะ พี่จะทำอย่างไร" เสียงพ่อถอนหายใจรู้สึกว่าความคิดไม่ปลอดโปร่งนัก แล้วตอบออกมาอย่างใช้ความคิดว่า "ถ้าไม่พอจริง ๆ พี่ก็เห็นจะต้องเอาบ้านหลังนี้พร้อมที่ดินไปจำนองที่ธนาคาร เพื่อแก้หน้าลูกจนกว่าจะเรียนจบ....." ข้าพเจ้าได้ยินเพียงเท่านี้มันตื้นตันใจ อยากจะลุกขึ้นไปแล้วเข้าไปกราบท่านทั้งสอง แล้วพูดว่า "ลูกไม่ต้องการจะไปแล้วเมื่อพ่อแม่ของลูกเดือดร้อนถึงเพียงนี้ และลูกจะไม่ไปในเงินทุนของพ่อแม่อีกแล้ว ขอโทษให้ลูกด้วย ลูกไม่สามารถจะเห็นพ่อแม่เสียสละให้ลูกถึงเพียงนี้ ลูกยังไม่เคยรู้เลยว่าพ่อแม่คนไหนเขาจะเสียสละให้ลูก ตัวเองต้องเดือดร้อนอยู่ในอกโดยไม่ยอมให้ลูกได้รับรู้" แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ได้เปิดประตูห้องนอนออกมาบอกพ่อแม่ตามที่คิด นึกว่าควรจะคิดทำให้ดีกว่านี้ จึงได้แต่เอาหมอนหนุนหัวทับหน้าเอามือรัดไว้ไม่ให้เสียงสะอื้นร้องให้ออกจากปากให้พ่อแม่ได้ยิน คืนนั้นไม่สามารถจะข่มความรู้สึกให้หลับได้เพราะจิตใจคิดฟุ้งซ่าน ย้อนหลังคิดถึงเมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนกินนอนอยู่โรงเรียนชาวต่างประเทศและต่างศาสนา เขาก็สอนศาสนาของเขา เวลาเมื่ออยู่โรงเรียนเขาสอนให้ก่อนกินอาหารต้องนั่งก้มหน้าระลึกถึงคุณของพระเจ้า ซึ่งได้ทรงประทานอาหารเลี้ยงชีวิตตลอดมา แล้วก็เงยหน้าโดยใช้นิ้วแตะที่หน้าผากและไหล่ซ้ายขวา เราอยู่โรงเรียนเขาเราก็ต้องทำตามอย่างเขา แม้จะสนใจหรือไม่ก็ตาม

มาคืนนั้นได้ยินเสียงพ่อแม่พูดถึงเรื่องจะหาเงินส่งลูกไปเรียนนอก ตามคำร้องขอของลูกทำให้นึกขึ้นได้ว่าพ่อแม่บังเกิดเกล้าที่รักลูก ตามใจลูก จะเอาสิ่งใดก็หาให้แม้ตัวจะลำบากก็เสียสละเพื่อลูก พ่อแม่นั้นคือพระเจ้าของลูกที่ได้ส่งเงินให้ค่าศึกษาเล่าเรียน จ่ายค่ากินอยู่หลับนอน ตลอดค่าเทอมแล้วเทอมอีก จนกว่าจะสำเร็จ ซึ่งเงินทองค่าใช้จ่ายมาจากพ่อแม่ทั้งสิ้น พระเจ้าของลูกก็คือพ่อแม่ที่ควรแก่การเคารพบูชายิ่ง ลูกควรจะมีความกตัญญูกตเวทีและเห็นอกเห็นใจสงสารพ่อแม่มากขึ้น คำพูดของพ่อแม่

เสียดแทงเข้าไปในดวงใจ ด้วยความรักและสงสารมากขึ้นจนไม่สามารถจะทนฟังพ่อแม่ปรับทุกข์กันต่อไป ใช้หมอนใช้ผ้าห่มปิดหูปิดปากข่มความรู้สึก ไม่ให้เสียงสะอื้นออกจากปาก คืนนั้นนอนหลับ ๆ ตื่น ๆ รู้สึกอ่อนเพลีย

เช้าวันนั้น ข้าพเจ้าลุกขึ้นเข้าห้องน้ำสายกว่าวันธรรมดาเพราะนอนหลับเอาจวนรุ่งสว่างจึงตื่นสาย แล้วออกมากินข้าวเช้ากับท่านทั้งสอง ซึ่งกำลังรออยู่ ก็ถูกท่านทักว่าเช้าวันนี้ทำไมหน้าตาซูบซีด หูตาแดง เมื่อคืนนี้ไปมีเรื่องกับเพื่อนมาหรือ กลับดึกไหมลูก ข้าพเจ้าก็เพียงพูดค่อย ๆ เพราะใจยังสั่นสะอื้นอยู่ในอกไม่หายว่า "ไม่มีเรื่องอะไรมากนัก มีเพื่อนเขาพูดว่านักเรียนทุนส่วนตัวที่ไปนอกส่วนมากไปผลาญเงินพ่อเงินแม่ ไม่เคยคิดถึงอกพ่ออกแม่เลย แล้วก็ไปทำชื่อเสียงเสีย บางคนก็ถูกส่งกลับเพราะประพฤติชั่ว สู้พวกสอบชิงทุนไม่ได้เพราะพวกนี้เขามีความรู้ดี เอาใจใส่ในการเรียนไม่เคยทำเสียชื่อเสียเสียง" เสียงพ่อบอกว่า "เท่านั้นก็ไม่ควรเสียอกเสียใจต้องร้องไห้ร้องห่มทำไม เพราะคนไปทุนส่วนตัวที่ดีก็มีมาก คนชั่วก็มี พ่อทราบว่าบางคนชั่วไปจากเมืองไทยแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองคิดว่าส่งไปเมืองนอกแล้วจะดีขึ้นบ้าง แต่กลับไปถูกโรงเรียนไล่ออก กลับไปทำเสียชื่อถึงเมืองนอก ทำชื่อเสียในเมืองไทยยังไม่พอทำให้นักเรียนไทยที่ดีถูกชาวต่างประเทศมองดูพลอยมัวหมองไปด้วย" ข้าพเจ้าจึงบอกว่า ต่อไปนี้จะไม่รบกวนเงินพ่อแม่เรื่องไปนอก จะสมัครสอบชิงทุน มิฉะนั้นก็ไม่ไปดีกว่า พ่อแม่มองดูข้าพเจ้าแล้วก็มองดูตากันทั้งสองท่านแล้วมองดูข้าพเจ้าอย่างสงสัยว่าทำไมข้าพเจ้าจึงเปลี่ยนใจง่ายและรวดเร็ว เพียงแต่ได้ฟังคำพูดของเพื่อน ๆ เท่านั้น และท่านก็ไม่รู้ว่าข้าพเจ้าได้ยินคำพูดของท่านเมื่อคืนนี้ เพราะไม่บอกว่าได้ยินและพ่อแม่ก็ไม่รู้

นับแต่วันนั้นมา ข้าพเจ้าก็พยายามใช้เวลาศึกษาเล่าเรียน ขยันดูหนังสือให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนซึ่งเมื่อก่อนไม่ได้สนใจมากนัก พยายามเรียนรู้วิชาภาษาต่างประเทศและพยายามทุกอย่างที่เกี่ยวกับวิชาความรู้ในแขนงที่ข้าพเจ้ารัก ทำให้พ่อแม่รู้สึกพอใจและรักเอ็นดูข้าพเจ้ามากขึ้น ที่สุดปีต่อมาก็มีสอบชิงทุนหลายทุน ที่สุดข้าพเจ้าก็สอบชิงทุนได้ทุนที่ดี การไปนอกก็ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดไม่มียกเว้นตลอดทั้งค่าใช้จ่ายส่วนตัว

ประจำเดือนได้สูงเพราะสอบได้ลำดับดีและดีกว่าทุนอื่น ๆ ทั้งไม่มีข้อผูกมัดใด ๆ เพราะเป็นทุนต่างประเทศ ปัญหาเรื่องเรียนต่อต่างประเทศโดยลำแข้งของข้าพเจ้าก็สำเร็จเป็นความจริงขึ้น ทำให้พ่อแม่มีความยินดีกับข้าพเจ้ามาก แม่ดีใจจนน้ำตาไหล ข้าพเจ้าได้ทุนที่ดีจึงมีเงินเหลือใช้ส่วนตัว อยู่เมืองนอกพยายามประหยัดใช้มีเงินเหลือส่งมาให้พ่อแม่ทางบ้านแทนที่พ่อแม่จะส่งให้ข้าพเจ้า จวนจบข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาได้ปริญญาแล้ว ข้าพเจ้าคิดถึงบ้านคิดถึงพ่อแม่ คิดถึงเพื่อนฝูง ที่อดทนก็เพื่อเรียนให้สำเร็จ เมื่อรู้ว่าจะได้กลับบ้านก็ยิ่งคิดถึงบ้านมากขึ้นอยากจะให้ถึงบ้านเร็ว ๆ แต่แล้วเวลาเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอนก็มาถึง ข้าพเจ้าขึ้นอยู่บนเครื่องบินเหมือนตนเองอยู่บนสวรรค์ที่จะได้เห็นหน้าพ่อแม่ที่รักใจจะขาด แม้เครื่องบินจะเร็วเพียงใดแต่ก็ยังช้ากว่าคนใจเร็วอย่างข้าพเจ้า ไม่ช้าเรือบินก็ข้ามทะเลเข้ามาในเขตไทย ข้าพเจ้าดีใจและตื่นเต้นเมื่อได้มองลงมาเห็นวัดวาอารามโบสถ์เหลืองอร่ามด้วยสีทอง เป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าระงับความตื่นเต้นไว้ไม่อยู่ เพราะในไม่ช้าข้าพเจ้าก็จะได้เห็นหน้าพ่อแม่ญาติพี่น้อง นึกวาดภาพคงจะแวดล้อมข้าพเจ้าด้วยความดีใจ เรือบินกำลังจะบินเข้าในเขตของจังหวัดพระนครแล้ว ใจข้าพเจ้ายิ่งเต้นตึกตักเพราะตื่นบีติ เมื่อเข้าเขตพระนครก็เห็นรถยนต์วิ่งขวักไขว่ไปมาบนท้องถนน เมื่อเครื่องถลาลงสนามเข้าจอดตรงลานบิน เมื่อผู้โดยสารกำลังเดินลงจากเครื่องบินข้าพเจ้าติดตามลงมาเป็นคนที่สาม แล้วส่ายตามองดูพ่อแม่ เมื่อผ่านศุลกากรและด่านตรวจคนเข้าเมืองแล้ว ข้าพเจ้ารีบออกมาเหมือนแทบจะวิ่ง แม้จะหอบเข้าของพะรุงพะรังก็ไม่สนใจใครจะมองในแง่ใด ตาส่ายหาหน้าพ่อหน้าแม่ผู้บังเกิดเกล้าที่รักทั้งสอง ข้าพเจ้าเห็นคนมากมายเดินขวักไขว่ที่สถานีดอนเมือง ข้าพเจ้าส่ายตาจ้องดูทางซ้ายทางขวารู้สึกตาพร่าไปหมด พอดีข้าพเจ้ามองเห็นผู้บังเกิดเกล้าส่ายตามองหาข้าพเจ้าเหมือนกัน เห็นจะเป็นเพราะข้าพเจ้าหอบของพะรุงพะรัง พ่อแม่จึงจำข้าพเจ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าดีใจตะโกนร้องเรียกไปเสียงดังไม่สนใจใครหมดอายว่า พ่อจ๋าแม่จ๋า แล้วข้าพเจ้าก็โผเข้าไปกอดสะเอวท่านทั้งสองไว้แล้วก็ซบหน้าน้ำตาไหลด้วยความปลื้มบีติได้เห็นหน้าพ่อแม่อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้จากกันหลายปี พ่อแม่ก็น้ำตาไหลออกมาเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าพูดได้เพียงว่า “เมื่อคืนนี้

ลูกนอนไม่หลับเพราะรู้ว่าวันนี้จะได้พบพ่อพบแม่" เสียงแม่ก็ตอบอย่างกระเส่าทั้งน้ำตาที่บีติว่า เมื่อคืนพ่อกับแม่ก็นอนไม่หลับเหมือนกันเพราะคิดว่าวันนี้คงจะต้องมาพบลูกเช่นเดียวกัน เรามัวดีใจที่ได้พบกันจนเพลิน แม่จึงเตือนว่า เรากลับไปบ้านกันเถิด แม่ได้แกงเขียวหวานไก่ไว้ให้ลูกแล้วตามที่ลูกได้เขียนจดหมายมาบอกว่าอยากกิน ความดีใจทำให้ข้าพเจ้าลืมธรรมเนียมไทยไป ข้าพเจ้ากราบที่อกท่านทั้งสองด้วยความรักและเคารพฝังอยู่ในความกตัญญูกตเวที เพราะนึกถึงน้ำใจของท่านที่เคยคิดว่าจะยอมเสียสละได้ทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อลูกซึ้งใจ ซึ่งข้าพเจ้าฝังใจอย่างไม่รู้ลืม และคำพูดประโยคหนึ่งของคุณพ่อที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่สามารถจะกลั้นน้ำตาไว้ได้ว่า "ลูกรัก ลูกได้สร้างตัวเองด้วยความสามารถของลูก โดยพ่อและแม่ไม่ต้องเดือดร้อนอะไร พ่อและแม่ปลื้มใจมาก ข้าพเจ้าจำคืนก่อนที่จะเดินทางไปนอกได้ดี ข้าพเจ้าขอเขียนมาเป็นตัวอย่างของความกตัญญูที่เปลี่ยนใจข้าพเจ้าในปัจจุบัน เพราะเห็นใจในความรักลูก เห็นอกของพ่อแม่มาอภินันทนาการแก่ท่านเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตของข้าพเจ้ามาแล้ว

ผู้เรียบเรียงเขียนข้อความบันทึกนี้ไม่กล้าจะสันนิษฐานว่า ท่านผู้นี้จะเป็นสุภาพบุรุษหรือสุภาพสตรี เพราะท่านผู้บันทึกใช้คำพูดกลาง ๆ ไม่ได้บอกและลงชื่อมาด้วย จะหญิงหรือชายขอท่านผู้อ่านผู้ฟังจงพิจารณาดูเอง แต่เรื่องของท่านผู้นี้ได้ก่อให้เกิดความกตัญญูกตเวทีขึ้นมา จึงเกิดเป็นศิริมงคลขึ้นแก่ตนเองเป็นตัวอย่าง ฉะนั้นผู้เขียนคิดว่าการก่อเกิดอารมณ์ขึ้นทางจิตใจเพราะได้ยินได้ฟัง ได้อ่าน ได้รู้ ได้เห็นสิ่งเหล่านี้ย่อมจะมีทั้งดีและไม่ดีได้เช่นเดียวกัน หากท่านจะป้องกันไว้ก่อนโดยผึกจิตให้เป็นผู้โกรธยาก ไม่เห็นแก่ตัว เป็นคนอารมณ์เย็น แม้เราจะได้ยินสิ่งไม่ดี แสลงหูจิตใจตั้งอยู่กลาง ๆ ก็จะได้มีเวลาใช้สติปัญญาสมองพิจารณาสิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว และปฏิบัติในสิ่งที่ดี จะเป็นตัวอย่างผู้ปฏิบัติดีอย่างน่าเคารพนับถือบูชาตลอดไป.

สวัสดี

ศาสนากับพระสงฆ์

ชาติไทยกับพุทธศาสนาไม่สามารถแยกได้มาแต่ครั้งโบราณดึกดำบรรพ์ เพราะสมัยโบราณเราเชื่อว่าพุทธศาสนามีหลักธรรมอันล้ำเลิศ สามารถทำให้มนุษย์เราได้ศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์พระพุทธเจ้า สอนให้เราละความชั่วสร้างความดี ให้กำจัดกิเลสเป็นเครื่องเศร้าหมอง ต้นเหตุแห่งความทุกข์ เว้นความโลภ ความโกรธ ความหลง ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา ใช้จิตเป็นพลังกำจัดกิเลสให้ดับสิ้นลงแล้ว จิตก็จะสะอาดเพราะไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่มีอิจฉาพยาบาท จิตว่างจากความชั่วของกิเลส ทำให้ใจบริสุทธิ์สงบเป็นความสุขกว่าความสุขใด ๆ ในโลกมนุษย์

เมื่อได้พูดถึงศาสนา เรามีหลักพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็คือพระรัตนตรัย นับแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ยาย ของเราก็ได้เคยรู้เคยเห็นผู้ใหญ่สมัยก่อนตื่นแต่ดึกไหว้พระแล้วสวดมนต์ สวดจบแล้วก็กราบพระ เช้าใส่บาตร วันโกนวันพระก็ไปฟังเทศน์ฟังธรรมในวัดที่อยู่ใกล้บ้าน คนเฒ่าคนแก่ก็ให้ลูกหลานจูงไปฟังธรรมถือศีล ผู้เฒ่าบางคนก็ยังอุตส่าห์ถือไม้เท้ายันกายไปฟังธรรม และยามเข้าพรรษาก็ค้างแรมที่วัดถือศีล ๘ ตลอดไตรมาส ทั้งชักจูงลูกหลานให้เข้าหาธรรมแต่เด็ก ๆ ให้เกิดมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธา

เมื่อถึงเทศกาลก็ไปร่วมทำบุญกันที่วัด ไม่ว่าหนุ่มสาวเด็กผู้ใหญ่หญิงชายต่างมีจิตใจเลื่อมใสรับศีลจากพระสงฆ์ส่วนมากเป็นสมภาร มารักษาปฏิบัติในศีล ๕ ฉะนั้นจึงคิดว่าวัดอยู่ได้เพราะชาวบ้านและชาวบ้านอยู่ได้เพราะวัด เป็นที่ประชุมฟังธรรมศึกษาปฏิบัติรักษาศีลในสมัยก่อน ฉะนั้นศาสนาพุทธกับชาติไทยจึงแยกกันไม่ได้ ประเทศไทยจึงมีวัดวาอารามแทบทุกตำบลหมู่บ้าน มีมากมายนับแต่ครั้งโบราณถึงยุคปัจจุบันนี้ หากเราได้มีโอกาสท่องเที่ยวไปในต่างจังหวัด ก็จะรู้ได้ว่าพุทธศาสนาได้เจริญในประเทศไทยรุ่งเรืองเพียงใด เราจะได้เห็นได้รู้เมื่อเราได้ท่องเที่ยวไปดูตามโบราณ

สถานในที่ต่าง ๆ มากมาย ไปพิจารณาสิ่งสลักหักพัง วัดร้างเก่าแก่ทางต่างจังหวัดมีมากมายแทบทั่วทุกภาคเช่นจังหวัดสุโขทัยหรือกรุงศรีอยุธยาเป็นต้น แสดงถึงว่าการสร้างวัดสร้างพระในสมัยโบราณนั้นสร้างใหญ่โต มีอาณาเขตกว้างขวาง แม้ในป่าดงพงพีก็ยังมีวัดร้าง เห็นซากสลักหักพัง บางแห่งก็เป็นศิลาแลง พิจารณาจะเห็นได้ว่าคนโบราณได้สร้างด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จะเห็นได้ที่เป็นบริเวณโบสถ์หรือวิหารแต่ละแห่งมีรากฐานใหญ่โตเพียงใด ความสวยงามวิจิตรพิสดารเมื่อสมัยรุ่งเรืองยังเหลือซากสลักหักพังให้เราได้เห็นให้เราได้รู้ ก็เพราะเหตุคนสมัยก่อนเขาถือเป็นประเพณีไม่มีใครแตะต้องของวัด เขาถือว่าบาป ฉะนั้นคนสมัยก่อนเมื่อเดินผ่านวัดมีทรายวัดติดตามเท้า (เพราะสมัยก่อนยังไม่นิยมใส่รองเท้า) เมื่อจะออกนอกเขตวัดเขาจะปัดทรายที่ติดตามเท้าออกให้หมด ไม่ยอมให้ทรายวัดออกนอกเขต เมื่อถึงบ้านก็จะต้องล้างเท้าให้สอาดก่อนจึงขึ้นบ้าน ฉะนั้นของวัดคนสมัยก่อนถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นของร้อนถ้าติดไปบ้านก็ไม่มีความสุขความเจริญ ไม่มีใครแตะต้องจึงมีเหลือไว้เป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้ดูได้เห็นได้พิจารณา เมื่อสี่ห้าสิบปีก่อนยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในวัดร้างไม่มีผู้แตะต้องลักเอาไป นอกจากไปกราบไหว้เคารพบูชา ต่อมาคนใจบาปมากขึ้นเกิดทำลายสถานที่เคารพบูชา ทางการต้องออกกฎหมายควบคุมโบราณวัตถุ ห้ามทำลาย เพื่อสงวนไว้ให้อนุชนรุ่นหลังจะได้รู้ได้เห็น เพราะมนุษย์ใจบาปหยาบช้าในปัจจุบันนี้มากขึ้น มนุษย์จิตใจต่ำขาดศีลธรรมเห็นแต่ได้ แม้แต่พระพุทธรูปที่เคารพบูชาของชาวพุทธและชาวไทย ก็ยังตัดเศียรทำลายจิตใจของคนไทยทั้งชาติเพื่อแลกกับเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่คุ้มค่าที่ถูกสาปแช่ง คิดแล้วก็อนาถใจ เวลานี้มนุษย์จิตต่ำใจบาปมีมากขึ้นทุกวัน มีลักขะโมยช่วงชิงลักขุดสมบัติของทางพุทธศาสนามิได้กลัวบาปกลัวกรรมตามสนอง นอกจากนั้นยังมีสงฆ์บางองค์ประพฤติตนทำให้ศาสนาเศร้าหมอง ได้มีบางท่านพูดถึงศาสนาในยุคปัจจุบันนี้ว่า ท่านเป็นผู้ถือพุทธศาสนาและเคารพพระพุทธพระธรรมเป็นที่สูงสุด ส่วนพระสงฆ์บางองค์ท่านปฏิบัติตนไม่น่าเคารพนับถือ ทำให้ความศรัทธาเสื่อมลงเลยขาดความเคารพนับถือพระสงฆ์ทั่วไป ข้าพเจ้าเคยพูดว่าเป็นธรรมดาพระสงฆ์ก็คือบุคคลธรรมดา เพียงแต่ปลงผมโกนคิ้วทำพิธีนุ่งห่มผ้าเหลืองซึ่งเป็นเครื่องหมายว่าเป็น

กาสาวพัสตร์ เราก็กราบไหว้ท่านเพราะท่านก็เป็นหนึ่งในสามของไตรรัตน สงฆ์บางองค์ก็เป็นมนุษย์ปุถุชนที่ยังมีกิเลสหนา แต่สงฆ์ส่วนมากท่านบวชเพื่อดับกิเลส กำจัดความโลภความโกรธความหลง ศึกษาหลักธรรมเพื่อนำไปเผยแพร่ให้รู้บุญบาปชั่วดีให้ผู้ที่ยังไม่รู้ แต่บางองค์ท่านบวชเพื่อสร้างกิเลสประพฤติตนให้เสื่อมเสียก็ต้องมีบ้างเป็นธรรมดาของคนหมู่มาก จะดีทั้งหมดนั้นหาไม่ได้ แต่เรามีสติปัญญาก็ต้องพิจารณาดูว่า องค์ไหนควรแก่การเคารพกราบไหว้เพราะท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อย่าไปเหมาเสียทั้งหมดก็เสียความเป็นธรรม องค์ที่ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะพลอยรับความมัวหมองไปด้วย

ข้าพเจ้าเคยบอกให้ท่านเหล่านั้นฟังว่าเคยบวชเณรเป็นสงฆ์มาหลายองค์แล้ว ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ในปัจจุบันก็ยังมี ที่ขอลาสึกออกไปเป็นครูบาอาจารย์หาเลี้ยงพ่อแม่มีครอบครัวก็มี ไม่เคยพบท่านปฏิบัติตนเป็นที่เสื่อมเสียในเวลาเป็นสงฆ์เลยล้วนแต่ปฏิบัติตนอยู่ในขอบเขตของศีลวินัยและได้ศึกษาเล่าเรียนในทางธรรม เพื่อจะนำมาใช้ประโยชน์เผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ส่วนรวมต่อไป นี่ข้าพเจ้าเคยบวชให้เณรเป็นพระที่ดีมาแล้ว

ท่านที่พูดว่าขอเคารพนับถือบูชาพระพุทธกับพระธรรมเท่านั้น ส่วนพระสงฆ์นั้นมีความเลื่อมใสน้อยมาก ขอให้พิจารณาด้วยปัญญาอย่าเอาแต่อารมณ์ คิดเสียใหม่ เคยมีสุภาพสตรีมาหาข้าพเจ้าผู้หนึ่ง เมื่อสนทนากันแล้วบอกว่าครั้งแรกชอบไปทำบุญที่วัดและได้รู้จักกับพระองค์หนึ่ง ท่านพูดว่า "อาตมานี้ไม่ได้ตั้งใจจะอยู่ในผ้าเหลืองจนตายหรอกนะ หากใครรับเลี้ยงอาตมาได้ก็จะสึกออกไปอยู่ด้วย" สตรีผู้นั้นท่านเป็นหม้ายแต่ก็เป็นผู้ที่มั่งคั่งผู้หนึ่ง ได้มาเล่าและยังแสดงกิริยารังเกียจได้บอกว่า "นับแต่นั้นมาความเลื่อมใสในพระสงฆ์ก็น้อยลง"

ข้าพเจ้าก็บอกกับสตรีผู้นั้นว่า "นั่นไม่ใช่สงฆ์ เราเห็นแต่นุ่งเหลืองห่มเหลืองปลอมแปลงแต่ภายนอกจิตใจแฝงไปด้วยกิเลสตัณหา อย่าเพิ่งไปโทษพระสงฆ์ทั่วไปว่าเหมือนกัน จงเลือกเคารพบูชาแต่สงฆ์ที่ท่านปฏิบัติตนสะอาดทั้งภายนอกและภายในยังมีมาก เราไปพบพระที่เสื่อมทรามก็ไปท้อใจเสียก่อน โลกนี้ย่อมมีทั้งของดีของเลวเป็นธรรมดา ถ้าเมืองไทยเรามีแต่พระสงฆ์ที่เลว ศาสนาก็คงไม่ได้อยู่ถึงปัจจุบันนี้ สมัยก่อน

หากสงฆ์ถูกกล่าวหาอาบัติเป็นปราชิก ได้ความจริงก็จะถูกขับสึกแล้วสักหน้าเป็นเครื่องหมาย จะบวชอีกไม่ได้ตลอดชีวิต ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ พระธรรมคำสั่งสอนพระสงฆ์ท่านศึกษาเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่พระศาสนาให้ถาวรต่อไป ฉะนั้นเราจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ครบองค์ ๓ ไม่ได้ ขอให้นึกว่าสงฆ์ที่ดีนั้นท่านมุ่งหวังแต่จะศึกษาธรรมและได้นำไปเผยแพร่แก่ประชาชนที่ยังไม่รู้ในการปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ เพื่อสืบพระศาสนาต่อ ๆ กันไป ในเรื่องพระสงฆ์ปฏิบัติตนให้เป็นที่เสื่อมเสียในทางศาสนานั้นก็มีเป็นธรรมดา ข้าพเจ้าได้รับบันทึกจากผู้รู้เห็นยังไม่ได้เขียน ก็มีแต่ข้าพเจ้าคิดว่าสงฆ์ที่ดีมีมาก และพระที่ทำความเสื่อมเสียที่ข้าพเจ้าได้ไปพบด้วยตนเองกับเพื่อนก็มีเช่น

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ข้าพเจ้ากับพวกเพื่อน ๆ ไปทางภาคอีสาน วันนั้นจำได้ว่า พวกเราได้แวะไปเที่ยวในงานช้างที่จังหวัดสุรินทร์ ได้เห็นพวกทัศนาจรทั้งไทยและต่างประเทศไปจากกรุงเทพ ฯ มากมาย เมื่อเข้าไปในเขตสนามรอบนอกก็มองเห็นรถทัศนาจรบางคันมีพระยืนอยู่บนหลังคารถเป็นกลุ่ม ๆ มีทั้งหลวงพี่หลวงน้าหลวงลุงชะเง้อมองดูช้างอยู่ภายนอกสนาม เห็นมีชาวต่างประเทศยกกล้องขึ้นถ่ายรูปไว้ ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบเจตนาของผู้ถ่ายจะร้ายหรือดีแต่ก็ทำให้เราไม่สบายใจ

คราวนั้นเราแวะหลายแห่ง สิ่งที่มองเห็นเศร้าใจมากขึ้นก็คือ ได้เห็นผู้นุ่งเหลืองห่มเหลืองโกนหัวโกนคิ้ว ถ้าจะพูดทางพระก็มีทั้งหลวงพี่หลวงอาหลวงน้า ท่านเหล่านั้นก็สพายกล้องถ่ายรูปคนละกล้องเป็นกลุ่ม ทำกิริยาท่าทางคล้ายจะเป็นช่างภาพผู้ชำนาญ ทั้งยังขอร้องให้สุภาพสตรีหรือสีกาสาว ๆ แต่งตัวทันสมัย เข้าใจว่าจะร่วมเดินทางไปด้วยกัน ให้เป็นหุ่นประกอบกับทิวทัศน์เพื่อหามุมฉากงาม ๆ แล้วท่านก็ตั้งกล้องให้สีกาแสดงท่าหรือวางท่า ตาก็มองกล้อง มือก็โบกไปมาให้ชิดซ้ายชิดขวาเพื่อจะได้ทิวทัศน์ที่สวยงาม แล้วหมู่หลวงพี่หลวงอาหลวงน้า (ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าท่านอยู่วัดเดียวกันหรือคนละวัด) ด้วยกิริยาท่าทางคล่องแคล่วว่องไวไม่มีกิริยาสำรวมที่พระสงฆ์ควรจะมีติดอยู่เลย ทำตัวคล้ายกับนักข่าวตากล้องหนังสือพิมพ์ ทั้งก้มทั้งเงย เปลี่ยนท่าโน้นท่านี้ถ่ายรูปสีกา คนละแชัทสองแชัทในท่าต่าง ๆ ไม่สนใจใครจะมองดูคิดในแง่ไหนพวกเราสิบกว่าคนมองดูแล้วต่างก็นึกละอายแทน เพราะเราก็อยู่ในพุทธศาสนา

นึกสังเวชในใจ ยิ่งเห็นชาวต่างประเทศที่มาทัศนาจรแอบถ่ายรูปพระกำลังตั้งท่าตั้งทางอย่างไม่น่าจะเป็นสงฆ์ ความเศร้าใจก็เกิดขึ้นมา และคิดเป็นห่วงว่าชาวต่างชาติเขาถ่ายรูปไปนั้นไม่ทราบว่าเขาจะนำภาพนั้นไปทำอะไร ยิ่งนึกก็มองไม่เห็นความดีมีแต่ความเสียหาย เพียงจะมากหรือน้อยเพียงใดเท่านั้น หากฝรั่งเขานำรูปไปลงในหนังสือพิมพ์เมืองนอกที่เราไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นไม่ได้อ่านก็ไม่มีใครแก้ข้อหา ทำให้ผู้ไม่รู้ได้อ่านก็เข้าใจไปในทางไม่ดี ก็จะนำความเสื่อมเสียมาสู่ส่วนรวมของผู้ถือพุทธศาสนาในเมืองไทย และสู่พระที่ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สำรวมกายวาจาใจอยู่ในขอบเขตศีลวินัย ๒๒๗ ข้อก็จะพลอยมัวหมองไปด้วย เรามองดูทั้งอุจาดตาและเศร้าสลดใจ ที่ข้าพเจ้าพูดมานี้ก็พูดในฐานะของชาวพุทธผู้หนึ่ง จิตใจเป็นกลางไม่อยากให้ส่วนรวมเสียหายเพราะคนหมู่น้อยเป็นเสี้ยนหนาม พวกเราก็ไม่เคยรู้จักพระสงฆ์ผู้มีศีลวิบัติเหล่านั้นว่าท่านอยู่วัดไหนที่ใด แต่เมื่อเห็นการปฏิบัติของสงฆ์ส่วนน้อยได้กระทบกระเทือนจิตใจผู้ถือพุทธศาสนา ทั้งเกิดสังเวชแก่ผู้เห็นทั่วไปก็บันทึกไว้ เพื่อเตือนท่านว่าไม่ควรประพฤติตนเที่ยวซอกแซกปฏิบัติสิ่งที่ผู้เห็นแล้วเกิดสังเวช ความจริงคนส่วนมากเมื่อเห็นแล้วก็เศร้าใจแล้วก็ผ่านไป เพราะคิดว่าชั่วชั่งชี ดีชั่งสงฆ์ ไปว่าท่านไม่ได้เพราะท่านเป็นสงฆ์ ท่านจะตกนรกหรือขึ้นสวรรค์ก็ตัวของท่านเอง เราไม่ได้ไปขึ้นสวรรค์หรือตกนรกกับท่านด้วย ถ้าทุกคนคิดแบบนี้ความเสียหายทางส่วนรวมก็จะกว้างออกไป เพราะปล่อยให้ทำไม่ทักท้วง พวกอาศัยพระศาสนาหากินจะมากขึ้นควรช่วยกันรักษา

ศาสนาพุทธในประเทศไทยในปัจจุบันนี้เป็นที่ยกย่องของชาวต่างประเทศชั้นปัญญาชนสนใจกันมาก ว่าเป็นศาสนาที่ค้นคว้ามาจากธรรมชาติอันลึกลับ เป็นศาสนาที่สอนคนให้หลุดพ้นจากทุกข์ด้วยใช้พลังปัญญา พลังจิตกำจัดความโลภ โกรธ หลง ทั้งรูปรสกลิ่นเสียง ดับให้สิ้นซาก ได้ละสิ้นกามกิเลสตัณหามิให้ยึดมั่นว่าสังขารร่างกายเป็นตัวเป็นตน ก็จะเหลือแต่ความบริสุทธิ์สะอาดทางใจ ความสุขด้วยจิตใจสงบก็จะเกิดขึ้น ฉะนั้นในปัจจุบันนี้ชาวต่างประเทศหันมาสนใจในพระพุทธศาสนา และได้เข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ไทยมีมากขึ้น ข้าพเจ้าเคยเดินทางไปวัดหนองป่าพง อำเภอวารินทรชำราบ ได้พบหลวงพ่อชา สุภทฺโท ท่านสอนทางปฏิบัติอยู่วัดกลางป่า ก็ได้เห็นพระฝรั่ง

ชาวต่างประเทศได้ฉันอาหารสำรวมอยู่ในวัดท่าน ได้ทราบว่าเวลานี้มีเพิ่มขึ้นหลายองค์ หลวงพ่อท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ วัดอยู่ห่างไกลในป่าในดงก็ยังมีผู้อุตส่าห์เข้าไปฝากกาย ศึกษาธรรม เมื่อนึกถึงพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็เกิดความปีติยินดีเลื่อมใส กราบไหว้ด้วยจิตใจเคารพบูชา แต่เมื่อเห็นพระปฏิบัติตนไม่อยู่ในขอบเขตศีลธรรม เพียงแต่มีเครื่องหมายนุ่งห่มผ้ากาสาวพัตร ปฏิบัติแต่ภายนอก ภายในยังหนาไปด้วยกิเลสกามตัณหา เกิดความเศร้าใจเพราะท่านไม่ได้บวชใจมาก่อน สำนักท่านอาจารย์ชา สุภทฺโท เมื่อมีผู้ไปขอบวชท่านจะไม่ยอมบวชให้ทันที เพียงแต่ให้โกนผมนุ่งขาวห่มขาวอยู่วัดในพวกเตรียมบวชก่อนหลายเดือน ท่านให้ใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนให้รู้ถึงหลักธรรม เราบวชเพื่ออะไรจนกว่าจะศึกษาบวชใจให้รู้เสียก่อน แล้วท่านจะบวชกายให้ภายหลัง ส่วนมากในยุคนี้บวชแต่ตัวจิตใจไม่ได้บวช จึงมาทำตนเละเทะอยู่นอกวัดในที่ประชุมชน หากอยู่ในวัดท่านจะปฏิบัติอย่างใดก็ไม่มีใครรู้ เราเห็นแล้วต่างก็พากันสลดใจ ถ้าเราคิดว่าแต่เพียง ใครชั่วก็ตัวใคร ใครดีก็ตัวใคร ตัวใครตัวมัน แต่เสียหายพระศาสนาส่วนรวม

เมื่อพวกเรากลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ยังอดพูดถึงเรื่องนี้ไม่ได้ บางท่านก็บอกว่าเรื่องอย่างนี้ควรเขียนขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อป้องกันพระสงฆ์ที่ท่านตั้งใจปฏิบัติดีไม่รู้ไม่เห็นจะพลอยม้วหมองไปด้วย ข้าพเจ้าได้พยายามคิดว่าสมควรหรือไม่ควร เพราะการที่มีผู้ปฏิบัติส่วนเสียนั้นมีน้อยเป็นธรรมดา ข้าพเจ้ายังเคารพนับถือบูชาพระสงฆ์ผู้ทรงศีลบริสุทธิ์ ส่วนผู้ที่ปฏิบัติเสื่อมเสียข้าพเจ้าไม่ถือว่าเป็นพระสงฆ์แท้ เช่นพระที่ถ่ายรูปสีกาและพระที่เที่ยวหาซื้อสลากกินแบ่ง ถือว่าท่านยังโลภเป็นสงฆ์ไม่ครบบริบูรณ์ พิจารณาดูแล้ว หากเขียนขึ้นจะได้ประโยชน์เพียงใด คิดแล้วคิดอีกก็ยังไม่ตกลงใจ เมื่อกลับจากภาคอีสานแล้วก็ต้องเร่งหนังสือปีใหม่ให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเดือนธันวาคม

บังเอิญเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน ท่านอาจารย์พระครูปัญญาภรณ์โสภนและคุณตริ จินตยานนท์มีความประสงค์จะให้เขียนประวัติของท่านพระภิกษุ “ธมฺมวิตกฺโก” และคุณตริได้มอบบันทึกประวัติของท่านให้ข้าพเจ้ามาตรวจดู ทั้งที่ข้าพเจ้าเคยทราบมาก่อนแล้วและเคารพบูชาท่าน เพราะท่านเป็นพระสงฆ์ที่ควรแก่การเคารพบูชาและเป็นตัวอย่างที่ปฏิบัติดี ได้สละทรัพย์สินหมดทุกสิ่งทางโลก ปลดความโลภ โกรธ หลง

ตลอดลาภ ยศ สรรเสริญ รูปรสกลิ่นเสียง ให้หมดสิ้นไป แม้อาหารของท่านฉันเพื่ออยู่เท่านั้น ไม่มีรสควรแก่การอยู่เพื่อกินเลย เพียงแต่ฉันอาหารวันละมื้อเดียว อาหารเพียงเพื่อให้อยู่ได้พอเลี้ยงร่างกาย ก็ยากที่จะมีผู้ใดปฏิบัติได้ กินเพื่อตัดกิเลส ตัณหา ราคะ ท่านถือความไม่ยึดมั่นถือมั่น ทุกสิ่งไม่เที่ยง อยู่เพื่อปฏิบัติให้หลุดพ้น เป็นทางไปสู่ความสงบเป็นสุขอันแท้จริงในทางธรรม เป็นเนื้อนาบุญของพุทธศาสนาที่ยังมีพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นตัวอย่างสูงสุด ข้าพเจ้าผู้เป็นศาสนิกชนผู้หนึ่ง ขอเคารพบูชาพระรัตนตรัยมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ เป็นดวงแก้วทั้ง ๓ ที่บริสุทธิ์ใสสะอาดปราศจากราคี

พุทธรัตนะ อันมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรณะ พระศาสดาผู้ทรงค้นพบสัจธรรม และตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เพราะรู้แจ้งความจริงว่า สัตว์โลกยังยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง พระองค์รู้แจ้งสภาพสัจธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นดับไปไม่ยืนยงมิได้ยึดมั่นในสิ่งใด ทรงสอนให้มีสติรู้ลักษณะของนามและรูปคือมรรคองค์ ๘ การเจริญมรรคมีองค์ ๘ เป็นทางบรรลุนิพพาน ต้องเจริญด้วยตนเอง ใครจะเจริญแทนไม่ได้ แม้องค์พระศาสดาจะทรงดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว เมื่อผู้ใดมีความเลื่อมใสในพระธรรม เจริญปฏิบัติตามพระธรรมก็จะบรรลุธรรม นำสู่พระนิพพานเป็นชั้นสูงสุด

พระธรรมรัตนะ พระธรรมหมายถึงคำสอนสัจธรรมของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ มิใช่เพียงแต่คำสั่งสอน องค์พระศาสดายังรู้แจ้งความจริงตลอดแห่งกำเนิดแห่งสัตว์โลกทั้งหลาย ตลอดแห่งโลกธาตุแห่งจักรวาล ตลอดดวงดาวบนท้องฟ้า พระองค์ทรงตรัสรู้แจ้งความจริง ก่อนวิทยาศาสตร์ปัจจุบันจะค้นคว้าหาเหตุผลได้ภายหลัง และยังมีอีกมากมายที่พระองค์ทรงตรัสรู้จากหลักธรรมชาติอันลึกลับแต่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ยังเข้าไม่ถึง นับว่าองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นยอดบุรุษแห่งจักรวาล ตลอดสองพันกว่าปีผ่านมายังไม่มีบุรุษใดเทียมเท่าได้

สังฆรัตนะ คำว่าสงฆ์ในที่นี้หมายถึงสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นหมู่สงฆ์ที่เป็นสังฆรัตนะนั้น แตกต่างผิดกับสงฆ์ที่เราเคยเห็นปฏิบัติในทางที่ผิดมาแล้ว สังฆรัตนะนั้นได้แก่พระสงฆ์ผู้ที่บรรลุอริยสัจจธรรม ท่านอาจรู้แจ้งความจริงในอริยสัจจธรรม

ขั้นแรกก็คงเข้าถึงขั้นโสดาบันบุคคล และสูงขึ้นที่สุดก็บรรลุนิพพาน สำหรับอุบาสก อุบาสิกาเมื่อได้ปฏิบัติตามหลักธรรม ก็สามารถจะบรรลุอริยสัจจธรรมได้เช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะโดยมิได้สนใจสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติตนในทางผิด หากจะผิดถูกประการใดข้าพเจ้าขออภัย และขอความกรุณาได้รับความเห็นในทางถูกต้องกว่านี้จะเป็นพระคุณยิ่ง

บัดนี้ท่านผู้เคยคิดเหมาว่าพระสงฆ์ที่ปฏิบัติไม่ดี ประพฤติตนไม่อยู่ในศีลธรรม เป็นที่รังเกียจของสังคมที่ได้พบได้เห็น เป็นที่ดูถูกดูหมิ่นของชาวต่างประเทศ ที่ท่านได้พูดว่าจะเคารพพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง และพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อันถือว่าเป็นอมตะ ผู้ใดได้มีโอกาสปฏิบัติถูกต้อง โปรดกรุณาพิจารณาว่าในรัตนตรัยนั้นมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้นจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ เพราะต่างก็มีความสำคัญตามลำดับ ถ้าไม่มีพระสงฆ์ พุทธศาสนาก็ไม่สามารถจะเผยแพร่กว้างขวางออกไป พระพุทธศาสนาก็ไม่ยั่งยืนสืบต่อกันมา เราก็จะไม่ได้รับมรดกตกทอดมาถึงในบัจจุบันนี้ ฉะนั้นขอให้ท่านจงพิจารณาศึกษาหาเหตุผล พระสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติดีเป็นที่เคารพนับถือทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศยังมีอีกมาก อย่าได้เอาบุคคลที่นุ่งเหลืองห่มเหลืองปฏิบัติตนเหมือนโจรปล้นเงียบตามตลาดและที่ชุมนุมชนเวลาเช้า เสียงกระซิบดังกว่าเสียงบีนเที่ยง เป็นพระแต่ภายนอกส่วนใจนั้นชั่วช้าเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา เราต้ดออกไปเสีย พิจารณาพระสงฆ์ที่ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีศีลบริสุทธิ์สะอาด บวชทั้งภายนอกภายในเคร่งในศีลและวินัย ให้ความเคารพบูชา ให้ครบองค์รัตนตรัย พวกเราฆราวาสก็จะเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่การปฏิบัติชอบที่จะครองชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ต่อไป

สวัสดี

โขนหนังกับธรรมชาติ

ของ ท. เลียงพิบูลย์

เมื่อสมัยข้าพเจ้ายังเป็นเด็กชอบดูโขนดูหนังตะลุงมากกว่าการละเล่นอย่างอื่น ในเวลานั้นเพียงแต่ชอบดูเพราะเห็นว่าตลกขบขันสนุกสนาน หนังตะลุงพูดตลกให้คนฮามาก เราดูอย่างธรรมดาไม่เคยเอาเนื้อเรื่องมาคิดมาพิจารณาหาเหตุผลหลักธรรมประกอบเข้ากับธรรมชาติ เห็นจะเป็นเพราะยังผ่านชีวิตเห็นเหตุการณ์มาน้อย แต่เมื่อได้อ่านประวัติการปฏิบัติของท่านพระภิกษุเจ้าคุณนรรัตน ฯ แล้ว ทำให้ข้าพเจ้ากลับย้อนไปนึกคิดถึงเมื่อครั้งสมัยยังเด็ก ๆ เวลาดูโขนดูหนังตะลุงแล้วมาพิจารณาในเวลานี้ก็เห็นว่าเข้ากับหลักปฏิบัติธรรม หูตาสว่างขึ้น เพราะเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์เต็มไปด้วยกิเลสตัณหา เหมือนว่าคนสมัยโบราณท่านได้แต่งไว้สอนให้เราคิด ยิ่งคิดก็ยิ่งเห็นตัวทุกข์ ตัวกิเลสตัณหา เนื้อเรื่องมากไปด้วยความโลภรักโกรธหลงกว่าเรื่องใด ๆ ที่เคยผ่านสายตาข้าพเจ้ามาแล้ว

สมัยนั้นตามปกติธรรมดานาน ๆ ตามวัดจะมีงานศพ ผู้ดีมีเงินคนมีชื่อเสียงเขาก็ปลูกโรงโขนโรงหนังชั่วคราว การระดมคนสร้างเป็นการใหญ่ทั้งโรงหนังและเมรุกลางแจ้ง เมื่อถึงเวลาวันงานก็มีผู้มาชุมนุมกันมากมาย เสียงกลองดังไปทั่วหมู่บ้านใกล้วัด ชาวบ้านอุ้มลูกจูงหลานมาดูโขนดูหนังไปเที่ยวกันล้นหลาม มีพ่อค้าแม่ค้าขายอาหารจุดตะเกียงเจ้าพายุ และตะเกียงวอชิงตันสว่างไสวทั่วไป เป็นงานศพที่สนุกสนานเฮฮา ซึ่งวันธรรมดาที่ในวัดก็จะเงียบสงัด คนที่กลัวผีมักจะไม่ชอบเดินผ่านคนเดียวในยามดึก นี่ก็เห็นว่าทุกสิ่งไม่เที่ยง เมื่อมีงานก็มีคนเดินกันขวักไขว่ไปมา เมื่อหมดงานสถานที่เงียบสงบตามเดิมกลายเป็นสิ่งน่ากลัว นี่ก็เห็นความเจริญความเสื่อมเป็นของคู่กันไม่เที่ยง

สำหรับโรงโขน จำได้ว่าพอโหมโรงยังไม่ทันจะปล่อยตัว พวกเด็ก ๆ ก็จะไปนั่งออกันแน่น บางครั้งก็ต้องมีคนคอยไล่ให้เด็กออกไปห่าง ๆ เพราะแน่นจนไม่มีทาง

ที่ตัวโขนจะเดินออกมาจากในโรงและไม่มีที่เต้นตามบท ส่วนมากเป็นเด็กอายุระหว่าง ๑๐ ถึง ๑๒ ขวบ จะมีเล็กกว่าหรือโตกว่าก็มีส่วนน้อย ไม่ว่าจะไปเล่นที่วัดไหนก็แนนไปด้วยพวกเด็กนั่งบนเวที ส่วนเนื้อเรื่องเขาก็เล่นแต่รามเกียรติ์เรื่องเดียวตลอดมา เอกตัวก่อเรื่องยุ่งก็มีเพียงทศกัณฐ์และนางสีดา พระลักษณ์ พระราม มีแต่รบราฆ่าฟันกันตลอดเรื่อง ต้นเหตุเกิดขึ้นเพียงผิดศีลข้อกาเม ฯ ข้อเดียวที่ทศกัณฐ์ไปลักนางสีดาเมียพระราม แล้วต่างก็ยกพลเข้าประหัตประหารกัน ยกทัพลิงทัพยักษ์ เสียงร้องเสียงกลองเสียงปี่เสียงพิณพาทเสียงคนพากย์ ตัวโขนเพียงแสดงกิริยาท่าทางตามคนบทพากย์ คนสมัยก่อนจึงเรียกว่าโขนใบ้ละคอนบ้า ถึงบทตลกคนดูฮาหัวเราะชอบใจ เมื่อหมดงานแล้วสถานที่วัดนั้นก็เงียบสงัดต่อไป วนเวียนเช่นนี้ตลอดมา นาน ๆ ก็จะมีพวกผู้ดีมีเงินตายก็จะได้ดูโขนดูหนังกันสักครั้งหนึ่ง ในงานศพบางคราวก็มีสามคืนติดกัน

เมื่อพิจารณาดูเนื้อเรื่องซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในโขนก็ดีในหนังตะลุงแล้วก็เข้าหลักธรรมชาติตามธรรมดาสอนให้เราเห็นหลักใหญ่ของทางโลก มีความรัก ความหึงหวง ความเห็นแก่ตัว เป็นกิเลสอยู่ในตัวมนุษย์เราทุกตัวคน เช่นในเนื้อเรื่องมีแต่ต่างฝ่ายต่างโกรธกระทืบบาทตวาดลั่น แล้วก็ยกทัพออกรบราฆ่าฟันทำลายชีวิตกันตลอดเรื่อง ต้นเหตุก็เพราะความโกรธทำให้พลรบทั้งสองฝ่าย มีฝ่ายพระรามและทศกัณฐ์ต่างรบราฆ่าฟันกัน จนฝ่ายทหารยักษ์ทหารลิงล้มตายกันมากมาย ทั้งที่ดูซ้ำ ๆ ซาก ๆ มักจะนำตอนรบกันสนุก ๆ มาเล่น คนดูก็ชอบรบกันมาก ๆ ก็พอใจ ดูแล้วไม่เบื่อตามนิสัยเด็ก ๆ เมื่อเข้าวัยนี้แล้วข้าพเจ้าไม่มีโอกาสดูมานานแล้ว แต่ยังจำท่าทางตัวโขนแสดงท่าพระท่านางท่าลิงท่ายักษ์ได้ดี ยังไม่เลือนลืม แต่เมื่อได้พิจารณาดูแล้วก็จะรู้ได้ว่าชีวิตมนุษย์เราทุกวันนี้มีแต่โลภรักโกรธหลงก็เช่นเดียวกับโขนหนัง มนุษย์เรามีแต่โมโหโทโสแรง โทสะความหึงหวงอยู่ในกิเลสกามตัณหา เมื่อโกรธขึ้นมาก็ไม่ยอมฟังเสียงใครทัดทานไม่ว่าถูกหรือผิด เพราะถือว่ามีฤทธิ์เดช อำนาจเวทมนต์คาถาล่องหนหายตัวสามารถจะเหาะเหิรเดินอากาศและสามารถจะแผลงศรให้เป็นไฟเผาผลาญข้าศึก ดำดินดำน้ำ ต่างก็มีของวิเศษมีฤทธิ์เดชมากมายที่จะทำลายฝ่ายตรงกันข้าม นี่เป็นนิยายบรมโบราณเมื่อครั้งสมัยโบราณซึ่งยังไม่มีรถไฟเรือไฟ คนสมัยนั้นยังไม่รู้จักเรือเหาะ

เรือบินลูกระเบิดปรมาณู ยังไม่รู้ว่าจะมีมนุษย์สามารถเหาะขึ้นไปบนดวงจันทร์ แต่ในยุคนี้กำลังจะเป็นความจริงขึ้นแล้ว ที่มนุษย์มีฤทธิ์เดชสามารถขึ้นยิ่งกว่าครั้งสมัยราม-เกียรติ์ และมนุษย์แบบท่านท้าวทศกัณฐ์ มักจะทำตามอารมณ์ของตัว เพราะความโลภรักโกรธหลงแต่แล้วก็พบกับความพินาศฉิบหายในปลายมือ ทศกัณฐ์ได้พาวงศาคณาญาติมาถูกฆ่าตายหมดทั้งโคตร ไม่ว่าจะเป็นลิงหรือยักษ์จะเป็นฝ่ายแพ้หรือชนะต้องได้รับความกระทบกระเทือนด้วยกัน ทั้งผู้คนล้มตายจำนวนมากบ้านเรือนพังทลาย ผู้คนอดอยากอดอาหารขาดที่อยู่ ที่ไหนมีสงครามที่นั้นคือนรกของมนุษย์ ประชาชนที่ต้องผจญภัยร้ายแรงเหมือนตกนรก ส่วนมากไม่ได้รู้ได้เห็นการก่อสงคราม แต่ต้องได้รับก็คือความทุกข์ยากลำบากแค้วยกันทั้งสองฝ่ายไม่มีใครหนีทุกข์ไปได้ นี่เป็นหลักสัจธรรมหรือหลักธรรมชาติที่ทุกท่านพอจะนึกรู้นึกเห็นว่าเป็นความจริง

เมื่อเราต่างก็รู้ว่าความโกรธเป็นทางก่อทุกข์ด้วยกันทุกคนแล้วเช่นตัวอย่างในเรื่องรามเกียรติ์ การรบราฆ่าฟันกันตลอดเรื่องไม่เคยมีความสงบ ก็แสดงถึงว่าต่างก็มีความทุกข์หนักด้วยกันตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นพระรามหรือทศกัณฐ์ หาความสุขไม่ได้ทั้งสองฝ่าย ชี้ให้เห็นว่านี่แหละโลกของกิเลสตัณหาพาให้มัวเมาหลงไหล ผู้หญิงคือสีดาคนเดียวรบกันตลอดเรื่อง หากทศกัณฐ์มีศีลมีสัตย์เพียงถือศีล ๕ ก็ไม่ไปลักพานางสีดาสงครามก็ไม่เกิดขึ้น พวกไพร่พลก็ไม่ล้มตายมากมาย ก็ไม่ตกอยู่ในทุกข์ยากลำบากภัยของสงคราม หลักธรรมของพุทธศาสนาก็ได้ให้เรารักษาศีล ใช้สมาธิปัญญากำจัดความโลภความโกรธความหลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทางนำเราไปสู่ความทุกข์ แต่ความโกรธได้เป็นสื่อสำคัญส่วนมากเป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์ ถ้าพิจารณาดูแล้วก็จะรู้ว่ามนุษย์เราเกิดมามีทุกข์ติดมาประจำทุกตัวคนเพียงแต่มากหรือน้อย หรือทำจิตใจตามหลักธรรมของพุทธศาสนาคือทำใจให้อยู่กลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขเท่านั้น จุดที่เกิดทุกข์นั้นอยู่ที่ความรู้สึกทางใจ ความห่วงความกังวลกระวนกระวายใจ จิตฟุ้งซ่าน เบื่อชีวิตเบื่ออาหารก็เกิดทุกข์กินไม่ได้นอนไม่หลับ ทุกข์เกาะภายในเกิดความรู้สึก ใจคอหงุดหงิด อารมณ์เสียง่าย ก็เบื่อหน่ายชีวิตไม่อยากมีชีวิตอยู่ต่อไป ที่สุดก็ทำลายตัวเองเพราะหาทางออกที่ดีงามไม่ได้

นี่ก็จะเห็นได้ว่าอำนาจของความทุกข์ แทรกเข้าไปอยู่ในจิตใจของมนุษย์เรา ทุกคนเมื่อไม่รู้จักสลัดปัดมันให้ไกล ความโกรธกับความทุกข์นี้มันคอยผลาญชีวิตและทำลายอนาคตมนุษย์เราลงทุกวัน ฉะนั้นหากเราตั้งใจขอร้องให้ผู้ที่สนใจพยายามกำจัดมันให้สิ้นสุดไปเสียจากความรู้สึก แต่ก็ยาก เมื่อไม่สามารถจะกำจัดได้ก็ขอให้เราตั้งต้นใหม่คือปฏิวัติตัวเองแล้วยกเลิกความโกรธความทุกข์ อย่าไปคำนึงถึงมันอีก เพราะความโกรธความทุกข์เป็นความชั่วร้าย หากเรายังไม่สามารถก็ให้ไปพิจารณาดูตามโรงพยาบาล ห้องขัง สถานีตำรวจ และศาลสถิตยุติธรรม ตามเรือนจำ ที่เหล่านี้จะเรียกว่าสุขสบายไม่มีเลย เราจะเห็นด้วยตา เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาก็จะรู้ด้วยใจ พวกคนป่วยที่ถูกยิง ถูกฟันถูกแทง พวกเหล่านี้ล้วนแต่เกิดจากความโกรธเป็นต้นเหตุ ความทุกข์ความเดือดร้อนเพราะความทรมานติดตามมาภายหลัง หรือพวกถูกฟ้องเป็นคดีในศาล ก็เกิดจากความโกรธความโลภความหลงเป็นต้นเหตุ หากท่านยังไม่สามารถจะเลิกได้ก็จงใช้คาถา ๙ คำของท่านพระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต พิจารณาดูด้วยปัญญาให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านมาแล้วก็คงจะเกิดผลตามมาเมื่อเราได้ปฏิบัติแล้ว ดังที่ข้าพเจ้าได้นำจดหมายบางตอนของคุณประสิทธิ์ การุณยวานิชตอนหนึ่งได้กล่าวถึง

เนื่องจากผมได้ยินกิตติศัพท์พระภิกษุพระยานรรัตนราชมานิต (ธมฺมวิตกฺโกภิกฺขุ) สละทุกสิ่งในทางโลกอย่างเด็ดขาด เวลานี้ได้มุ่งศึกษาปฏิบัติสัจธรรมเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ พ้นจากความโลภรักโกรธหลงซึ่งเป็นกิเลสเศร้าหมอง ซึ่งทางโลกมนุษย์ยังหลงงมงาย แต่ท่านได้ปฏิบัติได้ธรรมชั้นสูงแล้ว ผมจึงเกิดศรัทธาจึงหาโอกาสไปพบท่านเพื่อขอคติธรรมบางข้อจากท่าน จึงตกลงไปพบท่านเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้ทราบว่าท่านไม่รับแขกในกุฏิ ผมจึงคอยรอพบท่านเวลาลงจากกุฏิจะเดินไปโบสถ์เพื่อสวดมนต์ทำวัตรเย็น เพื่อพบท่านจึงกราบแล้วนำผ้าไตรไปถวาย ๑ ไตร แต่ท่านบอกปัดว่า "อาตมาไม่รับของ ๆ ใครมานานแล้ว อาตมาก็ไม่มีอะไรจำเป็นใช้ ขอให้โยมนำไปถวายพระภิกษุรูปอื่นที่จำเป็นเถิด" แต่ผมกราบนมัสการอ้อนวอนท่านถึง ๓ ครั้งว่า "ได้ตั้งใจศรัทธามาถวายท่านอยู่แล้ว และเพื่อจะอุทิศกุศลไปให้คุณแม่ที่ล่วงลับไป" เมื่อท่านทราบก็ไม่ขัดศรัทธา รับไว้แล้วก็ให้ศีลให้พรเสร็จ ท่านก็ยื่นผ้าไตรคืนมาพลาง

พูดว่า "ขอโยมช่วยนำผ้าไตรนี้ไปถวายพระภิกษุที่ท่านจำเป็นต้องการใช้ สำหรับอาตมานั้นมีใช้แล้ว ตามแต่โยมจะเห็นดีเห็นชอบว่ารูปไหนสมควร"

เมื่อท่านรับแล้วคืนมาให้ช่วยนำไปถวายองค์อื่น ก็นึกว่าท่านมีทางออกที่งดงามสำหรับผู้ศรัทธาในตัวท่าน ผมได้นมัสการขอให้ท่านให้คติธรรมเพื่อเป็นแนวจะปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป ท่านจึงได้ให้โอวาทเป็นคติธรรมแก่ผม ๙ คำมีข้อความว่า "ทุกสิ่งไม่เที่ยง อย่ายึดมั่นถือมั่น" ๙ คำนี้เป็นหัวใจของธรรม ขอให้ท่องจำไว้แล้วพิจารณาอยู่เสมอก็จะเห็นความจริง แลปฏิบัติตามแล้วจะเกิดความสุขไม่เดือดร้อนต่อไปตลอดชีวิต

เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านแล้วพิจารณาดูในความรู้สึกสำหรับตนเองซึ่งยังเป็นมนุษย์เดินดินอยู่เพื่อกิน ยังห่างไกลจากท่านผู้ได้ปฏิบัติแล้วในคาถา ๙ คำนี้ ก็จะบรรลุธรรมอันสูงยิ่ง ข้าพเจ้าเพียงรู้ว่าผู้ปฏิบัติตามได้ ก็จะเห็นทางไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสงบ เมื่อใดผู้คนปฏิบัติหลักธรรมอันนี้ได้ทั่วไป โลกก็จะสุดสิ้นสงคราม มนุษย์ก็จะอยู่กันด้วยความสงบสุข เพราะต่างเห็นอกเห็นใจกันทั่วไป มนุษย์จิตชั่วก็จะสูญสิ้นไป เมื่อนั้นก็เข้าถึงยุคพระศรีอารย์ เพราะมนุษย์เจริญทั้งทางโลกและทางธรรม โลกมนุษย์ก็จะเปลี่ยนเป็นสวรรค์ ผิดจากยุคในปัจจุบันนี้โลกกำลังจะเป็นนรก ปัจจุบันนี้เราก็พอจะเห็นทุกข์แทรกอยู่ทุกหนทุกแห่ง นับแต่ท่านผู้มีบุญอำนาจวาสนา นับแต่ชั้นสูงสุดจนต่ำสุดย่อมจะมีทุกข์อยู่ทั่วทุกตัวคน ผิดแต่ทุกข์คนละแบบ ทุกข์คนละอย่างฉะนั้นข้าพเจ้าเพียงแต่คิดเลิกทุกข์ ปฏิวัติตนเองยกเลิกความทุกข์และเลิกโกรธ เมื่อเราไม่มีทุกข์ ไม่มีโกรธอยู่ในตัวเราแล้ว เราลองคิดดูว่าคงจะมีโอกาสปฏิบัติตามคาถา ๙ คำคือ "ทุกสิ่งไม่เที่ยง อย่ายึดมั่นถือมั่น" เราโกรธทำให้เกิดทุกข์ เพราะเรายึดมั่นถือมั่น ถ้าเราไม่โกรธเราไม่มีทุกข์ เราทำได้ก็หมายถึงเราปฏิบัติใกล้ท่านเข้าไปครึ่งทางแล้ว เราใช้สติปัญญาพิจารณาดูด้วยตนเอง ก็จะรู้ว่า "ผู้ให้แสงสว่างในทางปฏิบัติ" นั้นท่านให้ข้อคิดเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้อย่างมากมาย ถ้าได้อ่านแล้วคิด ผู้เฒ่าผู้แก่สมัยก่อนท่านทำบุญแล้วอธิษฐานขอให้เกิดในยุคพระศรีอารย์ก็จะเป็นความจริงขึ้นมา เพราะคนดีจะอยู่ได้คนชั่วจะสูญไป เป็นเรื่องที่น่าคิด

สวัสดี

ชุบ/

ได้พบหนังสือเล่มหนึ่ง พระบวชใหม่ ได้รับรางวัลองค์หนึ่ง เห็นจ่าหน้าชื่อหนังสือว่า มนุษยวิทยา ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า "The Science of Human Nature" ซึ่งฉันสนใจและชอบอ่านอยู่เสมอ จึงได้ขอยืมอ่านดู มีข้อความ แนะนำถึงการบริหารกาย เกี่ยวกับ Healthy body และการบริหารใจ เกี่ยวกับ Moral mind. รวมความว่า ใจความของหนังสือเล่มนี้ เป็นที่ถูกใจฉันมาก เพราะคุณสมบัติเหล่านี้ เกิดขึ้นในนิสัยสันดานของฉันเองนมนานมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนได้พบเห็นตำหรับตำราเหล่านี้ ทั้งไทยและฝรั่ง เมื่อได้มาพบเห็นเข้าภายหลัง จึงรู้สึกพอใจตัวเองว่า คุณสมบัติเหล่านี้ ฉันได้ปฏิบัติเสียจนชินติดใจนิสัยสันดานอย่างมั่นคงมานมนานแล้ว ถ้าจะกล่าวตรงๆ ก็อ้างได้ว่า "ที่ตัวฉันได้ประกอบกิจราชการในทางโลก ลุล่วง แคล้วคลาดอุปัทอันตราย ใครคิดร้ายก็พ่ายแพ้ ตลอดจนได้ประกอบกิจสำเร็จ ข้ามพ้นจากอุปสัคความขัดข้องทั้งปวง เอาตัวรอดมาได้จนบัดนี้ โดยปราศจากถ้อยคำตำหนิติเตียน ชื่อเสียงมิได้มีราคีมัวหมองเลย เช่นนี้ ก็อาศรัยด้วยฉันตั้งมั่นอยู่ในคุณสมบัติเหล่านี้ จึงได้คัดลอกย่อๆ ไว้อ่านเอง แต่เมื่อคัดลอกเสร็จแล้วอดระลึกถึงชุบไม่ได้ อยากจะให้ชุบได้อ่าน และจดจำไว้ปฏิบัติบ้าง เสมอเหมือนกับได้เดินร่วมหนทางปฏิบัติอันเดียวกัน แต่จะขอเตือนว่า คุณสมบัติเหล่านี้สามารถยังประโยชน์ให้สำเร็จได้เฉพาะในทางโลก

เปนส่วนมาก ซึ่งนับเปนของง่อนแง่นคลอนแคลน
ยักย้ายผันแปรไม่แน่นอนไม่เที่ยง เปนสุขซ้อนด้วย
ความทุกข์ ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาที่ใครๆจะเลือก
เอาได้ตามชอบใจ เปนอนัตตา ทั้งสิ้น! แต่ต้องอย่าลืม
ว่าเวลานี้เรายังอยู่ในโลก เราต้องอาศรัยโลก เหตุนี้
เราต้องมุ่งหมายตั้งใจที่จะทำประโยชน์ช่วยโลกบ้างตาม
สติกำลังปัญญาความสามารถอันยากจนของเรา! เพื่อ
ทิ้งชื่อไว้ให้โลกชมบ้าง! ถูกไหม? ส่วนทางธรรม
เราก็ต้องปฏิบัติมั่น ใจหรือมโนของเราต้องฝังตรึง
แน่นแห่วแน่อยู่ใน พระคุณของพระพุทธพระธรรม
พระสงฆ์ทุกๆชั่วลมหายใจ ทุกๆขณะจิตต์! เพราะเราไม่
รู้ว่าเราจะตายเมื่อใดขณะใดเวลาใด เมื่อถึงคราวตาย
ใครจะช่วยเราได้ เพราะโลกก็ต้องดับเหมือนกับเรา!
เหตุนี้เราจึงต้อง อาศรัยแสงสว่างคือคุณพระรัตนไตรมั่นประจำ
จิตต์จนขาดใจ จนสุดสิ้นลมหายใจ! เมื่อเรามีน่าที่จะต้อง
ช่วยโลกเพียงใดก็พยายามทำน่าที่ของเราให้ดีที่สุดโดย
สุจริตบริสุทธิ์ตายวาจาใจ! โดยไม่หวังบำเหน็จอะไรตอบแทนเลย
แม้แต่นิ้วเดียว! ชุบ จงคัดลอก แล้วส่งฉบับที่ชุบเขียน
ลอกไปให้ฉัน! ส่วนชุบเก็บฉบับที่ฉันเขียนไว้อ่าน และปฏิบัติตามจริงๆ!

The law of Human nature.

กฎธรรมดาของมนุษยภาพ

ตัดจากหนังสือมนุษยวิทยาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.

เครื่องบำรุงกายให้ยาสูก :- อาหาร. อากาศ. แสงสว่าง. น้ำ. ความสอาด. การนุ่งห่ม. การใช้กำลัง. ความพัก. ฯ.

อุบายสำหรับประพฤติตัว :-

๑ ความพำนักตัวเอง

มาตรา ๑. จงมีความเชื่อถือในตัวของตัวเอง รีบคิดตั้งตัวเอง อย่ามุ่งต่อความอุปถัมภ์ค้ำจุนของท่านผู้อื่น จงตีศีสตราของตัวเองไว้สู้สงครามของตัว ด้วยกำลังของตัว คือ อุ+สาหะ+ศึกษาให้เป็นคนมีสติปัญญา ความคิดประกอบกิจธุระของตนตามลำภังตน !.

มาตรา ๒. ถ้าการนั้นยังจะต้องพึ่งผู้อื่น ก็จงออกกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เขาได้ผลคุ้มกัน หรือเต็มสามารถของตนที่จะพึงทำให้ได้ อย่าคิดพึ่งเขาเปล่า เช่นนี้ก็ยังนับว่าเลี้ยงชีพของตัวด้วยกำลังของตัวเอง! .

มาตรา ๓. ถ้ายังไม่สามารถด้วยประการนั้น จำจะต้องพึ่งเขาเปล่า จงคิดตอบแทนอุปการของเขาเมื่อภายหลังตามสถานที่ควร !

ผู้เลมิดกฎ ๓ มาตรานี้ แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องรับโทษ ๓ สถาน คือ ตั้งตัวไม่ได้! ไม่ได้ความเจริญตลอดชีวิต! เป็นคนอะกะตัญญู! อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยควรแก่โทษานุโทษ!

ใครเป็นผู้ตั้งกฎนี้ไว้ เมื่อมีผู้เลมิด ใครจะเป็นผู้ลง

โทษ ๑. ธรรมดาเป็นผู้สิ้นกฎนี้ไว้ ธรรมดาจะเป็นผู้ลงโทษแก่ผู้ไม่ดี ผู้ไม่ดีกฎที่ธรรมดาตั้งไว้ ละต้องถูกลงโทษ ที่อย่างให้ไม่ตาย ที่จะเหมือนหนีให้พ้น ถูกผู้ไม่ดีกฎทั้งมนุษย์ทั้ง ฉันนี้เป็นอันไม่ได้!

๒ ความประพฤติยังยืนไม่ลืมตาย.

มาตรา ๔. ความประพฤติยังยืน คือมีความพอใจแน่นอนในกิจที่ตัวประกอบ อย่าลืมตายเสียเลย อดทนเพียรประกอบไปให้ตลอดขึ้น!

มาตรา ๕. ความรีบด่วนอันประกอบกิจนั้น ให้พ้นกาลเวลา อย่าให้ล่วงเสียไปได้!

มาตรา ๖. ความประพฤติอยู่ในกิจที่ประกอบอย่าให้ผิดเพี้ยนไปได้ คือ ความประพฤติอย่างไรก็ให้ได้อย่างนั้น!

ผู้ไม่ดีกฎ ๓ มาตรานี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ละต้องรับโทษ ๒ สถาน คือ ท่อย่างไรไม่สำเร็จ! แลไม่เป็นที่เชื่อถือของผู้อื่นทั้งสองอย่าง หรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้ผลแต่โทษทั้งโทษ กฎนี้ธรรมดาตั้งไว้ในที่อันตน!

๓ ความมุ่งหมายเป็นหนึ่ง

มาตรา ๗. เมื่อจะประกอบกิจอย่าง ต้องมีความพอใจลงเป็นหนึ่ง ถึงกับประกาศให้ตัว เห็นกิจอื่นทั้งหมดเหมือนมหาประโยชน์มิได้ไปชั่วขณะหนึ่ง!

มาตรา ๘. ต้องทุ่มเทกำลังทั้งหมดลงในกิจนั้นอย่างเดียว ตั้งเนื้อตั้งใจไปเฉพาะกิจนั้น ไม่เหลียวซ้ายแลขวา กล่าวคือ ตั้งหน้าประกอบกิจนั้น ไม่หันเหไปในกิจอื่นๆ. สิ้นแต่คนให้สำเร็จลงได้!

ผู้เลี้ยงกฎ ๒ มาตรานี้ แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง จะต้องรับโทษถึง ปาราชิกไม่มีข้อแม้ยกเว้นอย่างใดเลย กฎนี้ธรรมดาตั้งไว้เหมือนกัน!

๔. ความสำเร็จและความผิดพลาด

มาตรา ๙. ลงตั้งตนให้มั่นคงผู้อยากจะไปยังเขาไปในป่าดูอันมีหมู่มากน่าแน่น ต่างคนต่างอยากจะไปยังเขาไป เขาสิ่งนั้นนี้ให้แน่น และเหวกเขาไปเต็มแรง อย่าชั่นนิ่งเลย เพราะท่าเช่นนั้นเป็นภัยให้สิ้นชีพวาง!

มาตรา ๑๐. เขาพึงตั้งอุตสาหะเพื่อประกอบความอย่างยากนั้นให้สำเร็จสมมาดปรารถนาได้ ลงเป็นคนใหญ่ยิ่งกว่าคน ทั้งหลายแล้ว ระวังอย่าให้ล่วงเกินเขา ลงเป็นคนซื่อตรง อย่าเห็นแก่ได้ เกลียดใจเพื่อให้ดีกว่าคน ผู้ประพฤติลงดังนี้ แม้ตายแล้วไป ไม่ถึงที่สูญแห่งความ

-ปรารถนา เขาย่อมถึงความสำเร็จด้วยสิ่งที่ว่าได้ดีที่สุดในโลกนี้ เหลือที่จะกล่าวเป็นความสำเร็จอันแท้ที่สุด ซึ่งคนจะพึงปรารถนาได้!

๕. ความสำเร็จแท้และความสำเร็จเทียม.

มาตรา ๑๑. เมื่อคนจะสิ่งใดว่าเป็นอย่างที่ชอบตามแล้ว พึงมุ่งหมายทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด โดยเต็มปัญญาอุตสาหะ!

มาตรา ๑๒. ลงเป็นผู้จับจะสิ่งสิ่งอันหมั่นเกินไป เพื่อให้ความมั่นสำเร็จโดยชอบ กลับประกอบให้สำเร็จไม่ได้โดยแท้แล้ว ก็สิ่งนั้นให้ดีที่สุด ตามความซึ่งจะพึงทำได้ ลงเป็นคนดีมาก!

ผู้ล่วงกฎ ๒ มาตรานี้ จะต้องมีโทษถึงขั้นเสียมิได้ กฎนี้ธรรมดาตั้งไว้เหมือนกัน!

๖ ความเสียดสี
คือ ความเจ็บใจในของเล็กน้อย

มาตรา ๑๓. คงจำต้องรู้ศัพท์ว่า "ชั้นเป็นการหมิ่นเป็นดูถูก" เราจึงใช้ในลักษณะนี้ให้ถูกต้อง ละเว้นการอย่างอื่นๆ ปล่อย โดยเห็นแก่แล้วเว้น คงเจ็บใจในการนี้มิให้รวมความ ความนี้จึงละวางได้ดังนี้ ไม่ต้องกล่าวแต่ความชั้ เพราะว่าเมื่อความชั่วมีอยู่แล้ว ก็ลงท้ายเมื่อนั้นโดยลำดับอยู่ในตัว !

มาตรา ๑๔. คงจำต้องรู้ศัพท์ว่า "สับเปลี่ยนในสิ่งของ" ซึ่งสับเปลี่ยนในสิ่งของ" มาใช้ในลักษณะนี้ให้ถูกต้อง คงเป็นความเสียดสี อุปสรรค เข้าผสมด้วย ละไว้ตามอย่างให้ตัดจำต้องรู้ศัพท์ซึ่งตรงกันข้ามว่า "โลกมาก ลาภหาย" ที่ว่า "หมดหวังตัดละบอก" ดังนี้

ผู้ส่งฎีกา ๒ มาตรานี้ ละต้องโทษด้วยท่านใช้ไม่ได้ ใช้แต่ไม่ได้ประสบผลในบูรพ์ ฎีกาที่ชงมาตรงไว้ เหมือนกัน !

หนังสือหรือจดหมายนี้ได้ให้ชื่อว่า "โอวาทแก่คุณชุบ" คุณตรี ฯ ได้จากคุณครูชุบส่งผ่านท่านอาจารย์มาถึงข้าพเจ้า เมื่อบ่ายวันที่ ๒๕ มกราคมนี้ เป็นเวลาที่ข้าพเจ้าเร่งเขียนหนังสือรับจัดพิมพ์เข้าเล่มให้เสร็จโดยเร็วกลัวล่าช้า เมื่อได้อ่านข้อความก็เห็นเป็นประโยชน์ จึงได้จัดนำเอาแซกลงในเล่มด้วยความเห็นดีเห็นชอบทุกฝ่าย เพื่อให้ท่านได้อ่านแล้วคิด จะเกิดประโยชน์เพื่อดำรงค์ชีวิตที่ควรแก่ปฏิบัติเป็นหลักต่อไป.

ท. เลียงพิบูลย์

ของดีชั่วในตัวเรา

ผู้มีอารมณ์เย็น โกรธยาก แก่ช้า อายุยืนยาว

ผู้มีอารมณ์อันรุนแรง โกรธง่าย แก่เร็ว อายุสั้น

อย่ามัวเมา หลงอำนาจ และลาภยศ
เมื่อตายก็หมด สูญสิ้น ไม่มีเหลือ
จงสร้างบุญ สร้างกุศล มั่นจุนเจือ
นั่นแหละเหลือ เป็นสิทธิ์ ติดตามเรา

กฎแห่งกรรม

โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ซอยมั่นสิน 2 ถนนพระราม 6
พระนคร โทร. 825629
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา นายมณี รุ่งเรืองธรรม

550.00